

॥१॥

श्रीगणेशायनमः ॥ शिखरुद्रगयागुर्जरेदेवोत्तमः ॥ माहात्म्यं नील्य
नेस्कंदपुराणोक्तं ॥ शोनक उवाच ॥ वं स पुत्र परं वं स परं ज्ञान विदं व
र श्रीमन्नास्देवैर्वैचदेवैश्च सत्तम ॥ १ ॥ त्रिशंकुपुत्रस्याजैर्वै हरि
र्षदस्वधीमताः ॥ चरितं सुचीरस्तस्य बद्धपापापहारकं ॥ २ ॥ श्रीनार
द उवाच ॥ श्रावंतु मुनयः सर्वे प्रवक्ष्यामि महादुतं ॥ हरिश्चंद्रस्य चरितं
श्रावतां सर्वकामदं ॥ ३ ॥ अभवत्कोशले देशे सर्वलोकमनोहरे ॥ अयो
ध्यायां महापुराणप्रदायां पुरिसुव्रत ॥ ४ ॥ महानद्या सरज्या तमंडितायां मु
नीश्वरा ॥ सत्यव्रतो भवदाजा त्रिशंकुरिति नाम भूत ॥ ५ ॥ तस्य पुत्रो म
हाभागो हरिश्चंद्रो हरिप्रियः ॥ पाल्क्यामास पृथिवीमनसतः स सत्यवा
क् ॥ ६ ॥ कदाचित्तं महाभागं वरुणास्तु समागमः ॥ त्वेष्ट्य पयसां नाथो
महापुराणभूतावरं ॥ ७ ॥ नृपतिस्तं समाकोक्य समतस्थौ निजास

॥१॥

नात् ॥ माघमर्घ्यं विधायां समाप्य पदासने ॥ ८ ॥ कृतोजलिपुटो भुत्वा
भार्यया सह भूपतिः ॥ उवाच बद्धतां श्रेष्ठो वाक्यं सद्वाक्यं कोविदः ॥ ९ ॥ हरिश्चं
द्रो वाच ॥ धन्योऽस्य नृगहीतोऽस्मीकृतकृत्योऽस्य हंप्रभो ॥ भवतो दर्शनं पु
न्यं प्राप्नुमेकेन हेतुना ॥ १० ॥ अद्य मे सफलं जन्म अद्य मे सफलाः क्रियाः ॥
भवतो गमनादेव पतस्त्वेवागमात्प्रभो ॥ ११ ॥ भगवन्मे न पुत्रोऽस्तीवदेकेन च
हेतुना ॥ किन्तु साधयते पुंसां कांक्षितं भवदागमः ॥ १२ ॥ गतिनीर्त्तिऽनप
त्यस्य स्वर्गोऽपुत्रस्य नैव ही ॥ यथा मम भवेत्पुत्रस्तथा कुरुदयानि धे ॥ १३ ॥
वरुणा उवाच ॥ राजसूयं महायज्ञं कुरु क्षत्रपसत्तम ॥ राजसूयस्य पुण्येन
भावितं ते सुतो नृप ॥ १४ ॥ गुरुस्तव वशिष्ठोऽनुगमिष्यति सांप्रतं ॥ राज
सूयविधानं तं पृष्ट्वा कुरु महीपते ॥ १५ ॥ इत्युक्त्वा तर्द्धदेवो वशिष्ठोऽप्याग
मस्तदा ॥ तनीरिष्यजनाधीशः स्वागतं कृत्वा नृवरं ॥ १६ ॥ माघमर्घ्यं च

॥२॥

राजासौदम्बाशरणमागमत् ॥७॥ हरिश्चंद्रोवाच ॥ भगवन् तानिनां श्रेष्ठव
 हारोत्रागमत्प्रभो ॥ मया स पृष्ठः पुत्रार्थं वरुणो व्याहृमा मिति ॥ राज्ञः प्रयं
 कुरुष्व त्वं तस्मात्ते भवितास्तुतः ॥१॥ गुरुं परमधर्मं त्वं शिष्यं पृष्ठं सन्मुनिं ॥
 एवमुक्ते गुरो मे त्वं यद्विधा यवदस्वतत् ॥१॥ वशिष्ठ उवाच ॥ गुरुं रे भूभृतां
 श्रेष्ठतीर्थं हृद्गयाभिधं ॥ त्रिभंगपर्वतश्रेष्ठः ब्रह्मर्षिस्तुरसेवितः ॥२॥ मेघी
 गंगा च तत्रास्ती सर्वपापप्रणाशिनी ॥ नागदूरोपितत्रास्ति सर्वपापविहा
 राः ॥२॥ तस्मिन् तीर्थे वरे राजन् सर्वकामफलप्रदे उद्वारमुनेस्तत्र वैवर्ती
 च महाश्रमः ॥ करोति तत्र पुण्यात्मा तपश्चोद्वाराभिधः ॥ सर्वज्ञानभ
 तां श्रेष्ठो वरुतापस भूषितः ॥ तत्र गत्वा महाराज पृच्छतां समहातपा ॥
 यद्वक्ष्यति मुनिः श्रेष्ठस्तत्र द्रुपविधीयतां ॥२४॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ उ
 द्वारश्च समुनी किमाचारो महातपा ॥ कस्य पुत्रस्तीर्थे वरे किं करोति ॥२॥

॥२॥

वदस्व मे ॥२५॥ वशिष्ठ उवाच ॥ समभ्रमां न सः पुत्रो ब्रह्मणः प्रमेयिनः ॥
 तच्च तीर्थं मुनिर्तीत्वा सर्वतीर्थोत्तमोत्तमं ॥२६॥ तत्र गत्वा मुनिश्रेष्ठः करोति स
 महातपः ॥ सकुपी कृष्णपारो कंचां शयणमहाव्रतं ॥ शीतकाले जलांतस्थः ॥
 स्मेपंचाग्नितापनः ॥ आकाशवासी वर्षासकुर्यान्मासोपवासकः ॥ स्वयंपति
 तपणी सो कुर्यादयाचितव्रतं ॥ शीतातपसहोऽत्यंतदयालुः हृदयासदा ॥ पाठ
 ये द्विविधान् शिष्यान् सर्वशास्त्राणि संततं ॥२७॥ तस्य धौताणि धोत्राणि मुक्ता
 नि च सदा वरे ॥ उत्तपंति रंक् ॥ निष्पितान् नृधर्ममहीयते ॥ वरुणो नौ दुर्वारसमः ॥
 शो दुर्वारफलाशनः ॥ तेन श्रोतरो नाम्ना व्रंत्वा उवाच ॥ तिराप्रवान् ॥ समगच्छ
 मया सार्धं तं महर्षीन्मस्कुरु ॥ महर्षेस्तस्य वचनायाजयिष्यामि ते ध्वरं

॥ ३॥

३३॥ राजसूयं महा राजततः पुत्रो भविष्यति ॥ एवं तद्वत्तु करणो नियमं कुरु
भूपते ॥ शीघ्रं मस्तु सुतः श्रीमान् करिष्ये राजसूयकं ॥ औदुम्बरा महर्षे
स्तु वचनात्कमलापते ॥ ३५ ॥ पुत्रो भवति मे शीघ्रं त्वत्प्रसादेन केशव ॥
ततो गुरोर्वचः श्रुत्वा हरिश्चंद्रो महीपतिः ॥ चकार नियमं राजा पुत्रार्थं सुस-
माहितः ॥ ततस्तारा लोचनायामात्मजं समुपादयत् ॥ चक्रे महोपनिषत्सु
क्रियाः पुंसवनादिकाः ॥ ततस्तनूजं सारादेर्विश्वं सुलक्षणां ॥ तस्मिन् जाते
सुहृषौ भूमाता पित्रो रतीवही ॥ ३८ ॥ न केवलमभूद्भूमौ तूर्यैव त्रिकमनुत्त-
मं ॥ स्वर्गोऽस्वर्गोऽकसां प्रायः प्रजानामभवन्मुदा ॥ ३९ ॥ अदेयं न भवदशतो
विनाशश्चंचामरे ॥ ततः सर्ववधे पुत्रः पितरौ मोदयं प्रजाः ॥ ४० ॥ पिता

॥ ३॥

करं वुनाम
तीर्थं

तस्य तु नामादिसंस्कारां विदधे सुधीः ॥ प्रदक्षे रोहितान् चानिंद्रस्तस्मै सु-
मे तेजसे ॥ ४१ ॥ उच्चैश्च वसमानशोभञ्जयान् शुभलक्षणान् ॥ रोहिताश्वरति-
ख्यातो ब्रह्मांडे सर्वभवह ॥ ततो राजा सुतं दृष्ट्वा राज्यभारं संपुरः ॥ संस्मर-
नियमं सघो वशिष्ठाय न्यवेदयत् ॥ ततो वशिष्ठवचनाद्गुरुणा सह भूपतिः
सहितो रोहिताश्वेन सभायौ गात्करां बुके ॥ चतुरंगं समादाय सैन्यं सच महि-
पतिः ॥ पुरोहितेन पत्न्या च प्रतस्थे पुण्यवान्प्रभुः ॥ राज्यभारं स्वसचिवे नि-
वेष्ट्य धीमतां वरः ॥ पृथिव्यां सर्वतीर्थानि कर्तुं पूर्वजगाम सः ॥ त्रिभुंजे प-
र्वतश्रेष्ठे तीर्थं करं वुनामिति ॥ ४७ ॥ तथा रुद्रगया क्षेत्रे प्राप औदुम्बराश्रमं ॥
राशि ॥ राशितत्र समायाते परः कोलाहलो भवत् ॥ कोयं कोयमिति प्राप्तः

॥४॥

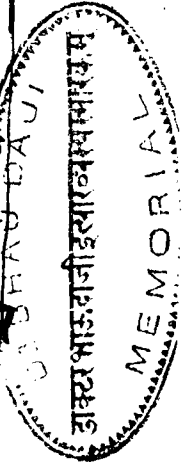
सिती शस्तीर्थसेवया ॥ ज्ञानेन ज्ञातवान् भूयंतं वशिष्ठयुतं मुनिः ॥ प्राप्तमर्थं
 एवमुनिः सवशिष्ठमतोषयत् ॥ तमब्रवीत्सुशालं सवशिष्ठं महा मुनिं
 कुशलं तव वर्तते तस्य स्वंगेषु भूपते ॥ प्रजाः पालयसे नित्यं धर्मचर्मदाय
 कं ॥ एवं मुनिवचः श्रुत्वा प्राब्रवीन्पुत्रसत्तमः ॥ ११ ॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ ब्रह्म
 न्भवत्प्रसादेन सर्वत्र कुशलं मम ॥ एकमेवास्मिन्मनसि निरपत्योऽस्मिन्मुने
 विना पुत्रेण सुगती न च स्वर्गसुखं क्वचित् ॥ तस्मात्पुत्रप्रदं ब्रह्म न धर्मवदवि
 दं धर ॥ ५३ ॥ शुंवर उवाच ॥ सत्यं वदसि रोजेंद्रनाऽपुत्रः सुखमेधते ॥ नाऽपुत्रः
 प्राप्नोते स्वर्गं नाऽपुत्रो मोक्षमाप्नुयात् ॥ मस्य पुत्राः सुचरिताः भार्यारूपव
 ती सती ॥ धनं दत्तं भक्तिपुतं तस्य स्वर्गः सदा भुवि ॥ तत्कारणं मया ज्ञातं ॥ ५४ ॥

यतः पुत्रोऽस्य वाप्येते ॥ कृपादृष्टदोऽएजन् बहून्स्वांयुदुक्तवान् ॥ राजसूयस्य
 यत्तत्कारणं सुतकारणं ॥ अयं मुनिवश्येष्टो वशिष्ठस्ते गुरुर्महान् ॥ राजसू
 यं तु मदीकौत्सु गार्थिया जश्न्यति ॥ विहिते राजसूयार्थे नियमेन यको विदः
 पुत्रोऽत्यतिरभद्रूपनियमग्रहणसुरा ॥ पुत्रस्तेभ्यः महर्षेण वदन्त्यः सत्यवा
 कसुधिः ॥ भार्यायां न पतेता रालोचयां च भवहा ॥ ५० ॥ सांप्रतं गुरुणा सार्धं भा
 र्यया च ससैन्यकः ॥ कुरुष्व सर्वपापघ्नेऽप्रेत्रे तीर्थेऽस्त्रिचैव ॥ ५१ ॥ मया चैभिश्च मु
 निभिः सार्धं च समतीपते ॥ कारयिष्ये त्रतीर्थानि समर्थो निराधिप ॥ सर्वकाम
 प्रदान्येव स्वर्गमोक्षप्रदानि च ॥ स्नात्वा तस्त्वमत्र तीर्थेषु यतः पुत्रेण भार्यया ॥ स
 हितो राजसूयाख्यं महापदं विधाय च ॥ अवाप्स्यसि महापुण्यं धर्वां चित्तं च ॥

॥५॥

हृदि स्थितं ॥६॥ इति श्री स्कंद पुराणे हरिश्चंद्रोपाख्याने रुद्रगयापाख्याने नारद
शौनकासंवादे ऊदुंबरखासिमागमो नाम प्रथमोऽध्यायः ॥१॥ हरिश्चंद्रोवाच
श्रेष्ठे मे तन्महापुण्यं कथं तीर्थो निका निच ॥ विधेयानि कथं किंच फलमेव दत्त
न्मुने ॥१॥ ऊदुंबरखावाच ॥ पूर्वतः ब्राह्मणाचार्यतपस्तपः प्रजापतिना ॥ सावित्री
सहभर्तुः केचकार परमेतपः ॥ कृतवान्समहायज्ञमादित्यप्रसवाभिधं ॥ स्या
पयामास भगवानक्षत्ररक्षाकरं परं ॥३॥ गणेश्वरं परब्रह्मा सर्वविघ्नोपशान्तये
आराध्य स्थापयन्नात्र दक्षिरास्यां नराधिप ॥४॥ यत्तार्थं ब्राह्मणाचार्य विजानां च
महात्मनां ॥ हृष्टेन मनसा भूपपादप्रक्षालनं कृतं ॥ कश्चुधिः कृताचार्यं ब्र
ह्मणा च तथा धिजेः ॥ तत्कारेभ्यः प्रपतितं पदं वराजसत्तम ॥ क रं बुकेति वि

॥५॥

ख्यातं तीर्थमेतद्भवत् ॥ सर्वकामप्रदं दिवं सर्वदोषविनाशनं ॥६॥ सर्वसंपत्
दं नराणां सर्वोपधिनिवारणं ॥ सर्वतो गहरश्रेष्ठं सर्वसौख्यप्रदं नराणां ॥७॥ अत्र
स्नात्वा महाराज पूजयित्वा प्रजापतिं ॥ गोभृशय्यापदादीनीरयाश्चादीनि भू
मिप ॥ सुवर्णं जतं शक्याभरिदानं विधीयते ॥ भोजयेत् ब्राह्मणानत्र दंपती
परिधापयेत् ॥१०॥ ब्रह्मणानिर्मितं तत्र देवं स्वातं मनोहरं ॥ मज्जतां सर्वपा
पघ्नं मनसो सितशयकं ॥ मज्जति मुनयस्तत्र देवाः शक्रपुरोगमाः ॥ गंधर्वा
सरसो यक्षाः सिद्धकिन्नराश्च नगाः ॥१२॥ देवत्वादमिदं पुण्यं सर्वपापोघना
शनं ॥ स्वर्गमोक्षपदं नराणां सर्वकामप्रदं सदा ॥ धनुमात्रे स्थिता न्यत्र तीर्था
निविविधानि च ॥१४॥ तत्तीर्थं सेवनात्तिष्ठं पूरयंति मनोरथं ॥ यत्तं कृत्या वि
धानेन तपस्तप्ता सुदुष्करं ॥१५॥ ब्रह्मणा प्राप्तमाखिलं सखिसामर्थ्यमुत्त
मं ॥ विज्ञाय विष्णुना तत्र ब्रह्मणस्तपसः फलं ॥ अवाप्तं तु ततश्च क्रेतेन श्रम

सतेयं

॥६॥

न

मवाप्रवान् ॥ ये पूजयंति विश्वेशं विष्णु तस्मीं पुतं नराः ॥ स्नात्वा कण्ठं कुक्तीर्थे देवत्या
 तेऽघनाशिनी ॥ सविस्तु पदमाप्नोति गतसर्वाघसंचयः ॥ दहभुक्ता परानभोगा
 न्मुत्र दारधना वितान् ॥ ये पूजयंति गोविंदं भक्त्या चात्र चतुर्भुजं ॥ तस्मै लंकृतव
 षोभां कौस्तुभोद्भासि हृत्कजं ॥ शंखचक्रगदापद्मधारिणं पीतवाससं ॥ सवारी
 जैदस्यामपुं उरीकाशमस्युतं ॥ तंगराधरमीशानं विश्वेशं विश्वतोमुखं ॥ गणैः परि
 वृतं विश्वं ब्रह्मर्षिसुरसेवितं ॥ २२ ॥ स्तुतं सर्वैः सुरगणैः ब्रह्मणामुनिकिन्नरैः ॥ चतु
 र्यर्गप्रदं भक्त्या भजतां भक्तवत्सलं ॥ ते प्राप्नुवंति पुरुषाः पुरुषोत्तमोत्तमसेवितः ॥
 राज्ञं भोगान्नरो भुक्ता अने च परमं पदं ॥ महेशाश्चात्र सन्नीर्ये तपस्ते ये मुदा हरां
 प्रापवान् ॥ तेषां शोभं रक्षी धर विवाशिनीं ॥ ये च तत्र महो देवमुपचोरेस्तु शोऽशोः
 रुद्रजापंचकुर्वन्ती सविधानं समाहिताः ॥ ते सर्वपातकैर्मुक्ता भुक्ता भोगाननेक
 धा ॥ नंदी भंगी गणैर्जुषं प्राप्नुवंति शिवालयं ॥ २३ ॥ ये स्तुवंती हरदं शिवं च शिव

॥६॥

म

याविते ॥ नद्यादिप्रेथे भक्त्या सेव्यमानमुपायति ॥ २४ ॥ पंचवक्त्रं त्रिनयनं ब्रह्म
 भध्वजमीश्वरं ॥ हरं दशभुजं भक्त्या भक्त्योऽस्मिन् विग्रहे ॥ सर्वयतोपवीतं च
 नागभरणभूषितं ॥ जटाजूटधरं गंगाधारिणं परमेश्वरं ॥ वंशंधरां ध्वजं
 ति ॥ गजानिनधरं देवाधारं पर्यंकबंधनं ॥ कैलाशावासरुचिं मंदरेकतमं दिवं ॥ २५ ॥
 पिनाकिनं च खड्गपाणिं त्रिशूलधारिणं ॥ वल्लुंधराघ्रमूर्तिममूर्तिविश्वेश
 सितां ॥ तंगणेशैः परिषृजं नंदी भंग्यादिपूजितं ॥ प्राप्नुवंती हनिष्याप्राप्नोतीमाद्य
 सिद्धिगः ॥ २६ ॥ एततीर्थं सविताय महासुखनिधानकं ॥ विश्वनाथो विशाल
 स्थासहितो निवसन्निह ॥ विश्वनाथं नमस्यति विधेः पूर्वनिवाशिनं ॥ आचार्य
 स्वाद्यविधिस्तुत्यास्तोत्रैस्तपोत्तमैः ॥ द्वापरासीवासफलं लभते नराधिप
 ब्रह्महत्यादिपापे धैर्निमुक्तास्ते न संशयः ॥ २७ ॥ ब्रह्मणोरक्षिरास्यां च स्थित्वा च
 कपिलो मुनिः ॥ महो गंस्तपस्ते ये हराधनतत्पराः ॥ २८ ॥ पंचाग्निसाधनं वक्त्रे

ग्रीष्मकालेमहामुनिः॥ चर्षाकाले गणो वात्सीत शीतकालेऽब्रमध्यगः॥ ३५॥ त
 पस्पतस्तस्य मुनेः कपिलस्य महात्मनः॥ महादेवः प्रादुर्भूतस्तपसा तस्य तोषितः
 ३६॥ तं विलोक्य महेशानं कपिलश्च महामुनिः॥ तुषावपयाभक्त्वा स्तुत्या च गि
 रिजापतिः॥ ४०॥ कपिल उवाच॥ नमस्ते भगवन् शंभो पार्वती प्राणवल्लभ॥
 अष्टमूर्तिर्महेशानं संसारिवताक॥ ४१॥ सर्वदुःखं समुहय भजतामभयप्रद॥
 वांछितप्रदं भक्तानां मधुप्याय पशंकर॥ ४२॥ भवंतं ये भजंतीह सर्वभूत
 हिते रते॥ भवबंधविनिर्मुक्तास्ते प्रयांति शिवालये॥ ते धन्यास्ते महात्मानो
 तेः कृतं सुकृतं महत्॥ ४३॥ देभेनापि नमस्यंति त्वां सदा शिवमुक्तिदं॥ ४४॥
 भक्तवत्सलभूतेश भवानीश भवापह॥ भवभंजनहेशंभो शरणं भ
 वमे प्रभो॥ शरण्यः सर्वसर्वेश शर्वांगीशानशंकर॥ सोऽस्तु मे शरणं शंभो यो
 मकेश शिवप्रद॥ ४५॥ तच्चेतो यत्त्वया शक्तः॥ त्वां स्तुवंतीति वाक्कुचसा
 यत्वां नमस्ते तत्प्रीतिं तौ करोयौ तव र्चको॥ तौ पादौ यौ तव सेनगामिनौ॥ ४६॥

गिरिजापते॥ त्वत्प्राप्त्यवरो मत्तौ कलौ सत्कर्मकारिणौ॥ एवं स्तुतस्तद्वत्तेन क
 पिलेन महेश्वरः॥ वरं ब्रूहीति वरदः प्रावृत्तं तपोनिधिं॥ कपिल उवाच॥ देव देव
 महादेव पार्वती प्रियशंकर॥ यदि त्रुष्टोऽसि मे शंभो वरदो भिषदो भव॥ ५०॥ दाहि
 मे निश्चलां भक्तिं त्वयि चाऽव्यनारिणी॥ तत्प्रसादादहं शंभो प्रापुयां शंभुत्वं सुखं
 ५१॥ करोमि यदहं शास्त्रं तत्कापिलमिति ध्रुवं॥ शैवं मतमिति व्यातं अस्तु योगिमत
 प्रदं॥ ५२॥ कपिलेश्वरमास्मिन् भवक्षेत्रे शुभप्रदः॥ स गणः सदा निवसत्वं पार्व
 तीसहितः प्रभो॥ ५३॥ करांबुके महातीर्थे ये मनुष्याः समाहिताः॥ समर्चयित्वा
 विधिवत् ब्रह्मादी देवतान्नयं॥ ५४॥ पूर्वस्मात्त्वादेव स्वाते तप्यं पितृा सुरानपि तन्
 श्राद्धं कृत्वा च विधिवत् ७ क्षुद्रपर्वजान् स्वकान्॥ ५५॥ समाहिताः समागम्य चर्चि
 त्वा कपिलेश्वरं॥ नमस्तुर्वेति ते भक्ताः शैवं पदमवाप्नुयुः॥ ५६॥ महेशश्चो मि
 मित्युक्ता तत्रैवांतरधीयतः॥ शास्त्रं च कारकपिलः सांख्यं मतमश्नयत् तत्॥ ५७॥

॥८॥

इति श्री स्कंद पुराणे रुद्र गणोपाख्याने नादशौनक संबोदे कपिलेश्वर महा
 त्वेधितीयो ध्यायः ॥२॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ कपंसहि महादेवः पूजनीयश्च पूरुषैः
 मंदैश्च मंदरांस्कोऽयसत्त्वैश्च मेवद ॥१॥ संवत्सराणां साहस्रैस्तपसाऽप्यध्वशं
 रं ॥ देवाय मुनयः सिद्धास्तत्पशंतिकराचन ॥२॥ कथं तं पार्वती कांतं जयंति मनु
 जा मुने ॥ तद्वदस्व कृपां कृत्वा पूजनीयो यथा शिवः ॥३॥ षडंबर उवाच ॥ तीर्थे वा च
 शुभे क्षेत्रे लिङ्गं स्थापयं भुवं भुवी ॥ स्थापितं यकुत्रापि ग्रहवायारा संतके ॥४॥ पूज्य
 सर्वेषु लिङ्गेषु श्रद्धया सन्निवेश्य च ॥ न्याशं कृत्वा विधानेन विधिवत्पार्वतीपतिं ॥
 प्रसंगेनापि संपूज्य भक्तिहीनैर्दिजेरपि ॥ भक्तिभावानुरूपं सः फलं हते सदा शिवः ॥
 ५॥ अतिबोधिष्टं पूज्यं भिर्दत्तैः यैश्च शंभवं ॥ क्रोधेन पूजितः शंभो राक्षससंस्था
 नदायकः ॥ अभयं भक्षयित्वा च पूजितो यश्च देहकं दः ॥ गायतां न त्यतां भक्ता
 गंधर्वस्य नदः शिवः ॥ व्यातिशीले ये याका मंस्त्रीषु शतैश्च पूजितः ॥ सो मस्या
 न प्रदः शंभस्तुतः सर्वार्थसंपदः ॥ ८॥ अर्चितो ह्यग्रायत्रा प्राजापत्यपदप्रदः ॥ ८॥

वा

प्रणमे ब्रह्मपदः स्रवविष्णुपदप्रदः ॥ श्रद्धया तं समभ्यर्च्य सकृदेव महेश्वरं
 रुद्रैः साकं प्रमोदेत्त रुद्रलोके महीयते ॥१॥ वंदितं देवे देत्येह लिङ्गस्यं पार्वी
 तीपतिं ॥ शोतादिः शुभाभिश्च स्नापयेद्विङ्गं मे श्वरं ॥ भस्मावावाहयेत्पुं
 भुं मंत्रं पञ्चांजपत् ॥ नत्वा ते नैव मंत्रेण आसनं तस्य कल्पयेत् ॥ वैदिके
 नापि मंत्रेण तथा पञ्चाक्षरेण वा ॥ आवाहनादि शंभोश्च कुर्याद्वक्ति समा
 हितः ॥१५॥ उंकारावुजमध्येत सूर्यसोमाग्निसंभवे ॥ पीठे चावाहयेद्दे
 वं सर्वलोकनमस्कृतं ॥१५॥ पाद्याधीनामनाघं च तन्मंत्रेण प्रकल्पये
 त् ॥ दिव्यतोयेन पयसा दध्ना च सर्पिषा तथा ॥ मधुना च शर्कराभिश्च एवं
 पंचामृतेन च ॥ स्नापयेत् शुद्धतोयैश्च लेपयेद्दिव्यचंदनैः ॥१६॥ कर्पूर
 केसरपुतैरेचनागरमिश्रितैः ॥ विलिप्य दिव्यपुष्पैश्च भस्माशंभं प्रपूज
 येत् ॥१७॥ अतुल्यं वै किंचित्पत्रैश्च विविधैश्च सरोरुहैः ॥ नीलोत्पलैश्च क

॥८॥

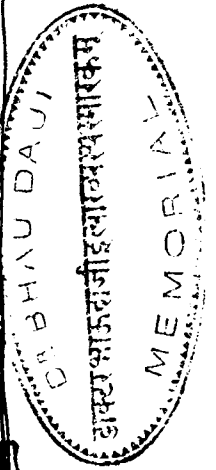
कः हारैः सोमसूर्यभवेः कुजैः ॥ नंघावर्तैर्मल्लिकाभिर्जीतिपुष्पैश्चंपकैः
कार्वरिः शमीपत्रैः कुसुमेर्वहतीभवेः ॥ १२० ॥ ॐ नमः स्वर्गकुसुमैः एषा
मार्गैः कदंबकैः ॥ संपूज्य भूषणोर्दिवधूपंपंचविधंदहेत् ॥ आरार्तिकं
ततः कुर्याच्चैवाभिषेचनं ॥ पुनः संपूजयित्वा तं पायसं विनिवेदयेत् ॥
मंत्रेणानेन राजेन्द्रवैदिकेनापि पार्थिव ॥ शुद्धान्नं षड्विधं तस्मै दद्यात्
च विधंचका ॥ घृतापुतं वानैवेद्यं केवलं वा घृतं ददेत् ॥ आदकं वा यथा
शक्त्वा शुद्धान्नं तंदुत्तम्यवा ॥ १२५ ॥ घृतपद्मेऽथ पद्माने शिवं मंत्रे निवि
दयेत् ॥ ततश्चाचमनं दत्त्वा तां कलासि विविदयेत् ॥ ततोऽजलो समा
धाय नारिकेलार्दिकं फलं मंत्रेणानेन वा राजन्योऽपि नोपवाप
नः ॥ १२६ ॥ ॐ नमस्तैर्देवदेवेश पार्वती सहितः प्रभो ॥ गणैः सार्द्धं मया दत्त

नि

॥८॥

मिममर्धगहाणभो ॥ १२७ ॥ अर्धमंत्रः ॥ संपूज्य पंचवक्त्रं तमीशानं जगदीश्वरं
तथा तत्पुरुषं राजन्तं घोरं वामनामकं ॥ १२८ ॥ सद्योजातं च विधिवत्तमस्त्रामंत्रैः
सदा शिवो ॥ छत्रं निवेदयेद्देवशंकोचामरद्वयं ॥ आदरीदरीयित्वा च कुर्या
त्छंभोः प्रदक्षिणं ॥ रुद्रजाप्यं जपन् भस्त्रामंत्रं वा शैवमुत्तमं ॥ १३० ॥ नमस्कृ
त्य महेशानं प्रध्याय भक्ति तत्परः ॥ स्तोत्रं पठेत्ततः शैवं पौराणमथ वैदिकं ॥
३१ ॥ विधिनाऽनेन यो भस्त्रापूजयेच्च महेश्वरं ॥ शिवलोकमवाप्स्येव गारापत्य
मवाप्नुयात् ॥ ३२ ॥ वक्ष्यामि त्रयं पुण्याधैरुपपुक्ता हार्चने ॥ गावो वापि महाराज
ते यांति परमां गतिं ॥ ३३ ॥ शिवं सर्वभवं हृदये पूजयेत्सकृत् ॥ स त्रिसप्तकु
लमुत्तः शिवसायुज्यमाप्नुयात् ॥ ३४ ॥ भक्तैर्भवं पूजितं वा पूज्यमानं मया पि
या ॥ विलोक्यैव स पुरुषो ब्रह्मलोकं महीयते ॥ ३५ ॥ श्रुत्वा शिवाद्यं मादेत यः स
याति परां गतिं ॥ भक्तैर्वर्तितमीशानमर्च्यमानमुपापति ॥ ३६ ॥ दृष्ट्वा सकृत् प्रस

गेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ आवाहनं च सा त्रिधं स्थापनं वा तथार्चनं ॥ ३७ ॥ कुर्वन्ति
 रुद्रगयाप्रगावेन तथा सनं ॥ विशेषतश्च रुद्राद्यैस्त्रयनं पंचभिर्मतं ॥ ३८ ॥ शि
 वं संपूजयेद्देवं सततं च पितामहं ॥ शिवस्य दक्षिणे भागे प्रणवेन प्रपूजयेत् ॥
 ३९ ॥ शंभोस्तथोत्तरे देवे शक मलापति ॥ विष्णुं श्रीविष्णु गायत्र्या पजेन्मंत्रे
 श्ववेष्टयेत् ॥ ४० ॥ वं नो होमं तथा कुर्याद्देवत्रयमुदे सदा ॥ एवं संपूज्य देवान् स्वी
 न् लोकत्रयमवाप्नुयात् ॥ ४१ ॥ एवं लिङ्गार्चनाविधिर्मयोक्तस्ते समासतः ॥ ब्रह्म
 णा कथितः पूर्वश्रुत्वा शिवमुखा स्वयं ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणानां शत्रियाणां वै
 श्यानां वशुधाधिप ॥ देवार्चावेदि कैर्मंत्रैः प्रोक्ता स प्रणवा पुनः ॥ ४३ ॥ पंच
 क्षरं स प्रणवं शिवाय परिकल्पयेत् ॥ ईकारमुक्ते मंत्रः स्याद्देवोद्धारण
 क्षरः ॥ ४४ ॥ ब्रह्मणे च तथा न्येषां सुराणामिति कीर्तितं ॥ महा लक्ष्म्या भयान्या
 श्वतथान्या सांप्रकीर्तितं ॥ ४५ ॥ शूद्राणां सत्यकृतीनां न स्त्रीणां वैदिको विधिः

प्रणवस्याधिकारेण श्रीयुतास्तत्र मंत्रकाः ॥ ४६ ॥ पंचाक्षरन्यासविवक्षामीतव
 पते ॥ अग्रे प्रणवस्य तर्जन्यां न तु विन्यसेत् ॥ ४७ ॥ मकारमध्यमां वा नांमिका
 यां शिश्नोर्णवं ॥ कनिष्ठिकायां वाकारं दोर्मध्ये यद्वृत्तिमसेत् ॥ ४८ ॥ ईकारं हृदये न्यस्य
 चतुर्थ्यंतं नमोस्तकं ॥ स्वाहांतमंलसटिचशिखायै बौखंडंतिमं ॥ ४९ ॥ कवचं शंखभ्रमं
 तं वा मासिषु वषट्पुत ॥ यंपंक्तं तथा स्त्र्यस्य मेवं न्यासविधिः ॥ ५० ॥ सततः तथा दे
 हेतभादेवेकुर्यान्त्याससतं द्वितं ॥ न्यासेरुत्ताविधानेन पुनयेष्टं करं सुधि ॥ ५१ ॥ इति श्री
 स्कंदपुराणे रुद्रगयाप्रख्याने नारदशौनकसंवादे शिवपूजाविधिनाम तृतीयोऽध्या
 यः ॥ ३ ॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ भगवान् देवतासर्वा पूजयंति च किमयं ॥ लिङ्गं च श्रीमहे स
 स्य तद्वदस्व महापुने ॥ इदं वरं उवाच ॥ सर्वासां देवतानां च विश्वकर्मा महापुना ॥ रा
 चयित्वा त्वलिङ्गानि नियोगाच्च प्रजापते ॥ १ ॥ वृद्धाकेभ्यः प्रदेहो पूजनार्थं मुपायते ॥ ते
 देवास्तानि लिङ्गानि पावनार्थं प्रपूजिरे ॥ २ ॥ इदं प्रणमयं हैमं लिङ्गं धनाधिप ॥ वि

लुरिङ्गीलमयं विश्वदेवाश्च राजते ॥१॥ कोऽस्य जं वसवो लिंगं माकूटमयं मरुत् ॥
 अश्विनो पार्थिवं लिंगं वरुणः स्फुरिकेतया ॥२॥ आदिष्यास्तात्मजं सर्वे सोमसौत्तिक
 जेजयेत् ॥ वरीर्वज्रमयं लिंगं नागाः सर्वे प्रवालनं ॥३॥ लिंगं मोहमयं त्रैलोक्यं राक्षसा
 यमु विक्रमात् ॥ यक्षास्त्रे लोहकं लिंगं सर्वोपसमयंगणा ॥४॥ बामुं उवाजु कार्ति
 नावनी तंच गोकुले ॥ निरुतिः काष्ठजं लिंगं यमो माकूतोऽयं ॥ रुद्रः शुभाः भस्म
 यं निलाघास्ते प्रपूजिरे ॥ लिंगं श्रीवक्षजं तस्मीर्गुहो गोमयं जपेत् ॥ कुशाग्रजं मुनि
 वराः पूजिवंति दिवानिशं ॥ पुण्यलिंगं त्रुमायां मानु लिंगं मयं मुनः ॥१०॥ द्यौर्म
 यं भारति च दूर्गपि यमयं तथा ॥ साशान्मंत्राश्चाद्यमयं देवादविभयं तथा ॥११॥
 सीसमयं पितायाश्च नराः सर्वे दधनमयं ॥ यवमाधिलिंगानि सर्वे प्राप्तस्वयां धि
 तां ॥१२॥ किमुक्तेनात्र वहनाजगदेतच्चान्वरं ॥ समभ्यर्च्य स्थितं वा त्रिशिवलिंगेन
 संशये ॥१३॥ दिव्यप्रभेदतश्चाहर्लिंगं षड्विधमुत्तमं ॥ चत्वारिंशतत्रमेव शत्रुभिर्

धिको न पा ॥१४॥ शिलाजलादोमयितं तच्चतुर्विधमुच्यते ॥ कंजं सप्तधा प्रोक्तं धितं
 यं मुने सप्तमे ॥१५॥ अथ ध्यधराजं लिंगं वसवोक्तं तृतीयकं ॥ लिंगं तुरियमगजं
 तनुमोशाध्यभवेत् ॥१६॥ पंचमं मन्मयं लिंगं धिधाभिन्नं नराधिप ॥ लिंगं तु ध
 वकं कथं सप्तधा प्रोच्यते पुधै ॥१७॥ तस्मीपदं जन्मवं शिलाजातं मुसिधिदं ॥
 धनदं ध्यातुं जलिंगं दारवं भोगसिधिदं ॥१८॥ सर्वार्थसिधिदं राजन्मन्मयं गदि
 तं शुभं ॥१९॥ तमं श्रीलजपुक्तं मध्यमं वाधमं स्मृतं ॥२०॥ लिंगमेव विधासमाप्त
 न्नवधोदिता ॥ महादेविलिंगदेवि साक्षां विगेमो हेश्वर ॥२१॥ यस्तु संपूजयेत् लिंगं
 तेनोभो पूजितो ध्रुवं ॥ रत्नजं शिलाजं वा दारुजं वा पिधातुं ॥२२॥ शाणिकं म
 न्मयं वा चिस्थं पद्मं कृत्वा फलेषु ॥ ब्रह्मदेवं दग्निमजं तनाधिपधनाधि
 पे ॥२३॥ यश्च विद्यांधरेः सिद्धिर्नामदानवकिनरे ॥ स पुराणवान्तु यमानो
 देवं दं दृभुजैः स्वनै ॥२४॥ भूरादिकान् सर्वान् लोकान् अतिक्रम्य स्वते

जसा ॥ भासयेत्तमास्वताश्चोत्तिगस्थापनपुण्यतः ॥ २४ ॥ ब्रह्मांडं स समु
 द्रिष्टुं प्रयाति परमव्ययं ॥ हरिचं मन्मथं कृत्वा शेतजं तज्जंतया ॥ २५ ॥ दास
 जं धत्तु जं वापि स्थापयेद्विधिना नुय ॥ स्केरो मासहिताशं भुर्ध्वं त्रस्थातत्र
 यातिसा ॥ २६ ॥ गोक्षीरकुंदं सदृशं लिङ्गं स्थापयति हय ॥ समनोपिविज्ञेयः
 सदृसाक्षान् संशय ॥ २७ ॥ स्पर्शदर्शनात्तत्स्य त्वभते न्येपि निर्वर्ति ॥ लिङ्गं स्था
 पजं पुन्यं कल्यातेनापि भूमिषा ॥ २८ ॥ नमो याशक्ते वस्तु पुण्यमेतदनंतकं ॥
 स्थापयित्वा तु लिङ्गं सोर्चे ये स्थाप्या धिवः सहि ॥ २९ ॥ इति श्री स्कंदपुराणे
 रुद्रजयोपाख्याने नारदशौनकसंवादे लिङ्गभेदकथने चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ इति
 स्कंदपुराणे ॥ निर्मलो निष्कलो नित्यः स शिवो मूर्तिमान्कथं ॥ ब्रह्मन्तर्हसिमेव कुं
 यथा तात्वात्तथा भूषा ॥ १ ॥ इदं वरुण ॥ उकाररूपमाहूय परमार्थं विदुः ॥
 शिवे ॥ संस्थितं मूर्द्धि वेदानामजं हि तानरूपिणं ॥ २ ॥ ज्ञानं शब्दादि विषयं त

अतिज्ञानमुच्यते ॥ यतः ज्ञानं रहितं भ्रांत्या पन्निष्ठं परमात्मानि ॥ ३ ॥ निरश्रय
 निर्विकल्पं शुद्धं निर्मलमेव तत् ॥ गुरुप्रकाशकं यत्स्यात्कालग्नयं विदुः तमे
 ४ ॥ मुक्तिर्ज्ञानेन भवति ज्ञानसिद्धिप्रसादरा ॥ द्वाभ्यां योगीतमुच्येत तत्रा
 नंदमयः शिव ॥ ५ ॥ केचिद्द्वंद्वं तिसृण्यः संगतिस्तस्य कर्मणा ॥ कल्पिता क
 र्मणारूपं स्वेष्टं यौवचसं हृतं ॥ ६ ॥ मूर्द्धौ च शंकरस्य नभिव्योममहे सतु ॥
 शिवस्य ककुभः श्रोत्रे नेत्राख्ये दुर्नृया ॥ ७ ॥ पातालान्याहूयस्तस्य वस्त्रानि
 पयोधय ॥ भजोरोरस्तस्य सांगाभनितद्रूपगानि च ॥ ८ ॥ पत्नि च तस्य प्रकृति
 लिङ्गं पुरुषं च ॥ विप्रास्तन्मुख्यतो जातास्तथा च सपितामहं ॥ ९ ॥ भुजाभ्यां
 मिंद्रविष्णुचक्षुःश्रिया च महाबला ॥ १० ॥ इतश्चाभवन्नेश्याः पद्भ्यां मृदाश्च जतिरे
 ११ ॥ जगत्स्य केशाश्च वायव्यो घ्राणजाः स्मृता ॥ मतिः श्रोत्रात्स्मृतिश्चैव प्रकृ
 तैः सप्रवर्तक ॥ १२ ॥ पुरुषाणां तानगम्यो पुरुषो नान्यथा क्वचित् ॥ तपो यज्ञः

॥ १३ ॥

कर्मसहस्रं विप्रो विप्रिष्यते ॥ १२ ॥ ध्यानयत्तपरो नास्ति ध्यानं हितासाध
नं ॥ यो गीस मरसे निबो यदा ध्यानेन पश्यति ॥ १३ ॥ ध्यानयत्तेतत्पारस्यशि
वः सन्निर्हतिस्तदा ॥ नैवास्ति तानिनां भान्यतू पयाश्चित्तैश्च शोधनं ॥
१४ ॥ योगिनस्ते सदा ज्ञेयो विश्वज्ञो ब्रह्मविद्यया ॥ तेषां क्रिया क्रियेन तत्तु
खदुःखे विद्यारतः ॥ १५ ॥ धर्माधर्मौ जपहोमो तानिनां संनिधिशिवं ॥ योगि
नां परमानंदपुर्णस्ते सर्वदर्शिराग ॥ १६ ॥ सर्वज्ञे निश्चलं ज्ञेयं योगिनां सं
स्थितं हृदि ॥ दिवि धं लिंगमित्याहूर्वात्यं चाभ्यंतरं विदुः ॥ १७ ॥ स्थूलं वा
यं पृथग्गतिस्तस्मात्तन्माभ्यंतरं धिज ॥ स्थूलाः कर्मयत्तारं भास्थूलं लिंग
यत्नेरता ॥ १८ ॥ अस्य तां भावनार्थो यस्य सस्मेन स्थूलविग्रहः ॥ पल्लिंगं
ना ध्यात्स्विकं स्यात्पश्यं यस्य नो भवेत् ॥ १९ ॥ मही सोममुनिसर्वाना
न्यथा चैव कल्पयेत् ॥ अमलं ज्ञानिनां सत्सं स्यान्न ब्रह्मत्यक्षमव्ययं २०

॥ १३ ॥

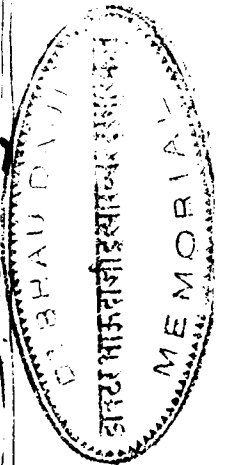
स्थूला विग्रहयुतं केचिद्व्ययं तियोगिना ॥ स्कंदो मासहितं शंभो यजयंतिसदा
शिवं ॥ २१ ॥ सक्कुर्यात्पुनर्वति हृद्यात्वावस्थामितच्छृणु ॥ रुद्रकल्याभिराकीर्णो
विमानैरविकोदिभि ॥ २२ ॥ संकाशैर्यथा देवसंयुतैश्चिववद्भ्यते ॥ जीउंति
शंकरे लोके कल्यांते स्वेरभोगिना ॥ २३ ॥ महाभागं स्तत्र भुक्काकोमार
स्थानभोगिना ॥ वैष्णवं च तथा ब्रह्मं प्रजापत्यं महोत्तमं ॥ २४ ॥ जनलोके
महालोके स्वर्गोके च भुवर्भुवं ॥ तन्न भोक्ता दिव्यभोगान् मोदंति मेरुपर्व
ते ॥ २५ ॥ विसर्जितं विनयनं धरायदेतैश्चतुर्भुजं ॥ स्थितं इक्ष्वाहृदि वा मेरु
रोचचतुर्मुखं ॥ २६ ॥ अष्टाविंशतिको रितरे शिवाद्यादिपरिवृतं ॥ पुरुषं पं
चविंशतिरुत्पद्यं सति शिवं ॥ २७ ॥ दधानं प्रकृतिवामे विधिदेशे धियं त
थाग अहंकारादहंकारं तन्मात्राणि च तत्र हि ॥ इदमेव इदं द्यात्तिलया
जगदिश्वरं ॥ पादसखात्त प्राथिविजलंगुलप्रदेशत ॥ २८ ॥ स्थितसर्वजगत्

सर्वे सच ए चरं मात्मना ॥ ध्यात्वा च सर्वगे भूत्वा प्रतिष्ठाप्य विधानतः ॥ ३० ॥ सर्व
 राणिवसा योज्यं प्राप्नुयात्सन संशय ॥ द्वितीये च चतुःश्रंगं विपदं स सहस्रकं ॥ ३१ ॥
 ध्यात्वा मति संयत्तेशं विष्णु लोके स पूज्यते ॥ भूत्वा कल्यं महाभोगं न तत्र लो न स्त
 या परान् ॥ ३२ ॥ क्रमादागत्य लोके च सर्वो न यज्ञान करोति हि ॥ प्रसभ ध्वजमीश
 नमु मया सहितं मुहू ॥ चैश्वर्यं धारिणं ध्यात्वा हय मे ध फलं भेत् ॥ परिवर्तं सर्व
 गणैः निदिनो से वितं मुहू ॥ ३४ ॥ ७ मा महेन्द्रं धानं तं रे हे ध्यायेत्क जा पतिं ॥ सो व
 र्णं न विमानेण किं किणी नादशा लिनी ॥ ३५ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो गत्वा शिवं
 परं व्रजेत् ॥ कपिले स्वर महात्म्यं मया वक्तुं न शक्यते ॥ ३६ ॥ कपिले नात्र मुनिन
 तपस्तपसं मुदूष्करं ॥ कृत्वा तिकृष्णपारकैस्तथा सांतपनारिभिः ॥ चां प्रपरा
 दि कै देह शेषैः स्तपसां च ये ॥ व्रतोपवासनियसे स्तोषयामास संकरं ॥ ३८ ॥
 ततस्तुष्टो महेशानं पार्वती वल्लभः प्रभु ॥ वरं वरय कपिल बाधितं वद सत्वरं ॥

कपिल उवाच ॥ भगवान् गिरिजाकांत वरं हेय यहेतव ॥ देहि मे वांछितां सिद्धिं
 दर्शनं त्वय सादत ॥ ४० ॥ ब्रह्मं सा ब्रह्मं कपिले सदि स्यात्तं भवतु प्रभो ॥ स्थापयामि
 महास्थानं महिमा गारुडं गमे ॥ ४१ ॥ मया तु दक्षेणोत्तीरे महापापो धनाशिनी
 कपिलायां कपिलाय व्रतणा भरिवर्धे स ॥ ४२ ॥ चतुर्गमवितानपराः स
 धी लमा लिनि ॥ व्रतसादा न्महादेव प्राप्नुयांति व्रच स्वयं ॥ अस्मिं लिं गे सदानं
 भो सर्वदे भव सेवनि ॥ सदा शिव वाच ॥ एवमस्तु पमहेषते सा त्वं व्यात्तं भ
 वत्ति हि ॥ ४५ ॥ कपिकायं महास्थानं चिरं स्यात्स्यति विभ्रतं ॥ सदैवाहमं हलिं
 गस्यास्यामि च सहो मया ॥ ४६ ॥ कपिले श्वरे नाम येनामये सर्वे सिद्धिप्रदो न
 जराज्जराधरं हं उमहं विभ्रतं करो ॥ ४७ ॥ त्रिशूलिनं ग्रंथं कंचनागयज्ञोपवित्तनं ॥ श्व
 वाहनं विवसं सपिषां कृतविग्रहं ॥ ४८ ॥ कर्वा रारिपुष्पसक सोभ द्यं च भयं
 करं ॥ शक्तिप्रेतग्रहादिनां मर्दकं भक्तवत्सलं ॥ ४९ ॥ महाविरां महाहं श्वेत्रपा

॥१५॥

लंपितामहा॥ दध्योतशेवसाधेपाडासीसुरः शिवः॥ ५०॥ तमुवाचजगत्स
खाविलोक्यपुनःस्थितं॥ इतिश्रीस्कंदपुराणोद्दयोप्राप्त्यानेनारदशौनकसंवा
देकपिलप्रदानोनामपंचमोऽध्यायः॥ ५॥ ब्रह्मर्षवाचा॥ हृद्रुद्रमहाविरमहावलपरा
क्रम॥ शेत्रमेतत्परित्राहिदुषेभ्यःशक्तिश्रलभत्॥ इहस्थितंभवंतंयेपूजयिष्यति
मानवा॥ कर्तृरिर्जपापुण्यैःसर्पिपाजाव्यसंकरं॥ नानाधूपस्तस्याक्षिपेनैवेदे
र्विविधभजे॥ हित्यातेसांविघ्नोघंप्रदास्यासिसमाहितं॥ ३॥ निशम्यब्राह्मणोवा
क्यंशेत्रपालोररक्षता॥ भूतसंधैर्वहुविधिभीषणैसंपरिवृतं॥ ४॥ चतुर्योजन
पर्यंतंचतुर्दिश्युममंततः॥ शेत्रमेतत्पावमानंमहापातकनौजनात्॥ ५॥ हरि
श्चंद्रवाच॥ भगवानूतानिनांशेषलिंगानिचिरिवोक्तं॥ ब्राह्मणस्या
पितायेवकृतानिविष्वकर्मणा॥ ६॥ देवगामेस्थितानांचकुत्रकुत्रमुनि
श्वरा॥ ताभिश्चदेवताभिश्चस्थपितोनाच्यतद्वद्रुद्रवाच॥ पूर्यतःप्रवरा

॥१५॥

दिश्यादेवग्रामेतिविश्रुतः॥ देवासमागमोपदेवसणोयतसंस्थिता॥ ८॥ देव
ताभिश्चतत्रवातंतद्विख्यातंचपत्वलं॥ पप्रनाभोमुनिस्तत्रपर्वतेदेवपर्वते॥
९॥ तपोर्ध्वंअधिल्लोभोगंगामावहयत्तदा॥ पितवर्णादूकूलानिविधतिपीगंयर्ण
तां॥ १०॥ अविशसिपुरस्तस्यपप्रनाभहितेष्टया॥ देवशैलसमुद्रतासागंगा
पिंगनाभिधा॥ ११॥ अघिरागतेनैवेप्रोक्तासर्वपापप्रनासिनि॥ यस्यांस्मात्त्वान
रोभन्पानिलकंठंप्रजजयेत्॥ १२॥ महादेवमुमाकांतंशिवलोकंप्रयातिसा॥
पिंगलेयंमहागंगामहापातकनासिनि॥ १३॥ स्नापानांकार्तिकेमासेमाघेवाप्र
यतात्मनः॥ वैशाखेमासिवान्नमाघादेमासिवापुनः॥ १४॥ निर्धृतपापास्तेवि
ष्मलोकंयुजंतीहि॥ निलकंठपिंगलोभोसमस्ताघोघनाशिनो॥ पप्रनाभेनमु
निनास्थापितोकापदापिनो॥ १५॥ तत्रगतामहादेवोयज्ञेताःपरमेष्ठिनाः॥ १६॥
कामाख्याकालिकादुर्गामहालक्ष्मीसरस्वति॥ अनेकशतसंख्यातास्तत्रयसा

यत्तास्थिता ॥१७॥ पिङ्गायाञ्जरेतीरेतीर्थरक्षाभिधायका ॥ पूजिता सर्वलोकानां मायि
 तार्थफलप्रदाः ॥१८॥ मुनिनापन्ननाभेरापिङ्गाक्षराकलका ॥ संस्मृता तीर्थराशांश्च ॥
 तत्रकस्मां विकास्थिता ॥१९॥ पूजयेतां महाभक्तानरेनां पुण्यहारेके ॥ ददाति सकलान्
 कामान् पुत्रान्यौघान्महाधनं ॥२०॥ यदा देवैः सहै देवविभुना समहा गिरि ॥ शि
 राध्वै मयितो राजनरसैसाक्षिसमुच्चितः ॥२१॥ सुधाकमंडलुं धत्वा धनं तरि मेहामु
 नी ॥ वैद्यविद्याभीला विसनतीर्थसमिन्करां बुके ॥२२॥ पिङ्गायाक्षिराकूले सरि
 तः सुमहामुनी ॥ तपस्ते ये शिवंध्यात्वा तस्मै तुष्टो मेहेश्वर ॥२३॥ वरं प्रदोषपा
 विद्यानां यो भवच्छस ॥ तत्रास्थित शिवात्मा सभिद्योगो भीमरूपधर ॥२४॥ अ
 सुरानां च दूरत्माना ॥ ॥ हंकारेणैव यश्चक्रे ततः सकारकः सत्य
 २५॥ पिङ्गायां यो नरः स्नात्वा वै दानार्थं समर्चयेत् ॥ सर्वरोगविनिर्मुक्ताः शिव
 लोके महीयते ॥२६॥ नीलवर्णो यमो धत्वा तपस्ते पेगिरोवपुः ॥ स नीलपर्वतो न

मत्तः ख्यातिमवापस ॥२७॥ चित्रगुप्तस्तपस्तेत्यास्थापयेत्तमहेश्वरं ॥ व्यापां ध
 र्मे जं प्राप्य सो भूतसेः श्वरः शिवः ॥२८॥ शिवेन मुकपेदन्नस्तुष्टेन च यमापस ॥ स
 भूमौ निहस्तेन स्वयं भूत्वा मचापस ॥२९॥ स्वयं भूर्तिगमभवं मुकुभटस्तत्र तक्ष
 णीत ॥ मुकुटेश्वरनामा सो ख्यातिमायमहेश्वरं ॥ पादां कुहल्लोकानां शास्ता त्वं पा
 पपुरण्यो ॥३०॥ हाटकं प्रदोताभ्यां बांछितं समहेश्वरं ॥ तथा च परमं ज्ञानं ततो स्थाप
 यद्विश्वरं ॥३१॥ हाटकं माधाय धर्मराजो महात्मसा ॥ हाटके श्वरनामापंततः ख्याति
 जगामस ॥३२॥ पिङ्गायां च महानघानरः स्नात्वा समाहित ॥ इश्वरमैत्रयमेतत्तु पुन
 येच्छहरं स्तुवान् ॥३३॥ स पुमान् त्विलेः पापैर्मुक्तो भोगानवाप्य च ॥ सुतेजो सारिमा
 नेन प्रापुषा शिवमंदिरं ॥३४॥ श्रद्धयायः पूजयेत्ते त्रिगं त्रयमिदं नृपा ॥ स सर्वपापा
 निर्मुक्तो न पश्येन्नरकं नर ॥ श्रद्धो करोति विधिबद्धत्तपारानंददाति यः ॥ स स्वर्ग
 लोकमाप्नोति पिशुनद्वयमानव ॥३५॥ प्रदक्षीणी कृत्यं निलेशि लोत्रयमनुत्तमं

॥१७॥

तं त्रिगवयमभ्यर्च्य दत्त्वा दानं च पूजितः ॥३८॥ प्रयागेश्वर पूजार्थं गम्यते वांछितार्थि
ना ॥ प्रकृष्यो वृक्षरागयोगो विदधे च कण्ठबुके ॥३९॥ तिलपर्वतमासाद्य लिंगमास्था
यत्तद्धिधी ॥ प्रयागेश्वरनामानं सोपीत्याययसीश्वरं ॥४०॥ पिङ्गायापो नरः स्त्रीत्या
प्रयागेश्वरमर्चयेत् ॥ सर्वयत्नफलं प्राप्स्यत्यस्य लोकमवाप्नुयात् ॥४१॥ यः श्रद्धया स
मभ्यर्च्य प्रयागेश्वरमुद्यत ॥ ददाति धनं धेनुं सन्तानं स्वर्गं प्रमोदते ॥४२॥ आस
नं यावसः पूर्वमुनयो ब्रह्मवर्चसः ॥ असंतत्प्राया सर्वे न्यमज्जन्त रकाधिषु ॥४३॥
अक्रम्य मानास्ते पाप्म्ये भरे निर्णययातने ॥ संतानभयसंतस्य मुनेर्जरत्कारो प्रमा
दतः ॥४४॥ अपराग्रहात्तेन स्वीतता च पस्पता ॥ सयः दाचिद्वनो देशे नरत्कारभ्रमन्
यो ॥४५॥ अपश्यत् तत्र कूपे राजलेहिने तले स्थितं ॥ तत्रापश्यत् तव मेकं एकमल
स्थितं तदा ॥४६॥ तत्रापश्यन्मभयं कंसकृतं तं मूलसंचय ॥ तद्भूतं समा लोकं
पुनरेव त्यलोकयेत् ॥४७॥ आत्मनः पूर्वजान् सर्वान् दर्शय समहामुने ॥ अधो

॥१७॥

को हि वध्यपितरः कन्यां तस्येति सो प्रते ॥ कथं सारो करिष्यामि कारणां मेति यन्महत् ॥४८॥
मन्त्रा श्रीयदिकन्यास्यात् परिग्रहमितां ॥४९॥

मुखानपि जमानान् दीनान् दृष्ट्वा दुःखितः ॥५०॥ जवाच च जरत्कारुर्दपालुस्तदयः
सतान् ॥ केययमतिदुःखार्तोऽवनतानन ॥५१॥ पितरञ्जुः ॥ जरत्कारो मम
भागपुत्रते पूर्वजावयं ॥ तवैकतंत भूतस्य विमुस्यस्य परीगृहे ॥५२॥ नियतामो म
हाभागो त्वदंते न केवयं ॥ परिग्रहं कुर्विभो अस्मदूतारणम्येवै ॥५३॥ जरत्कारं च
च ॥ किमप्यपुत्ररूपेण भवतां कष्टकारिणां ॥ कथं त्वंच मया प्राप्तं भवतामिदं शी
दृशं ॥ विलोकयिष्येतामेव कन्यमुद्धारयाम्यहं ॥५४॥ यवमुक्त्वा च समुनिः पित
र्येवातिदुःखितः ॥ धर्ममच्यवने धीरे कन्यां नालोकयतदा ॥५५॥ हरोदसजल
हरभोग्योऽस्मि करोमि किं ॥ पतस्मिन्तरे भयवासुकिमात्रशापत ॥ तानाम्नी
भगनिं शंघ्रिगहीत्यागन्मुदन्विता ॥ निश्चियं तन्मुनेर्ज्ञात्वा वासुकी तमुवा
चह ॥५६॥ इमां ममैव भगनिं स्वनाम्नी च महामुने ॥ ग्रहणं भगवन्नेतां परिग्र
हीष्यसत्वरं ॥५७॥ स्वनाम्नीं तां ततः कन्यां स्वीचकार महामुने ॥ ततः स्वभगव
ने नित्वा पाताले मुनिसत्तम ॥५८॥ स पर्यदाह पकन्यां स्वसारं वासुकिमुनिं ॥ प्र

स
॥१८॥

सा देवासां मससस्वस्युक्तं मुनिं स्वके ॥६०॥ तत्र च वासस्वसुरगृहे सभार्यो यस
ह ॥ विलंघि विधेर्भोगैर्धुवेव मुनिपुंगव ॥६१॥ कदाचिष्पमुनिर्त्वा पुत्रार्थे का
रणं महत् ॥ पुपुकारं तीर्थे भार्यया सह र्षितः ॥६२॥ तत्र क्रत्वा तीर्थयात्रास
त्तो पिंगलले मुनि ॥ स्थानं क्रत्वा विधानेन प्रयागे श्वरमागमत् ॥६३॥ विधाया
द्यो महेशस्य प्रयागे सस्य सन्मुनि ॥ पूर्वजो धारणार्थो यत्तथेनुमदान्मुनि ॥
६४॥ तां विधाय तीर्थयात्रां विहितः स्वमनीषितः ॥ पुनर्जगाम पातालं वासुकि
मंदिरं महत् ॥६५॥ तत्र स्थित्वा नागगृहे क्रोधनः समहामुनि विललास निरीहोपि
पूर्वजो धारां स्मरन् ॥६६॥ पुत्रमुत्पादयामास जरत्कारस्वकार्यवित् ॥ उप्रसं
गच्छति भानो स कदाचिन्नपि तस्मिन् ॥६७॥ उत्संगे दयितारणाश्च शिरः क्रत्वा
महात्तपा ॥ अहं मया तित पुनर्जरत्कारं रक्षितयेत् ॥६८॥ कोपनो यमं धिस्वेष
संध्याकालः प्रवर्तते ॥ ममोत्संगे सयानो यं स निद्रः क्रोधनः परः ॥६९॥ स
ध्यालोपश्च भाविता किं कुर्या निह सांप्रतं ॥ महामहि धर्मलोपः स्यात्तपने स्तंग

॥१८॥

ते सति ॥७०॥ मुनिमेनं कर्त्तुं लोपभया जुगारयाम्यहं ॥ सातु मुष्णयामा सा सको
धशीलं मुनिं तदा ॥७१॥ सुसोत्थितो जरत्कारः प्राह तां क्रोधमर्क्षित ॥ कथमु
त्थापिता सभधर्मः लोपभयत्तया ॥७२॥ मपि सुतो दिवानाथेनास्तं यातिकदाच
न ॥ अहं गच्छयम्यरण्येषु तपसे शिवमस्तुते ॥७३॥ भीता प्राह जरत्कारं जरत्कारं
महामुनि ॥ भ्रात्राहं च पदं र्थं ते दत्ता तद्वदति किं भवान् ॥७४॥ मात्रशापं भयो
दे गोमांस्त्वा सपरत्कृत ॥ त्वत्संतत्या भुजंगा नाशाय मोक्षो भविष्यति ॥७५॥ जर
त्कारवाच्य ॥ अस्तितन्माभयं भ्राता मात्रशापात्कारोत्थलं ॥ इत्युक्त्वा स मुनि शीघ्रं
जगाम तपसेवनं ॥७६॥ तस्मिन्नाते मुनौ भ्राता प्रहताभय विवृलः ॥ प्रजासतात्वा
समुनिर्नोधाति तद्वदस्यन्ने ॥७७॥ स्वसा उवाच ॥ मयोक्तं समुनि भ्रातः प्रजापति
ततो ब्रवीत् ॥ अस्तितन्मुनि भ्राता तवास्तु सपतियते ॥७८॥ ततः तपनयंतु
ते मातृवर्गभयायहं ॥ अद्य क्लृप्तं च पट्टिवातमस्तीकमिमं वपु ॥७९॥ अस्तिकेन प

॥१२॥

भि

रिवातामात्रशापाङ्गजंगमा॥जनमेजयस्यभूपस्यसर्पसत्रान्तराधिप॥६०॥३॥
श्रीस्कंदपुराणेकद्वययोगाद्यानिनारदशौनकासंवादेष्टोधायाः॥६१॥ऊरुवरधवाच॥
पुर्वकल्पे महासजप्रयागोचकरांयुके॥ब्रह्मणा निर्मेतोयोगंविधायकल्मषापहं॥
॥१॥पिगापिधातदागंगत्तत्रपश्चिमगामिनि॥समागतानराणांहिसर्वाद्योघविना
शिनी॥२॥शैशवात्सर्वतश्चेद्यात्समद्रुतारवेःसुता॥समाहूतापमेनात्रयमुनासं
गतातया॥३॥संगमःसतयोरासीत्प्रयोगोब्रह्मनिर्मेत॥स्थापयामाससवरंचक्ष
मक्षयमम्ययं॥४॥दक्षिणातःसपिंगापाउत्तरेनीलपर्वतात्॥दक्षपूर्वाघेमनः
स्यधस्वर्गफलप्रदः॥५॥गंगायमुनयोसंगेमाधस्नानंकरेति॥विष्णुलोकमवा
प्नोतिहृदाश्चसनकादयः॥६॥शाखाविंद्रादयोदेवायक्षकिन्नरपन्नगा॥प्रसायासु
वाश्वरासोमरुतःपितरःस्तथा॥७॥पञ्चेषुयापुष्केगंधर्वापर्वतायोगिनोऽखि
ला॥पुत्रेतस्यब्रह्मांडवीजभूतंचतिष्ठति॥८॥पातालात्तानिचसर्वाणितन्मूलेष्ववसं

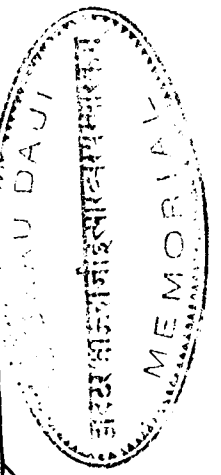
॥१३॥

तिहि॥मधोभश्चभुवःस्वधेस्वःशाखासुजनस्तथा॥९॥पशाखासुतयःसत्यःपि
त्रेस्तचफलेष्वच॥१०॥पंचविसेतितत्ता
संस्मृत्यपरमेष्ठिना॥सुक्तानितान्यवसंस्तैरेवब्रह्मवानसत॥११॥संकल्पान्तेतत्
त्यत्रसलित्वाहवे॥ब्रह्मणाद्येसर्वेब्रह्मांडनिहितमुदा॥१२॥ब्रह्मांडमपद्रुत्येषाव
क्षराजोविराजते॥यस्तंवटंतराजंचंदनैःकुसुमैःशुभैः॥१३॥ग्रीवास्तत्रैपरि
वष्टापजयेत्समाहितं॥समुक्ताभिर्मन्त्रामान्धनपुत्रादिसंपुते॥१४॥इहस
र्वेषुलोकेषुपुन्यतेतन्निवासिभि॥तत्राश्रद्धनरकूर्यात्तविधिवस्तुदयान्वितः॥१५॥
पितृधनुधत्यसकलान्प्रयातिपरमंपदं॥माघमासेप्रयागेयःक्षेत्रेत्तत्रकरांयु
के॥१६॥संगमेसस्तिस्वर्गवसेत्स्वरिस्तुतोभशं॥करांयुर्ह्येविपीठस्यजगदंघ्रि
का॥१७॥तुष्टावगौरीतेत्रब्रह्मलोकपितामहा॥नमस्तेस्त्रिपुरार्धंसित्रिपुरे
अंघ्रिकेशिने॥१८॥क्षेत्रपीठमिशंमातरक्षास्थित्वात्रपर्वति॥एवंस्तुताभगव

॥ २०॥

तीव्रहृत्प्राहपार्वती ॥ १९ ॥ त्वसीदेववस्यामिरशंकुर्वसंस्थिता ॥ ततोः पीठं
विकाना म्लीशत्रपीठारक्षतत् ॥ २० ॥ यस्तापुज्येतेदेविमुपहारेनेकधा ॥ गंध
तोयेश्चसंस्नाप्यचामृतसपूर्वकै ॥ २१ ॥ चंदनैश्च विलिपितां पूजयेद्विविधैः समै
मात्तैर्माद्यैश्चनैवैषैः प्रीणयेत्पीठमातरं ॥ २२ ॥ आरोग्यं पुत्रसौख्यं च धनमायुः स
आप्नुयात् ॥ पीठं चिका धिधितत्वात्स आसित्तिष्ठपर्वत ॥ २३ ॥ ततोर्थे सततो जागै
स्ततो भूनागसंज्ञक ॥ सोमवंसशिरोरत्नं भीमो भीमपराक्रमं ॥ २४ ॥ हरमाराध
यत्सोचनुषस्तत्स्य सदा शिव ॥ आरासद्वां धितं भिमो ह्निगं मास्याययश्च स ॥ २५ ॥
नास्त्राभीमो श्वर इति ख्याताः सर्वार्थदः शिव ॥ तेन राजा हरो धातो हर शैल इति स्म
ता ॥ २६ ॥ स्त्रात्वा पिंगजलेशं भूमिमे संपूज्य येन रा ॥ हर शैलं नमस्कृत्य शिवलो
कः सचप्नुयात् ॥ एवं दूवारो देवकेतस्मिन्नौडुंबरेतदा ॥ प्रत्यक्षमभवदेविह
रिश्चंद्रभूषणे ॥ २७ ॥ हरिकामोत्रमाता विख्याता सर्वमंगलाराजानमहा

॥ २०॥

भुदिसर्वात्मकारभूषिता ॥ २८ ॥ त्वया साधत्यंतरा जन् ॥ यस्माद्वसमागता ॥
तीर्थयात्रामकुर्वीत तीर्थराजेकां बुके ॥ २९ ॥ जडुवोरामुनिना संगमस्ते शुभोः
भवत् ॥ सहस्रिर्वाक्यतो ज्ञात्वा तीर्थस्यास्य विधिं परं ॥ ३० ॥ स्थापयत्वं महाराज व
सराणामुनिशासनात् ॥ योगं सेमाये विप्रापवणिजः स्थापयाच ॥ ३१ ॥ स्थापि
ते हरिश्चंद्रपुत्रप्राप्तिर्भविष्यति ॥ तिष्ठाम्यत्र हिलोकानां कुर्यात्सर्वमंगला ॥ ३२ ॥
स्त्रासिवापुजिता भक्ता धने पुवानरदात्तिच ॥ मातृश्रद्धेत्यः कुर्यादनेव श्रद्ध
यान्वितं ॥ ३३ ॥ प्रददाको स्यात्पात्रं च मुञ्चेन्मातृजादनात् ॥ इति श्री स्कंदपुराणे
इगयो पारव्याने नरदशेन कसंवादे प्रयागवर्दानेकमाहात्म्ये सप्तमोऽध्यायः ॥ ३४ ॥
हरिश्चंद्रश्च ॥ कस्माद्वरौ ब्रह्म न मातुः सदा स्य कारकं ॥ मुच्यते मातृज्या यो
रादगाद्दमे प्रभो ॥ ३५ ॥ केनापि विहिते श्राद्धे मानुदूखं कृता भूता ॥ श्रद्धं तत्वात्र
यो मुक्तो नरो मातृभवाक्षरात् ॥ ३६ ॥ उवाच ॥ अत्र ते कथं विहमिति हासं पु

न

॥ २॥

रातनं ॥ यत्कृत्वा सर्वपापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः ॥ ३॥ जमदग्निर्महा राजसपत्ने
ये महातपा ॥ रेणु कस्य सुता साध्वी तन्यती रेणुका भवत् ॥ ४॥ सा सिद्धि स्मो भ
क्तो परपातिव्रत्य परायणं ॥ गृह कौयो गि कुर्वाण नो वेति पति मंतरा ॥ ५॥ तस्या
भक्त्या तिसंतु षे रेणुकाय जनार्दनं ॥ स्वयं गर्भत्व माये देहि ताप जगतां हरि ॥ ६॥
गर्भस्थिते जगन्नाथं शशाङ्क ददर्श हं ॥ आत्मानं गृह्णा हूं सपमानं सुखं
रे ॥ ७॥ निजे ददर्श जरे पीतांबर धरं हरि ॥ शंखचक्रगदापद्मं धारिणं गृह्ण्य ज
॥ प्रवृक्षा सा परं स्वप्नं विष्णु शास्त्राजं हर्ष च ॥ यत्रे पदं मे मासि सुलग्ने सुरि
नेऽच्युतं ॥ ८॥ एकदा सागतानां धां जलानपं हेतवे ॥ जमदग्नि परिशोधम
हिंस्ताप सप्तम ॥ ९॥ सा च हेतय मद्राक्षीत क्रीडमानं जलंतरे ॥ स्त्रीभि सह
महाराज सा तदेत्यववीक्ष्य च ॥ १०॥ क्रीडमाना तया दृष्टा भगीनी पतिना सह
भाग्यमस्या भगव्या मे दत्ता पित्रा च भुभुजे ॥ ११॥ नाना भोगै दीव्यतीयं न व

॥ २॥

नं

धाति जंतं यदा ॥ विवारयामास तदा जलकः स्नानं वध्यते ॥ १३॥ अति त्वाच
ततस्तोयं आगता स्वग्रे हेतुस ॥ जमदग्निना सा दृष्टा जलहिना तिदुःखिता
॥ १४॥ तां दृष्ट्वा समुनि क्रुद्धः पुत्रान् दृष्ट्वा च सो ब्रवीत् ॥ तमेतामसती पुत्रामात
रं वोहि रेणुकं ॥ १५॥ दूषिता मन्य भोगस्य चर्णादात्म भर्त्सनात् ॥ प्रापुंस्तद
नया हात साध्वी त्वं तेन कं वले ॥ १६॥ न वध्यं सलिलं ग्रीव्याव नि त्वा जलमा
गता ॥ पुत्रे मुक्तां च सप्तभ्यो धृत पुत्रास्यमात्तरे ॥ १७॥ जनकेनाथ तेषां च्युतं
कैर्मर्मे कुर्मं कुत्सीते ॥ ततो भभस्मिना ताः पुत्राः ससापि जमदग्निना ॥ १८॥
क्रोधं दृष्ट्वा नृता किंचिदुत्पत्तस्य विदपातु ॥ पार्श्वस्थं राममालोकं जम
दग्निहवाच वृत्तैः ॥ प्रत्यक्षं मपि ॥ हन्यतां जन निराम प्रमाणं ते ह पि
ता ॥ तदेतेन परशुनो रेणुके पं विहृन्पतांततः ॥ २०॥ सोचिंतय द्रामो ध
तरो भस्म सत् ॥ कृतः ॥ प्रत्यक्षं मपि कर्त्तव्यं मया वाक्यं मिरं पितु ॥ २१॥ अ

॥ २२ ॥

वाततः पितृर्वाक्यं गृहीत्वा परसुंतदा ॥ विधेद्वचशिरोमातुर्गतः कोपाय
तन्मुने ॥ २२ ॥ रामं पुत्रं प्रत्युवाच चंद्रोऽस्मि सवत्सुतवत्सुहिराममातोरा
मः प्रहायतं गिरं ॥ २३ ॥ तान जीवतु मे माता मावेतु मर्यते तिसा ॥ भातरो
मम जीवतु येतु भस्मीकृता स्वया ॥ २४ ॥ तथेत्यज्ञे जमदग्निजीवीता तथ
सताः ॥ आसिन्मुनिस्तदा दृष्ट्वा निजकुडुवं ॥ २५ ॥ जिवितं चित्तया
मासमुनिरन्यंत हर्षिता ॥ पापीयसा तु कोपेन कुडुवं समयातिसे ॥ २६ ॥
त्यजामिनरहमेतसत्तत्पास्यादिकारणं ॥ अन्योपि कोपिकोपयान्म
भस्कोपययो घमकं ॥ २७ ॥ शरीरं मर्जयित्व तु मुनिस्तं कोपुमत्पजत
सकोपो मर्हि मांस्तस्य तिष्ठदग्न्यवय ॥ २८ ॥ कुरानेन कुरनेत्रतद्वृष्टा
सनरंपुर ॥ अग्रवीतं मुनिर्वचं कोभवा मिह तिष्ठति ॥ २९ ॥ नारद उवाच
ब्रह्मनाहं वक्रो धो मर्तिमंत भवेहि सां ॥ अहं त्वपाकथं त्यक्तो मया स

॥ २३ ॥

दुःसहो भितः ॥ ३० ॥ मुनेमया विहितं सर्वं रिह हि बाधसे ॥ तस्मान्मां त्वं परि
त्यक्तं मुनेनाहं सिवेकवित् ॥ ३१ ॥ जमदग्नि उवाच ॥ न त्वया वर्तते कार्यं म
म कोपासुखं करं ॥ घातितं मुकुडुवं येन धिक्त्वां कोपपराब्रजे ॥ ३२ ॥
मुनि तति न चोद्योक्तं मुनिस्तु जगाम स ॥ तत्तकोपविहीनो मशो भोवी
राजह ॥ ३३ ॥ राम उवाच ॥ मातुः प्राप संकरं ॥ शैलकैलासना
मानं वंदे शिवमुष्ययं ॥ ३४ ॥ मातुः हत्यातिदुःखं तपप्रघ्नपावेति पति ॥
भगवान्केन तिथेन दानेनापि यदुस्तयत् ॥ ३५ ॥ मातुः हत्यादिरोषस्य नाशः
स्यात्तद्वशात् ॥ तन्मा माचुल्ये देवशापदहं मातुः रोषभाक् ॥ ३६ ॥ श्री
महेस उवाच ॥ जानामि तत्सर्वं महं जातं यतव सुव्रत ॥ प्रायाहित्वं गयाय
च पुष्करे च करां वृके ॥ ३७ ॥ मातुः श्राद्धं विधायैव कांसप्रात्रं कृत्वा स्विंतं
प्रदेहि राम तत्रैव मोक्षयेत् मातुः जातकृणात् ॥ ३८ ॥ करं किं महातीर्थं गि

३

॥ २३ ॥

रिद्धा सर्वमंगला ॥ तत्रास्तितस्यापुत्रतो मातुः आरुं विधापय ॥ २० ॥ प्रेरिकां स्या
पात्रत्वं मुख्यं स्यात्तज्जु ध्यत् ॥ ततो जगाम त्वरितो गयारामश्च पुष्करं ॥ ४१ ॥
मातुः आरुं विधायां श्रुत्वा मातुः पात्रमदात्त ॥ कर्णबुके समागत्य नत्वं तां सर्वमं
गला ॥ ४२ ॥ विहाय जाननि आरुं कां स्या पात्राणि चारुदत्त ॥ पुत्रि सत रातुषा
गौरि स्य स्य क्षतांगता ॥ ४३ ॥ विष्णुश्च त्वसति प्रयो मातुः घाता रिज क्षरात् ॥ त
स्यां मंते हितायां तु गतो रामः स्वमाश्रमं ॥ ४४ ॥ इह यकोपपुरुषो मातुः आरुं विधा
पय ॥ मरुघात्कां स्या पात्रं समुच्यते मातुः जातु रनात् ॥ ४५ ॥ उदुवरा विवचरुहाप
य तं चकार ॥ पुर्वे हारो श्वरं स्थाप्य तवा दिव्या ला मूजने ॥ ४६ ॥ आतर्च्य शेषश
पनं ध्यात्वा विष्मन राधिप ॥ तद्वत्ने कदा नानि ब्रह्मणे भ्यो मुदा न्वित ॥ ४७ ॥ पुर्वे
गत्वा सीमनायं महायोगीश्वरं नृप ॥ पप्रच्छं तु मुनिराजं तं विश्वामित्रमापगा ॥ ४८ ॥
इति श्री स्कंदपुराणे रुद्रगया प्रख्याने नारदशौनका संवादे सर्वमंगलानामहात्म्य नाम अ

॥ २३ ॥

र्वे मो ध्यायः ॥ ८ ॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ सोमनाथः कथं ब्रह्मन पूजितः के राघे पुरा ॥ गंगा
इह कथं जान विश्वामित्रः कथं स्थितः ॥ १ ॥ रुद्र उवाच ॥ सोमेनात्र महाराज नृन पस्त
सं सदाहरां ॥ लिंगे स्थाप्य विधिना पार्वती सहितं शिवं ॥ २ ॥ आराधयामास न
रातस्य तु शोमहेश्वरं ॥ किं मिथ्य सि वरं ब्रूहि सोमते तद्दय स्थितं ॥ ३ ॥ सीम उवा
च ॥ इह तिष्ठ महेशान पार्वतिसहितः प्रभो ॥ यथा प्रभासे यस्य तत्तिथावसें कुरु त्वि
ह ॥ ४ ॥ सोमनाथ इति स्वामिन्नाम्ना भयमहेश्वर ॥ पापसमनं शेव प्रभासमि
दं मस्तुत ॥ ५ ॥ ततः स सोमनाथो यं भवतामभयं कां ॥ यः पूजयेद्दिशि भक्ष्यास
सैवं लोकमवाप्नुयात् ॥ ६ ॥ विश्वामित्रेण मुनिना तपस्तपमिहं ध्रुवं ॥ तपसा तेनैवाप्तं
ब्रह्मण त्वेन राधिप ॥ ७ ॥ ध्याता तेनैव मुनिना गंगायां समागता ॥ पावयेत्सीमना
न पापन् सोमनाथे महामुने ॥ ८ ॥ येन स्नात्वा च गंगायां विश्वामित्रपूजित
अर्चयेत् सोमनाथं च सैवं पदमवाप्नुयात् ॥ ९ ॥ तेनैव महाराज नृन हरिश्चंद्र स

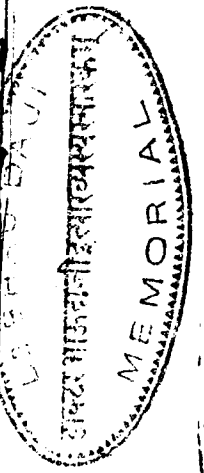
त्ववाक॥ तारासोचनाय सार्धं तत्र तस्योतदावता ॥१०॥ रहस्या सोमनाथस्य
 स्थितित्वा मत्र पर्वत ॥ हरशौतदातिना आविष्टा तो भूति लोचन ॥११॥ पः
 संप्रज्य सोमनाथं हरशौते प्रपूजयेत् ॥ स सर्वपातकैर्मर्कौ हारोके विराजते
 ॥१२॥ तत्र दृष्ट्वा हनुमंतं मुनिमारुनराधिपं ॥ किमर्थं हनुमानत्र स्थितो भूतेः
 परिवृतः ॥१३॥ उदुवर् उवाच ॥ वैकुण्ठं हि गते रामं रामे रास्यापि तो हितः ॥१४॥
 यै सर्वलोकानां मिह विरोजनि सुराः ॥१५॥ पर्य रन प्रथिवी पीडयेन्न मे तद्यत्नो
 कयत् ॥ मां समागमद्राजन्म मस्तु पुरा स्थितः ॥१६॥ क्षेत्रस्यास्यास्य फलं व
 हिव्रत्नं सर्वाधनाशनि ॥ मयोक्तुः सत्तदा वीरो हनुमान क्षेत्रजं फलं ॥१७॥
 तन्निशम्यैव संहृष्टः क्षेत्रपात्रो विधाय च ॥ अत्रैव च स्थितं क्षेत्रं रक्षं स समु
 देभ सं ॥१८॥ कजि पित्वा हनुमंतं तीलधेनुं ददाति यः ॥ सीतपात्रं तीलान्न श
 त्वा सर्वैकैकुण्ठं पदं लभेत् ॥१९॥ सर्वोभ्यो ग्रहपीडाभ्यः सर्वपद्मो न राधिप ॥

दारिद्र्यं सर्वपापेभ्यो नरो मुच्येत तक्षणात् ॥२०॥ महाकालि महालक्ष्मीं दृष्ट्वा म
 हासरस्वति ॥ अग्रच्छत्सु निराजा तथा च विल्वकेश्वरं ॥२१॥ इति श्री स्कंद
 रा रोहट्टगयो प्रख्याने तारादशौनकसंवादे सोमनाथादिमहात्म्यं नाम नवमो
 ध्यायः ॥२२॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ ब्रह्मन्का मर्त्ये पोषिताः कपय विल्वकेश्वर ॥ कप
 मत्र स्थिता केन पूजिता ते वदस्व मे ॥२३॥ उदुवर् उवाच ॥ पर्यमन्वन्तरे भूपसु
 रयो नृपति स्वभूतः ॥ सर्वभोमः सराचारो मजा द्विजसुरा चैका ॥२४॥ सक
 चिन्हे च वले न्यूनैरपि सतेर्जित ॥ अमात्यादि परिवावो ह्येष धीनस्तदाभव
 त् ॥२५॥ हत राज्या वनप्राप हतं राज्यं च चिंतयेत् ॥ दृष्ट्वा दृष्ट्वा समधिच ग्रहसि
 ता परं वने ॥२६॥ कुं उवेन परित्यक्तं तावुभो याति दुःखितौ ॥ सुमेधा सो मुने
 प्राप्नो राजा प्रपद्यते मुनिं ॥२७॥ राज उवाच ॥ अयं वै शेषे मुनेत्यक्तं उदं वेना पि
 तं स्मरेत् ॥ राजा मात्यादि स्मृतिभेदे हंच किं ननु तद्वद ॥२८॥ सुमेध उवाच ॥
 संसारा स्थितिरेषा हि माया बाधेत वै सभी ॥ मोहि सं मायय सर्वे जगद्विचारा च

॥ २५ ॥

॥ १७ ॥ धनपुत्रकलत्रादि ध्ययमानं प्रयत्नते ॥ मम साकुलितं विश्वे न वेदं मा
विद्यारये ॥ १८ ॥ इयं देवि महा माया विश्वं व्याप्य व्यवस्थित ॥ तामाराधयाम्य
न त्रिधरूपां महेश्वरी ॥ १९ ॥ अनेकधा कृपया महालक्ष्मी फल प्रदा ॥ आरा
धिता साराजेंद्र सर्वकाम फल प्रदा ॥ २० ॥ सुमेधं वाच ॥ सात्विकी राजसी
चैव तामसी जगदं विका ॥ नानापुरुषाच सा त्रे ध्य मर्त्ति पूज्यातिभक्ति ॥
११ ॥ ब्रह्माणी संस्तुता पूर्व महा कालि तामता ॥ तामासि यात पाराज न
दैत्यौ च मधुकैरभो ॥ १२ ॥ धातितो विष्णु हस्तैश्च विश्वे चैका धितांगते ॥ सा
महा कालिका प्रोक्ता मधुकैरभनाशिनी ॥ १३ ॥ दृशाननो जन प्रसाद शपा
निः सुभयना ॥ महादंष्ट्रा तिदृशना त्रिपञ्चपन धारिणी ॥ १४ ॥ सुकांतिर
पसौ भाग्यानि ध्यने महाश्रियो ॥ परिधंच धनुशीर्षे त्रिधिरात्कं रथो कर ॥ वै
ष्णवेष्वा महा माया राधिता वस कारिणी ॥ १५ ॥ पूजिया प्रयत्नेन ध्यपदिपने

॥ २५ ॥

वेदने ॥ योऽन्नासर्वदेवानां देहे भीतीव भासते ॥ १७ ॥ आद्या सा च महा लक्ष्मी
गुणत्रया विभूषिता ॥ येषां सखं जगत्सर्वं ब्रह्मा विष्णु एव हि ॥ सख्येति च
दनानील भुजां स्वेत पयोधरा ॥ रक्तोदरी चरत्कांति नीलो घोर धारिणा ॥
विविधयस्य माल्यास बिभ्रती नितं विका ॥ रूपसौभाग्यसंयुक्ता चित्रा नु
लेपने प्रिया ॥ सहस्रभुज सोभापि सा दृष्टा सुसत्करा ॥ पूजनीयां महा ल
क्ष्मीं भक्त्या धित दायिनी ॥ २० ॥ कोट्युवाच विभागाश्च मातां च सर्वो रोहतां ॥
शारवङ्गं कुलिसंगतं चक्रं त्रिसलिकं ॥ २१ ॥ पञ्चचतुष्पाशं खं घं दामयप
शकं ॥ शक्तिं च विदं च धनुःशुपान पात्रकं ॥ २२ ॥ कमंडलुं तथा चैतैर्भाष
तां मायुधैरिमा ॥ पद्मासनां सर्वदेवानां त्मिका मीशां प्रपूजयेत् ॥ २३ ॥ यः
पूजयेत् महा लक्ष्मीं श्रद्धयान्न पसन्नमात्रे लोकां स जिह्वित्यासु सर्वेषां स प्र
भुर्भवेत् ॥ २४ ॥ या सात्विकी च गोरी भः सुभाद्यसुरमर्दिनी ॥ महा सरस्वती

॥२६॥

सर्वेषु ज्ञाष भुजो भविता ॥२५॥ श्रुत्वा तु स्नापनैर्लेखैः प्रदक्षिणाभिष्य प्रणा
मै विविधैः श्रियां ॥ तोषणीयामहारिष्यो भक्त्या भक्तजनैः सदा ॥२६॥ एव
मा ॥ राधितां शिष्यो वितरंति स्थितं फलं ॥ ता आराधयतं राजन नुभो यावां धि
त प्रदा ॥२७॥ इति श्रुत्वा मुनिर्याचस्तावुभो वै श्रय पार्थिवौ ॥ तीर्थं मे तद्वरं ज्ञात्वा
करां वु सर्व कामदं ॥२८॥ अत्रागत्यो भक्तो भव वै श्रयो देविः समाहितो ॥ संस्था
प्य मूर्तिरिता सां पूजयामास नुर्भसं ॥२९॥ मिताशन परो दंतौ नित्यं त्रिषवणै
चांत ॥ आराधयतौ एव गौरी विधान परायणौ ॥ सुपसभाष भवस्तावरां द
त्वा तयोर्वरं ॥३०॥ एते राज्ञं मनुत्वं च वै श्रया पज्ञान मथ रात ॥ तदा प्रभतिरेवो
च तिस्रोऽपि सततं स्थिता ॥३१॥ न नारी वां धितं दत्त श्रय पा पूजितान प ॥ विवि
धैः पूजयित्वा ऽर्घ्यै विवि फलं नय ॥ स्वयं भुक्तिगतां प्रापत द्वा वि ॥ वीर
वंत रा ॥ ताभिः शिव समादिष्ट योर्भक्त्या वरं ददौ ॥३२॥ एता भिर्वा बरो द

॥२६॥

तः सोऽस्य सत्यो भिसंमत ॥ वैवस्वत मन्यन्ते च संप्राप्ते त्वयि पार्थिव ॥३३॥ वि
द्यातो भानवो वंशो भावनाश भविष्यति ॥ समाधायो पश्य राजस्य तानी चार
धमां भुवि ॥३४॥ मम लोकाममाधेय माश्च से भोग मिश्रितं ॥ इति रत्नात
यो संभुवरं तत्रैव संस्थितः ॥३५॥ त्रिविक्रेश्वर नामा भ भजतां वां धितः प्रदः
महाकल्याणिका मूर्तिं पूजयित्वा च भक्ति ॥३६॥ विश्वेश्वरं पूजयेद्यशसै येम
वानुपात ॥ उदंबरं वाच ॥ अत परं समागच्छ केदारं तीर्थं मुत्तमं ॥ सरित इय
प्रवाहस्थं विश्वामित्रेण पकृतं ॥ पौपोत्पुगं प्रकुबो रणो विश्वामित्र महात्मा
३७॥ पश्चिमायां दिशि प्राप्तः प्रवाहो सरितो द्युयो ॥ प्रवाहो रणो तिर द्युयो
केदारमिष्वर ॥३८॥ केदारविमनसा यत्र स केदारो व्रतः स्थितः ॥ शिवो म
हिषं रूपोऽपि लिंगरूपो धरो भवेत् ॥३९॥ स्वरूपं पार्वति उक्ते ब्रूवितं मुनि स
त्तमं ॥ विश्वामित्र मुनि श्रेष्ठ वरं वरय वां धितं ॥४०॥ यदहं भावता ध्याता स्ति

॥ २७ ॥

ये स्मिन् पापहासिणी ॥ विश्वामित्र उवाच ॥ परितुष्टो सिद्धेश श्रीकेदार
यनासन ॥ ५१ ॥ इति षष्ठमहातीर्थं सर्वतिर्थेश्वरसंयुते ॥ गोपद्विद्यासमा
युक्तो मंदकिंन्यासमन्विता ॥ ५२ ॥ इति कुण्डेन संयुक्तः सर्वकामफलप्रद
यत्रोपत्रोपकुर्वति स्नात्वा केदारपूजका ॥ ५५ ॥ फलहिमालया वासीन
केदारभवशंकरा ॥ तत्र पात्राफलेशोभोतेषामस्तुनसंशय ॥ ५६ ॥ एवमु
क्त्वा स केदारं शंकरो त्रस्तुवा सह ॥ अतः परं महाचक्रुस्तीर्थं कामकरो ह
रे ॥ ५७ ॥ समागच्छन् नानां यत् सर्वकामप्रदायकं ॥ इति श्री स्कंदपुरा
णे रुद्रगयाप्रस्थाने नारदशौनकसंवादे वित्त्वैश्वरकेदारेश्वरमहा
त्म्ये नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ केन चात्र तपस्तपक
स्मात्कामप्रदो हरे ॥ तत्सर्वमेव समाख्याहि भगवान्मम हितेष्टया ॥ ११ ॥
उदंवर उवाच ॥ नैसामयमहाराज हृदमहात्म्यमुच्चमं ॥ यस्मिंश्च त्वेभवे

॥ २७ ॥

सुं सोमनिष्ठा सिद्धिदश्चक्रे ॥ २१ ॥ उराकामे प्रराग्रेव शिखेण भावुचरु
का ॥ इति जंगमसदनं ब्रह्मराः परमेष्ठिनं ॥ २२ ॥ प्राणम्य सारं तिम्रघ्नो धृत
रं शोकविकृता ॥ उवाच कांतः कामो मे रम्यः शैवेण च स्तुवा ॥ २३ ॥ क
थं जीवति नाथामेशोकं शंकुमिमं हर ॥ शरणं ते प्रपन्नास्मि प्रसीद शु
षितामह ॥ २४ ॥ ब्रह्म उवाच ॥ भवभाशोकसंतापमाभवेन निहतधवे ॥ का
मोयं देवकार्यार्थं कुर्वन् रम्यः शिवेन शः ॥ २५ ॥ पुत्रिकरां कुकेतीर्थं पिंगाया
मनुसंगमात् ॥ प्रवाहे पश्चिमो याते वायवी च दशंततः ॥ २६ ॥ नैऋति किं
गते ये हृदश्चास्ति सकामा ॥ सर्वपापो घ्नमनः सर्वदुःखविनाशक
त ॥ २७ ॥ आस्थिच उरा पुत्रितपस्तपामिहायसा ॥ पुत्रेवामननामनात्मा
भेविस्तुत्रिविक्रमे ॥ २८ ॥ आवर्षे स्नानमकारोत्सातः साचपातिव्रता ॥
माघये शारयो स्नानमवाह्ये च तया ॥ २९ ॥ मार्गशीर्षे तदारभ्य प्रति
मासं विधानतः ॥ विहितं तमिच्छेत्प्राप्तमेकादशीतिततः ॥ ३० ॥ इति

॥२८॥

मेकं भक्तं च द्वादश्यामपि भाषिनि ॥ एकादश्यामुपवासं पूज्यो देवो मापति ॥
 ॥१२॥ तथा कृते व्रतं विष्णोः प्राप्तः पुत्रसवमनः ॥ एतत्काम्यप्रदं तीर्थं तद्वा
 करुचयोदरी ॥१३॥ रत्तिकं उवाच ॥ कथमेषा प्रकर्तव्या को विधिः का च दे
 वता ॥ कृत्स्नं वै यस्मै ब्रह्मान कृपां कृत्वा ममोपरि ॥१४॥ ब्रह्म उवाच ॥ अ
 ए पुत्र प्रवक्ष्यामि व्रतकामुकमुत्तम ॥ मार्गशीर्षादिमासेषु श्रुत्वा पश्ये
 विधियते ॥१५॥ त्रयोदश्यां विधान्यग्रीधो वदरितया ॥ करं ज सहकारेण
 जं च कश्चैव कदंबक ॥१६॥ मातीश्वपलाशश्च सतपुष्पमल्लिका ॥ मरुत
 सहकारश्च विस्त्रिपत्रकदंबक ॥१७॥ पद्मे च चंपके च वपुष्पिका हवीं काश्च
 भे ॥ कुसुमानेषु मासेषु धादशेषु क्रमेण च ॥२०॥ नारिगदादिमैत्रवमा
 तुलिंगं च दृष्ट्वे ॥ इक्ष्वासहकारफलं श्रीफलं नालिकेरिकं ॥ धात्रिफलं
 कर्कटीया देवातु मर्धं श्रुत्वा ॥ कूष्मांडाद्यैः कार्तिके च माघे व्यर्थः क्रमा

॥२८॥

दयं ॥२३॥ पायसां मोदकश्चैव सोमकालिकापोलिका ॥ दूग्धं च सहकव
 श्वैव पूरिका च करं वकं ॥२३॥ मंडकाद्यस्तगुडपिष्टं च फीरिका ॥
 नैवेद्यानि क्रमेणैव प्रदेयानि पाति व्रते ॥२४॥ मधुनां च दूनेनापि मुह्याः भो
 मिः ककोलकैः ॥ कर्पूरैश्च जातिफलैर्लंबं देनाति तैस्तथा ॥२५॥ गं
 धतोयैः सर्पिषा च स्वर्गाभिः स्मरुन्प्रीये ॥ कार्तिके चैव रागो नैव
 क्रियते प्राशनं क्रमात् ॥२५॥ अन्नं गोमधुमत्पाचयोगी सारं पति का ॥
 सुंदर्यो हसनागेशो विरेसा सुभगायते ॥२६॥ सोभा ग्याया च पुष्टो मह
 यचो प्रिया सहः ॥ प्रघ्नो ललनायुक्तो उमायुक्तमापति ॥२७॥ अ
 लेख्यो च शूलेश सद्योजातः स गौरिका ॥ त्रिशुधाधिपतिश्चाशिवं
 च शिवपायते ॥२८॥ पुजयेत्प्रतिमां संसंभुमर्वा र्यं दायकं ॥ मार्गेशाश्च
 मेधफलं पोषेव राजसूर्यकं ॥२९॥ स्वर्गादेध्वजं माघे गोमेधस्य फाल्गुणे

म

॥ २७ ॥

सर्वदानफलं चैत्रेशाषे गोसहस्रजं ॥ ३० ॥ ध्याजिमे धपलं जेष्ठे तथाग्नि
मजं सुवै ॥ नभे महादानफलं नभस्ये चतुर्लाफलं ॥ ३१ ॥ २७ः सोमपा
नफलः कार्तिकः सर्वसौख्यकृत् ॥ देतकाष्टपुष्पफलने वेद्यानामभा
यत् ॥ ३२ ॥ स्वार्तिं शतपुत्रं च विजपुरं हविष्यकं ॥ वर्षपयं तमेवं हि त्रुत
कार्यमतिं द्रिया ॥ ३३ ॥ वर्षो ते च तस्यास्यो घ्रापनं च विधियते ॥ तत लिङ्गे
द्रुवो पीठेऽथवा द्वादशालिङ्गके ॥ ३४ ॥ तत लिङ्गे द्रुवे गौरी शिवं द्वादशलि
ङ्गके ॥ हेमं च श्रीमहादेवमुमाया संपुते न्यसेत् ॥ ३५ ॥ पंचामृतं न स्तप
नं गंधतोयैस्तथैव च ॥ सुगंधैश्च दने शंभुं च र्चयेत्पार्वतिपुतं ॥ ३६ ॥ सुगं
धिभिश्च कुसुमैः पूजयेत्पार्वतीपतिं ॥ धूपैश्चैव नैवेद्ये स्तथो वारात्रि
कैः पुनः ॥ ३७ ॥ प्रानामैः स्तुतिपाठैश्च तोषयेत्पार्वतिं शिवं ॥ तथाना
महेममयं रते त्वमात्मना सह ॥ ३८ ॥ शिवपुक्ते प्रतिष्ठाप्य सुपात्रे शिव

॥ २८ ॥

सन्निधौ ॥ पूजयेत्प्राणकुसुमैर्विलिप्यत्पातचंदनैः ॥ ३९ ॥ धूपैश्चैव नैवेद्ये स्तं
यत्तुलैः स्तवनैरपि ॥ तोषयित्वा शिवं दिव्या संहितं कामसंपुतं ॥ ४० ॥ एवै जागर
णं कुर्याद्गृहित्वा दिव्यं नर्तनैः ॥ पुराणवाचनैश्चापि विनोदरपिकोविदः ॥ सम्प
कं जारणं कृत्वा पुनर्तु विमले सति ॥ उमामहेश्वरप्रीत्यर्थं नृणां गत्वा पितृव
ते ॥ ४१ ॥ होमः शंकरमंत्रैश्च कामदेवतमंत्रैः ॥ दद्याच्छिवसीप्रीत्यर्थं कामस्या
पि सदादृशां ॥ ४२ ॥ शस्यांशं भुंसमुद्दिश्य तथा कामं चतेः पियं ॥ आर्चयेत्पयसभा
र्यो यपरिधाप्य समापयेत् ॥ ४३ ॥ ३ मं मं मसुच्चार्यैश्च द्यापारयायुतं ॥ शय्यासौ
भाग्यसुखदापुत्रकामफलः प्रदा ॥ ४४ ॥ उमामहेश्वरप्रीत्यर्थं मया तुभ्यं प्रदी
यते ॥ नित्यं मे सुखदा कामो मया कामफलं प्रदा ॥ ४५ ॥ वियोगहंत मे कामः
यामसी भाग्यदोऽस्तु मे ॥ लोकप्रतिकरः कामसर्वार्थसाधकः ॥ ४६ ॥ अन्तः
मेवं संप्रार्थय शय्यां विप्राय दीयते ॥ संतोषचनमस्तु त्वं पतिपरिधाप्य च ॥ ४७ ॥

॥ ३०॥

विष्णुशायविहिनस्तुविविधैस्त्वचरो॥ सोभनयसांतायसपालिकधिजाय
च॥४॥ परिधायचगंद्यात्प्रीयेतां पार्वतिशिवो॥ अनंगो मूर्तिमानस्तु सुख
रोरतिसंयुतः॥५॥ शंभो प्रसादते वृत्तनधेनुमेतां दहामि॥ पदच घत पात्र
चतिलपात्रमुपानहौ॥५॥ दंपती भोजयेच्छाकुयोद्गासराभोजनं॥ विस्
ज्य ब्राह्मणान्सर्वोरास्वजनैः बांधवैः सह॥५॥ कुर्वित्पारां कुपोष्यात्
एविष्णान्नैः सृंदरि॥ व्रतमेतत्कुरुते नान्मानं गत्रयोदशि॥५॥ यां धिता
नृत्नभस्मे कामानरो नार्ययथाभसं॥ विधाये मामहाभागे कामं प्राप्स्वसि वै
त॥५॥ विधी कामं च संप्राप्ते विधाये सां त्रशि॥ भाविष्यति तदा खातानात्मा
नंगत्रयोदशि॥५॥ व्रतं कुरु कस्यापि तत्र तीर्थे करं बुके॥ हरे तस्मिन् मयो
क्ते वै भविता तव यां धितं॥५॥ एकमुक्ताः रतिः शीघ्रं च क्षाराणां गात्रं बुके
५ दुवा उवाच॥ अस्मिन् हरे तपस्तत्वा कृत्वा त्वां च त्रयोदशी॥५॥ उमां कां

॥ ३०॥

५३

तप्रसादेन प्रायसामरनप्रिये॥ त्रयोदशिततच्चैषा खातानंगत्रयोदशी॥५॥ न
न्मां भवेत्ता सर्वेषां बाधितार्थप्रदायिनि॥ कामप्राप्तीरतेर्जेता हरे तस्मिन् सर्वका
मदे॥५॥ हृदस्तदा प्रभवेत्सकामकर उच्यते॥ हरिश्चंद्र उवाच॥ आ स्वार्थक
रमारणात्तमेतदाप्या नमुत्तमं॥ यथैषा रतिरत्पारणात्तानंगत्रयोदशि॥ तथात्र
केनापि कृता तन्मा मचक्षुः सुनुने॥५॥ एतब्रूवामुनि प्रजो जगदज्ञानविज्ञान
उदुं वरधवाय॥ अयोप्यायमहावीरो विरन्मामा भवन्नप॥५॥ सिंहस्विधोषुवायां
मी सर्वसत्रप्रमर्दक॥ भाषी तस्या भवत्साध्वी राज्ञी तचंद्रमूर्तिश्रुभा॥५॥ सर्व
हृत्क्षरा संपुराणो धर्मा सिद्धुमानना॥ एवैराज्यं प्रकुर्यात्तस्मिन्पालयति
प्रजा॥५॥ नारदर्विसमाभ्यागात्तं राजानमनुत्तमं॥ तं विस्नोर्कोपे माहायय
जिघित्वा रासने॥५॥ उपाविष्टं मुनिं प्राहरा ज्ञासभायो वायुत॥ वृत्तन्यछामिदि
मेऽत्र पुराणमेतदनंतकं॥५॥ जन्मया प्राप्तमनुत्तं राज्यं ततदंकेटके॥ तदमेमत

॥३१॥

मासंगतरनाश्वत्तुरंगमा॥६७॥ मरियद्वारिराज्यंतेरयश्चरधीनोभयभ्रूः
पादातपश्चैमैसर्वेनोकावसेमम॥६८॥ इयंचंद्रमतिभार्यचरिराजकुलोद्भवा
सर्वेनक्षरासंपूर्णरूपेणचरतेःसमा॥६९॥ साध्वीयंमधुरात्नायासुसिलास
त्यवारिनि॥अन्यजन्मनिदेवैर्धेकिततंसुकृतंमया॥७०॥ तन्मेकथयाविप्रेड
भाग्यनत्वामिहागता॥इतिश्रीस्कंदपुराणोत्तराष्टमोऽध्यायः॥१॥ नारद उवाच॥श्रुत्वा
देकामहदपेमहात्म्येनाममेकादशोऽध्यायः॥१॥ नारद उवाच॥श्रुत्वा
जशादुत्तम्ययापुराणंतयकृतः॥पुर्वजन्मनितत्सर्वकथामीमहाद्भुतं॥१॥ ७
एतन्नप्यवैश्वोभविष्णुभक्तिपरायणं॥धर्मशीलःसत्यवत्सोवैष्णवोऽनंतत्प
रा॥२॥ भार्ययंतवकल्याणिसुसिलायतितत्परा॥सत्यप्रियचचोपुक्तातया
पिप्रणामंमिता॥३॥ त्वयाप्रयत्नेसम्पद्विरहितंभार्ययासहः॥अनयान्पश्य
गारतद्वृत्तेश्चरातोऽप्यरे॥४॥ वतंततंयचोक्तंचचार्ययासहआनया॥सर्व

॥३१॥

सोऽप्यप्रहंभयनाश्रानंगात्रयोदशिं॥१॥ तद्वृत्तस्यचभावेणाराजन्शंभोःपुसाहत्त॥
आमिधिवपुरेवासःकल्याण्योनेश्वरे॥२॥ अनुयाभार्ययासाद्वैक्रितितंतव
यापिच॥ततस्त्वंभारतेवैषेनुर्यवंशेवतिर्येभ्यः॥३॥ अनयाभार्ययाभपचेरिराज
भुवाभुवी॥सम्राज्यंसमावृष्येवराजसेशक्रुषारिवि॥४॥ अतएवमिदंराजानकु
ब्धंसर्वकामदं॥एतद्वृत्तप्रभावेनपुनःप्राप्तुतत्पदं॥५॥ आर्हाहतेततस्तामिनारदे
सधरापति॥एतच्चकारविधिवत्तंभार्यसमन्वितं॥६॥ एतद्वृत्तकलुषहारीमुखप्र
दंचनारिनरोपकुहते॥विधिवत्तरिषसंप्राप्नुयादिति॥फलंमत्रपश्यैषेपदे
विलसतिध्रुवंमप्रमेये॥७॥ इतिश्रीस्कंदपुराणोत्तराष्टमोऽध्यायः॥१॥ उदय उवाच॥इहगद्यमहाराजविंधपर्वतमु
त्तम॥निवसद्यत्रमरितागिरिजाविंधयासिनि॥१॥ हरिश्चंद्र उवाच॥भगवान्
गिरिविंधाचरदक्षिरास्यादितिस्थित॥इहागतःसत्तद्वृत्तियत्रमाविध्यवाप्ति

॥३३॥

धेकस्मादहंस्तुतः॥चतुर्वक्त्रैश्चतुर्वेदैरहं तस्माच्चतुर्मुखं॥२३॥कार्येकययमे
ब्रह्मन्तदहंकरवासीहि॥मयात्तातंतिर्यमित्यपाकारिकरांशुके॥२४॥
ब्रह्मज्यात्॥शंभोः सर्वेशभक्तेशस्मरारेयार्थतिप्रिय॥इहस्थित्वाहृगपां
कुरुममानुकंपया॥२५॥वाच॥अहंस्थितोत्रैवविधेचतुर्वेकोतिपापमित॥
तिष्ठत्वमपिचात्रैवमम्रान्नेषागयास्तुये॥यत्रश्राद्धंकरिष्यतिपूजयित्वाच
तुर्मुखं॥मांत्वांचैववसुयेतेषां हिपितरस्वर्गागमिनि॥२७॥त्रप्तैश्चैवभवि
ष्यंतिकल्पंयवन्नसंशय॥गयासुराशिरस्येवचतुर्दशपदेषु॥२८॥गदाध
रस्यधर्मराजेनस्थापितापितरहेतवे॥तस्याश्राद्धं कृतं सम्यक् पितरांतरपि
मुक्तिदं॥३०॥यमेनारोपितातत्रप्रेतानांमुक्तदायिनि॥प्रेतविष्यलिताख्याता
मुक्तिरासत्सुदानतः॥३१॥गयाप्रेतशिनायांसकुदानाद्युत्थाभनेत॥प्रे
तानांमुक्तिरत्रैवतथाब्रह्मन्भविष्यति॥३२॥ब्रह्मधिष्ठीशभागेयवन्हीत्रेप

॥३३॥

रविंद्व॥गरोशक्तोश्चशक्तोश्चकुभंमुकस्यपोतथा॥३३॥एषांपदेष्टयःश्र
द्धंकर्यात्तत्फलमस्त्विह॥सर्वैरेवमस्त्वितदुक्तंमुत्वाहृदितं॥३४॥इत्येवमुक्ते
हदेनब्रह्माप्रेषाद्यसंकर॥गयायांश्राद्धदानेनमुच्यतेपुर्वंजायथा॥३५॥
तस्मात्तथावतोमुक्ताभविष्यतिमहेश्वर॥इमेहृगयाब्रह्मन्पितृणांमु
क्तिदायिनि॥३६॥त्रिशृंगःपर्वतःस्तत्रगयायापर्वतोहिम॥ब्रह्माविष्णु
हरेर्देवैर्निवासायुसश्रित॥३७॥पूर्वशृंगंयसद्ब्रह्मामध्येविष्णुःश्रिण
महः॥तृतीयेपावर्तीमुक्तासयषःसंकरःस्थितः॥३८॥कर्पूरपुरधवलौ
दशसिधवलौब्रह्मा॥अतोधवलनामैतथगमुच्चार्यतेतने॥३९॥यत्त्रि
शृंगं समम्यर्च्य देवतत्रयभक्षिते॥तत्पीत्यर्थंचयोद्घातस्वशक्ताएन
मृत्तमं॥४०॥त्रयाणांमपिदेवानांलोकेषुचसमोदत्ते॥त्रिदेवःपर्वतः
शेषादिशृंगंरतिविश्रुता॥४१॥इहगच्छततोएजन्ननद्रौधवलंयहने॥

॥ ३४ ॥

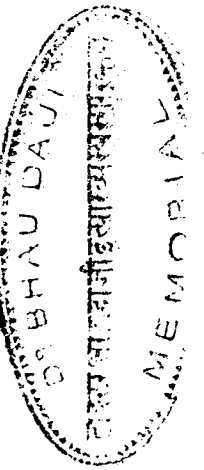
अत्रैयशंभुर्धनं वाहनं वषभमश्रितः ॥ ५२ ॥ अत एवातो भवश्चायं शैलो
धवलवाहनः ॥ सर्वपापहरदयोः स्पर्शः प्रायं प्रदो नृणां ॥ ५३ ॥ ता उ
काराशसीचात्र न्यवसत्येव ते पुरा ॥ तप उग्रं तपस्यांसा सा स्याः स्तुष
पितामहः ॥ ५४ ॥ ब्रह्माब्रवीन्न ते प्रकृतममाल्यं सुरेषु ततः ॥ अमरा देवता
प्राक्ता तत्र पापेषु योज्यते ॥ सूर्यं नंशे दशरथपुत्रो रामो भविष्यति
संहता तव नान्योस्ति न विता त्वत्कुलेन प ॥ ५५ ॥ सेयं नैवास्ति भूपे ह
सां प्रतं सतपो वलात् ॥ एमनि यतरश्वासी तं प्रत्यक्षितो च य ॥ ता उ
कारा गिरिनोमविख्यातो भुवनस्य यं ॥ नाना लीलाभिस्तु ह प्रिय
भ्यश्च परिवर्ते ॥ ५६ ॥ परितो यंच मुत्तरो नंदिभंगिमुखि गणैः ॥ नित्यं
तेन देवेन प्रीतो धवलवाहनात् ॥ ५७ ॥ वध्यायागस्यैत्यस्य दुष्टस्यैव ॥ ३४ ॥
धकस्य च ॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ कोयमंधकसं तोये दैत्यराजमुदू सहा ॥ ५८ ॥

इश्वरेण समं च केयेन युद्धं महात्मना ॥ ५९ ॥ उवाच ॥ सत्यमुक्तं त्वया भूपर एत
धरितमरुतः ॥ ६० ॥ पुरा विंध्यावसे राजन नर्मरायाश्च रोधसि ॥ तपश्चक्रे महाघोर
मंधको दैत्यसत्तम ॥ ६१ ॥ तपसा तेन संतुष्टं स्वयं भूर्भुवः स्वतः ॥ ब्रह्म उवाच ॥
वरं वरयं दैत्यैः दत्तपसा त्वमभि श्रितः ॥ ६२ ॥ अथाब्रवीत्तं भगवन्तमरुतं प्रदेहि मे ॥
ब्रह्मोवाच ॥ अस्य पारोक्ष्यं नागैश्च मरुतं भविष्यति ॥ ६३ ॥ इत्युक्तां तर्धं ब्रह्मा स
धकः परिवीरहा ॥ वरोचकारात्रै लोकोज्जिते द्वादिकान् सुरान् ॥ ६४ ॥ ववाधानि
र्भयोत्पंतं वरदानं वलान्वितं ॥ अथ सर्वे सुरासदा वलमुख्यमहेश्वरं ॥ ६५ ॥ शर
णो जगमुरगज्जालं कुतांगं वध्वजं ॥ कैलासे पर्वतश्रेष्ठे सुखासिने गणैर्वृतं ॥ ६६ ॥
स्तुतिं कृतवतां तेषां प्रादूरा सिद्धमप्रिय ॥ मा भैरंधकं दैत्यैश्च शरंगतासकरां वुके
॥ ६७ ॥ करिष्यति पार्वतिष्ठां वाधिष्यामि तं धकं ॥ रुद्रगयासं स्थिगिरे ता उवा
स्यैव कंदरे ॥ ६८ ॥ वसंतधकं दैत्यैश्च गमिष्यामि तत्र ही ॥ करिष्यामि स्थि

॥ ३५ ॥

संदेवाः शैले धवल धावने ॥ ६० ॥ तत्र स्थिरे ममिसुराः पार्वतिताडिके गिरौ ॥ क्रि
 दिव्यं तिस्रिभिः सातत्रायस्य तिस्रो धक ॥ ६१ ॥ दिव्यामानामुद्वहाराणो छस्य
 वेतासि ॥ भविष्यति तदा शिघ्रमागामिष्यामि तत्र च ॥ ६२ ॥ अंधकस्यैव मम
 महासुदं भविष्यति ॥ हनिष्यामि च मत्तेन तमं धक महासुरा ॥ ६३ ॥ भयं नु वि
 दशाः स्वस्यागधमे धकरां वुके ॥ ततो ब्रह्मदयो देवास्त्वं स्थानमुपागता ॥ ६४ ॥
 तंत समगमध्रीघ्रं अद्रौ सच त्रिभंगके ॥ समागमस्य श्चिमायादि शिष्यं पर्व
 तं शिवं ॥ ६५ ॥ तत्रास्त्यच सं प्रायात्पर्वतं ता उकाभिधं ॥ ततो भस्मवत्तं श्वेना
 म्माधवल बाहूना ॥ ६६ ॥ दिव्यं तिमिरिजां तं त्रयकमे उंक देह्यपा ॥ अथागम
 तदा तत्र युयुधत्ते न शंकरा ॥ ६७ ॥ गणैरेत्या समाजमुत्तपो रनुचरा श्चये ॥ प्रम
 षानां च देत्यानामभूत्परस्परं ॥ ६८ ॥ शस्त्रैस्त्रैर्विधैर्भूतैर्कुलशायदिशै
 नं रिसुमोचैरेत्येषु बह्वैरस्त्रमनुज्ञामे ॥ ६९ ॥ सेनानिस्तस्य धामि शोचिक्पास्त्रं च

॥ ३५ ॥

तज्जसेत् ॥ गृहो न चास्त्रेण तदस्त्रं संन्यायेत् ॥ ७० ॥ वायव्यास्त्रेण तत्रादिवा
 रयामास तस्त्रेण त ॥ सूर्यास्त्रेण सती त्रेण वारयामास देस्यजा ॥ ७१ ॥ गरुडास्त्रे
 ण तन्महीन्यवारयत्तुणाधिप ॥ तेनैवास्त्रेण सती त्रेण जरि निंशिरश्चि
 दते स्यवे ॥ ७२ ॥ दैत्या गणास्तदा न्योन्यं जपुरस्त्रैर्नेकधा देत्ये गणा न्यविजि
 तान् निरीक्ष्य परमेश्वर ॥ ७३ ॥ आजघान शरैर्विध्यान एकं तस्तथा गृहान्
 गजाननः परशुना पाशैर्बद्धा च देस्यजा ॥ ७४ ॥ विष्टे रस्ये उशः कृत्वा प्राक्
 तारक मूर्धन ॥ ताभ्यां गणैर्मघ्यामानने शरैर्गणा गणात् ॥ ७५ ॥ दैत्या
 न्यालपतो दृष्टा शोधको रणमागता ॥ पुपुधे विविधैः शास्त्रैः प्रत्यस्त्रविस्ते
 ७६ ॥ हतो धकस्य चरयोतुरां गच्छ निपातिता ॥ सारथिश्चापि निहतो विशिखे
 श्विपु रारिना ॥ ७७ ॥ आधुधानि विस्त्रयाशु शिबं तं सुविनाहनत् ॥ शिबं देस्य
 योस्तदा न्योन्यं मत्स्यपुच्छं च पुच्छतो ॥ ७८ ॥ युगाश्च बहवो जातास्ततो कुधोर्महश्च

॥ ३६ ॥

॥ विभेदहरेऽश्लेनतेनैवोर्धनिविक्षिये ॥ शुश्रावशोणितेदेत्यश्लस्यस्तेन
शंकर ॥ आकंटरक्तमग्नीभरघोरस्तस्यभालत ॥ ७० ॥ स्वेदविंदुस्तरोत्यन्त्रो
मध्येपपातस ॥ भित्तिरक्तंभुवंप्राप्तोभवोजायतपुरुषः ॥ महोदधश्चतुर्वाह
श्लशक्तिगरावरान् ॥ धतोस्यमहारूपंविश्वरूपंविवेसनु ॥ ७१ ॥ सविदुर्न्य
यतद्रुमायुजिपिन्यांचशोणिते ॥ चतुर्वेदोसुविभारणोविधुत्कांतिःसुरारिह ॥
७२ ॥ भारद्वाजेनमुनिनास्तुतात्वात्तत्कुलेश्रित ॥ मेषास्तुहोमहाश्वरःसामवे
देणसंस्तुत ॥ ७३ ॥ वरहोधनहोनित्यभक्तपुत्रफलप्रदः ॥ सोव्रवीत्युत्तमःशंभुंक
स्मादुत्पातितोद्यहं ॥ ७४ ॥ उवाचितंशिवःपुत्ररक्तमेतदयाकुल ॥ ततस्तद्रक्त
मखिलदाहयामासतेजसा ॥ ७५ ॥ ततस्तुष्टोदरास्मैपुमाहोमयशंकर ॥ ग्रहस्य
नततोभोमस्तदस्यानमाययौ ॥ ७६ ॥ अस्नाग्रस्यमंधकंतेनतमानविलो
क्यस ॥ अब्रवीतमहादेवोवरंब्रूहियदिष्टसि ॥ ७७ ॥ अंधकोयाहतेशंभोगणसि ॥ ३६ ॥

हंभवामीदं ॥ उमेष्यायादाकार्यंचतस्यापंपानुमेप्रभो ॥ ७८ ॥ त्वंसंपुत्र्यतथैवा
हेपूज्योभक्तिःसदाशिवः ॥ एवमस्त्वितिचैवोक्तंदेत्यास्यास्पशिवेनहि ॥ ७९ ॥
यस्मादांतंचश्लागेभगवन्तेनसंस्मृतः ॥ भंगीतिनाम्नाविख्यातिप्रापदेसाधि
पस्ततः ॥ ८० ॥ शंकरंनिलकंठंचपूजयेसर्वलोकभाक् ॥ यात्रार्थेनचदुर्गाणांस
मागधमहीयते ॥ ८१ ॥ यासांप्रसादतःपुंसासर्वसिद्धिप्रजायते ॥ इतिश्रीस्क
ंदपुराणोत्तराग्याप्रख्यानेनारदशौनकसंवादेत्रिशंगमहात्म्येत्रयोदशोऽध्या
यः ॥ ८२ ॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ भगवन्ज्ञानिनांश्रेष्ठप्रास्तादुर्गाःप्रकीर्तिता ॥
कथयस्यात्रताभिःकंकतंकस्मदिहणता ॥ ८३ ॥ उद्वर उवाच ॥ निशामयमहा
राजदुर्गानामिहचेषितं ॥ ततोब्रूमादयोदेवाभीतास्तुष्टुवरदिजं ॥ ८४ ॥ देवाजुः
मातस्त्रिधात्मकतयाविहितंभवत्या ॥ ब्रह्मांउमेतदखिलचिप्रेपुणरे ॥ ८५ ॥ अ
र्धशरीरमुजायिविश्वमूर्तेसुभाषित ॥ मत्तनुवेत्तिकस्त्यं ॥ मातर्विभाषिसक

॥३७॥

लंजगर्नपुरे॥आप्यायसेचपरमेश्वरीभरितोये॥३७॥लंजगर्नीपासिपुंस्थिति
 प्रातिपुपमाधवंभं समहेभगवतिंभवानि॥वाग्देवतोषलुचस्वरमेव सर्व
 स्वरस्वरूपमानुभयचर्तयेय॥३८॥नानाभिधेयरूपचिरंरुचिभिश्चराय
 सौम्याभिराभिरभिरौदराभिरामं प्रथ्वीस्वरूपमधिगम्यचरस्यमंचलोका
 निर्विचिन्तं धारयासि कुप्यनगाधिचित्रं॥३९॥आकाशरूपमनुरूपमवा
 प्यमातप्रकाशयासतश्चवर्षासमये॥तो ज्ञोभिरूपमभिरूपरविंदुवनीमि
 नं त्रिधास्थीतमपस्थित नैकमर्त्ति॥४०॥एतत्प्रकाशयासि विश्वमातिव
 शश्चद्विज्ज्वैश्वरित्वदभिवंदनपावितास्मा॥व्याधातिवेलमविलंबवि
 तमेतदं उंधातुर्विभाजितयथात्सविचेष्टिततत्॥४१॥स्वहाभिधा
 नतनुतो वितनोष्टितमिस्वर्गोक्तसाचसुधयापिनरा॥४२॥कारमत्र
 निमोक्षि विधिधमानाय तेष्टविद्रादेहिते॥४३॥प्रद्युब्धिभूतैः ब्रह्मस्तु

॥३७॥

तेमधुक्कैरभनामदैत्यावकारोवेपियस्सुसहरिंप्रयोध्य॥तोधातितौचह
 रिणाहरिपोगनिद्रेकालित्वयाभगवतिंभवतिंनमामः॥४४॥मातुर्मह
 स्त्रिदशधामभवेभवानिहत्वासुतान्महिषसैन्यमुदग्रमाजौ॥दैत्यानि
 हत्यनिहतांमहिषासुरश्चदेवेस्तुतसुरवरोभवतिंनमामः॥४५॥मातःस
 स्वतिहिमकांगिरोसमेत्यदुतोक्तिनाचशिवदूत्यसुरोप्रबोध्य॥तंधर्मलोच
 नामिहाशुचभस्मकृत्वादेवंस्तुतमेतयातोऽसुररक्तविद्रं॥४६॥नानास्व
 रूपंविषमेतरसाह्यहिसिस्तोवांविकेहतवतीहिनिशुंभंशुंभौ॥ध्यायंतिपे
 त्रभुवनेश्वरीसाक्षमालाविणाभयेचवरं चचतुर्भुजं॥४७॥गौरीत्रिने
 त्ररुचिरंस्फुरद्वक्वर्णमंचामियंतिनिजमीसितमुत्तमस्ति॥वाग्देवतेति
 भवतिकमलालयेत्यागंगातिमलेष्टतगामिनस्ते॥शंभुप्रसारमुदितं
 रावदेविवक्त्रंभक्तेषुभरिसुखचंनयनत्रयार्यं॥विवंधरस्मितमुवाहृ

॥३८॥

दशदशं संभो विपश्चिद्विषमं तद्विहस्याराम ॥१५॥ सन्नपरे सचरने करि मे
खलाघं स्फुर्युं जंगमि सुहारि भुजं गी भय ॥ यच्चैव कुं उत्तम तं कत मुग
सयैर्भास्वत्सुवेणी मणिवद्य जरा कलायां ॥१६॥ सिंहं च वंद्यं धुधु
कृष्टं मे भव्या घ्रां वरं च गुरु गौरि सितं सुचंद्र ॥ अर्धं गगं स्मरति पोस्मरि
जीवि निंग भूत्ये भवानि भवता इव भाजिनस्तत् ॥१७॥ युगमं राज विरा
ज्य समितं चर देपा वित्रं स्तोत्रं पठेदनुदिनं सरन श्रियाय ॥ आयु र्यं शाश्वध
नामिकलत्र पुत्रानप्राप्तो त्पनु त्रम फलं सतु सप्त सत्प ॥१८॥ एवं तू तात
दा देवैः प्रसन्ना विरभुमा ॥ नवधारूपमोरोप्य दुर्गा दुर्गा ति नासिनी ॥
१८॥ धारां विकाचतरां बामै र्वावसु र्वां विका ॥ मोहश्चरी च चामुं
ब्रह्मानिच कुमारी का ॥२०॥ म्रं विकाच नानवा सीत धान्याश्च समी
पयु ॥ तां उचुर्देवताः सर्वाः कस्माद्भय मागते ॥२१॥ देवा उचुः ॥

॥३८॥

महिषासुरसुता देविना मारुत्सुरो महान् ॥ वधं स्वपि विजितार एते न दूरात्मना ॥२२॥
स्वयं स एवाभदत्त लोचन रर्षिता ॥ पथ कस्थाने सुते नैव स्थापितो दैत्य राजवा ॥२३॥
तम हिंसा ममोश्च निवाहिनिः शरणा गताम् ॥ ते ये त्यक्ता च तान् देवानुवाच पर
मेश्वरी ॥२४॥ देवा उचुः ॥ इहा यास्यति दैत्यैः सर्वैः स मावत ॥ अस्मान् स माग
ता न्कृत्वा दैत्यै र्देवा इहा गते ॥२५॥ संख्ये योति ह दैत्या ये प्रोत्स्या महेः समं ययं ॥ हनि
ष्यामश्च तन सर्वा नर तं वीजं महासुरं ॥२६॥ इत्युक्त्वा तिसुराः सर्वे स्वस्थानं समुद्र
ययु ॥ जित्वा देवाश्च स्वोच्चा गत्वा दुर्गा ति पौरुषं ॥२७॥ समाप्य पुर्महोद्विक्ता प्रगर्जतः
करावुच ॥ युयुधस्ते महोदयाः सार्धं सर्वाश्च मातरा ॥२८॥ खड्गं धनुं विबाराणं च ख
ट्कानि च परिशान् ॥ ततो भिया तिता दैत्याः प्रधियां शेते तदा ॥ निरात्मानो दुरात्मा
नः पलायां च चकिरे ररात् ॥ केचिद्भानाः शरैर्भिन्ना य सबः पतिता भावे ॥२९॥
केचित्कं वध्न न स्येति धानं ति च तथा परे एतस्मिन् समये कुदोदं कस्थारिपु शिवं

मिमीक्षते मन्त्राश्च पारयेत्साधु
नित्यं ॥ विप्रैः तैः न पामा मुमनुरात्र
उभयतः ॥३॥

॥ ३५ ॥

३॥ गणेशो वतो मल्लपुत्रं कुर्वीणोः धकमावधीत ॥ तत्र तिष्ठन् स्थिरः शंभुर्नीम्नान्म
 ल्लगणेश्वर ॥ ३२ ॥ तत्रागत्यावधिदैत्यान् गणैः सह गणधिप ॥ तभिः तर्हि देवता
 भिरागतो गणानायक ॥ ३३ ॥ वीर्यवीतामलिनाम्ना भक्तानां चिंतितप्रपुत्र ॥ गणेशो
 वापि ध्यातिस्य हरैः समाहिता ॥ ३४ ॥ चिंतामणिचिंतिते तेषां पुंतिन संशय ॥ वेप
 जयंति पुरुषाः शिवमल्लगणेश्वर ॥ ३५ ॥ ते सर्वपापानि भक्ता शेषपदमवाप्नुयुः ॥ म
 ज्जनाथार्थका ये तु ते भोगानि हवांछितान् ॥ ३६ ॥ भुक्त्वा शिवपुरे नित्यं मोदते प्र
 मथैः सह ॥ महेशो गणेशेन देवि भिरापुधैर्हृत ॥ ३७ ॥ सैन्यं न नाम देत्यानां पु
 ध्यतां भशमुन्मदान् ॥ हन्यमाने हते सैन्ये सरक्ता सुराग्रयणौ ॥ ३८ ॥ वालो क
 मेरुगोनिघ्नश्च नेकापुधकोटिभिः ॥ देवतानां गणाः सर्वे हन्यमानाश्च तेन
 ते ॥ ३९ ॥ शिवात्पराः सुखा जाता देव्योऽत कोपमाययुः ॥ ततो धारो विकार
 ङ्गधारभिरभ्यता उयत् ॥ ४० ॥ धरां विकान्तरसात्रासय न देत्यजान् सरैः ॥

॥ ३५ ॥

स भैरवावाकुर्वीणां भैरवं रजं ॥ ४१ ॥ जयासाधने सान्त्वनवाकाशमोस्तथा
 पूर्वपथाच्च मुंडौघातितावघसंघमोसा ॥ ४२ ॥ चामुंडाश्च जघातान् मुकु
 मदान् ॥ माहेश्वरीमहामाया समहप्रवृत्तोत्तमं ॥ ४३ ॥ विनेत्राता उपासास
 त्रिप्रलेन विवर्गे रामपूर ॥ बाहना देविकुमारिरुपधारिति ॥ कोमार्ये धात
 यष्टज्ञासंगामे देत्यदानवान् ॥ अभक्तानामसुरयसभक्तानां सुखरायि
 नि ॥ ४४ ॥ सुखाप्रदामहारे विदेत्याश्चिदसायकैः ॥ कृतमाना च देत्यानाम
 त्रानित्रासकारिति ॥ ४५ ॥ अवाविका विभेसु दानवान् दानवर्जितान्
 शुभ्रामरात्मारुहायुस्मालीबलवादिनि ॥ ४६ ॥ कमंडलजले मेने श्वित्रे
 श्चिधे दानवान् ॥ अन्नादेव्याश्च विविधैरापुधैर्निशितेस्तथा ॥ ४७ ॥ ज
 पुर्देत्यानवांश्च शस्त्रैस्त्वेच संगरे ॥ अथ रक्तासुरास्ताभिर्हन्यमानो म
 हेषुभिः ॥ ४८ ॥ विद्याधो मे श्वराणो ये सर्वा एव सदेवताः ॥ अथ कुण्डाश्च

॥५०॥

तदेवोरक्तासुरमुरिदमं ॥५३॥ अनेकैरापुधैस्तीक्ष्णैर्मैरित्यां समपातयेत्
सभूमौ पतितः पापः शरणाध्वसुरजायत ॥५४॥ ततो दैत्या गताः शेषोपासी
तं जिवतत्परा ॥ ततो देवां मुदं प्रापुर्जहर्षुश्च श्वरोग एण ॥५५॥ त्रैलोक्यं मुमा
येदेहेतेरक्तासुरेतदा ॥ इति श्री स्कंदपुराणे रुद्रगयापाख्याननारदशो न
कसंवादे रक्तासुरवधो नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥५६॥ अथा होतुं वरो भयं ही
शं दैहिकदरां ॥ स्नानो विधेहि कुंडे स्मिन् अमृताख्ये नराधिप ॥१॥ विधा। त
विहिते यत्रेः वभयस्नानमचरेत् ॥ तस्मात्तत्कुंडमभवत्सर्वपापघ
नाशनं ॥२॥ अस्मिन् कुंडे नरः स्नात्वा दुर्गां श्वेताः पूजयेत् ॥ स सर्वसा
धिमाप्नोति मनसं स्थितवस्तुन ॥३॥ स्नात्वा चात्र पूजयेद्यो देवविंता मुणि
प्रभुं ॥ स शंभुलोकमाप्नोति मुक्ताभोगा निहेश्रितान् ॥४॥ चंपकैः केत
किभिश्च कदलिभिः परिवृतं ॥ अशोककस्तपन्नागैः कुंडमात्तिलतावृतं ॥५॥

५॥ कुंडे स्मिन् विधिवत्स्नानं कुर्यात् योगाकल्मष ॥ अमरत्वं समासाधयस्व
लोके समोदते ॥६॥ इति श्रुत्वा मुनिर्वाक्यं हरिश्चंद्र उदारधि ॥ चकार यात्रां
विनां शंभोर्गणपतेस्तथा ॥७॥ अपूज्य यत्स पूज्याभिर्गंधपुष्पैर्निबेरने
पशुभिश्च भुभैधपैरात्रिकैस्तथा ॥८॥ पूजयामास विधिवद्दुर्गां स्ता दुर्गा
वासिनि ॥ दुर्गा तिथ्यं सिनिसर्वास्तोषितस्तेन भभुजा ॥९॥ करांबुकसमी
पे च भूल्लपारिं महेश्वरं ॥ संपूज्य श्राद्धमकारोत्पितृणां मुक्तिहेतवे ॥१०॥
स्नानं विधाय विधिना तिथे तत्र करांबुके ॥ श्राद्धं च श्राद्धपारं नरो दानान्य
न केश ॥११॥ विराजते सुरस्तत्र ब्रह्मणानिर्मिते पुरा ॥ सरोहो ह्यतस्तर्पसो
मभामिसमंततः ॥१२॥ पुदं जांस्तर्पयामास तत्र तिथौ तमेन प ॥ श्राद्धं च के
पुनस्तत्र सुरासि प्राणिपरापदे ॥१३॥ नयनानि विराजते तस्मिन्नेव सरोवरे ॥
यातिकैः कल्पपापैश्चरचितानि मुनिश्वरे ॥१४॥ तत्र लिंगान्यनेकानि विद

॥४॥

शैर्निनिभिर्नये॥ स्यापितानि नरेन्द्रात्प्रजितानि खिंययु॥ १५॥ वषभेराश्र
लपाशोः श्रंगायेरागविहारति॥ श्रंगस्यलेतिनास्यामाविख्यातोभद्रवस्त
ले॥ १६॥ शुक्रायेनेकशोलिंगान्यद्वैतीस्यापितानिच॥ मुनिर्नैपैश्चिंत्या
निवांछितानिरुतिच॥ १७॥ स्वशैवोयंमहाराजपर्वतोतिमनोहर॥ स्कंदेना
तितपस्तप्तंशशैवेपिपुत्सना॥ १८॥ सेनानीत्वसमासाद्यनिजघ्रेतारको
यधि॥ ततःपर्वतराजोयंख्यातोभक्षेशवाभिध॥ १९॥ अस्मिन्शैलेमहीपाल
नपदेवमुनिश्चरै॥ लिंगानिस्थापितान्येवपुजैतैः स्वर्गप्राप्यते॥ २०॥ आदि
चक्रेहरिश्चंद्रस्तत्रतीर्थैकराचुके॥ ततीर्थेपतलं दृष्ट्वासर्वपापमिसर॥
२१॥ ऊर्ध्वरमुवाचेरराजातमुनिसत्तमं॥ ब्रह्मन्यत्त्वत्तलमात्रंतदुद्धृतं
मुत्सहे॥ २२॥ सरोवरंमुनिश्रेष्ठं प्रसाहतेकराम्पहं॥ ऊर्ध्वरउवाच॥ स्वप्ना
तामिदंराजनुद्धरत्वंनरापिधिप॥ २३॥ त्वयाख्यातमितिख्यातंभाविष्यति

॥४॥

भ

जगवये॥ ततोराजाहरिश्चंद्रस्तदेतदुत्तधारयेत्॥ २४॥ देवख्यातमहाख्यातंसमु
द्रांमकारयेत्॥ शिषिकाभिरुचिराभिर्महतिभिस्त्वंधयेत्॥ २५॥ श्रुतामुद्धरकास्त
त्राकारयेदुराचप॥ अकृतपाजगत्सखागंगाशालिलैर्भतं॥ २६॥ अगाधंयज्ज
नानांयस्तुहदामिषमानसं॥ कचित्छेवलवज्जीभिर्जूरुहंरुदिवागमे॥ २७॥ पप्र
पप्रनिवासाभिर्वृत्तामिदिवरोत्करै॥ कलहंसेराकलितंचक्रंचाकैर्विराजितं॥
२८॥ कारंउवगरागकिरोकुरीनिकरोषितं॥ मनसाभंसरोराजानिर्मायमुमु
देहरि॥ २९॥ भर्तंचकारयामासमुनिभिर्वेदपारंगै॥ देवर्ष्योनारदाग्रामरिचा
यामहर्षय॥ ३०॥ ब्रह्मर्ष्येवशिष्यास्तथारजर्षयः शुभा॥ तत्राजगुर्वत्तश
क्तमुण्यासुमसोविलाः॥ गंधर्वांसरसोविद्याधरपन्नगाकिन्नराश्चचक्रैव
सिधर्वर्गुर्गुरुतरोक्रियां॥ ३१॥ सरोवरप्रतिष्ठायाहरिश्चंद्रापूजित॥ विधि
वत्सरःप्रतिष्ठांविधायविधिसन्निभं॥ ३२॥ वशिष्ठःप्रवीणपुंगवभर्तृमीभृत्सोग

॥५२॥

हं ॥ तारा लोचनया सार्धं राजन्युपविसत्विह ३५ ॥ अस्मात्सै सार्धं मृषिभिरभिषे
कं विधियते ॥ तथोपविष्टे भूपाते विदुस्तेऽभिषेचने ॥ ३५ ॥ कुतेष्विचेने
राज्रादौ दानान्यनेकशः ॥ प्रदत्तेषु च दानेषु ब्रह्मा प्रोवाच तेन पं ॥ ३६ ॥ कुत
पष्टं सरसो मुनिभ्यो दत्त दानकं ॥ राजनिर्दसः ख्यातं भवत्यभवतापहं ॥ ३७ ॥
तदेतदस्तु देव ख्यातं महाफलप्रदायकं ॥ महापापहरं पुराणं सर्वापदिनिवार
णं ॥ ३८ ॥ युगादिधर्मरहिकल्यावस्थाविवर्जितं ॥ यत्रेदत्वाचरे ब्रह्मा तत्रै
वांतरधीयतं ॥ ३९ ॥ सर्वदेवास्तथेदृशाः प्रोचुर्भूपतिसत्तमे ॥ अस्माभिरत्रस्था
तव्यं तव प्रीत्या नराधिपा ॥ ४० ॥ इत्युक्तं तिसुराः सर्वतत्रैवांतर्धुस्तदा ॥
ऊर्ध्वरेण संहितस्तीर्थयात्रां रपो व्यधात् ॥ ४१ ॥ कियोस्तत्र परिवारश्चतुरे
गसमन्वितं ॥ मुक्ताकिमद्रिश्चजनैः सार्धं तस्योत्तरानप ॥ ४२ ॥ इति श्रीस्कं
दपुराणे रुद्रगयाप्रस्थाने नारायणोक्तं संवारेकरोबुकमहात्म्यं नाम पंचदशोऽध्या ॥ ५२ ॥

यः ॥ ४५ ॥ उर्ध्वरेण वाच ॥ शेषयोयं महापुत्रोतिमनोहरा ॥ स्कंदनात्रतपस्त
तं शेषवेपियुत्सुना ॥ ४६ ॥ सेनानी त्वं सभासाधनिजघ्ने कोऽपि सोयुधिः ॥
ततः पर्वतराजोयं ख्यातां भूधेश्वभिधः ॥ ४७ ॥ हस्तिखंडं उवाच ॥ ब्रह्मन्याप
हरः कस्मादीश्वरः परिकीर्तितः ॥ कुतः कुं उपापहरं तमेव रमुनिश्वर ॥
४८ ॥ उर्ध्वरेण वाच ॥ अराज न प्रवक्ष्यामि कथापापप्रनाशानि ॥ वत्तासुरो
महारेण्यः स्वर्गं जितं दिव्यो कशः ॥ ४९ ॥ समाययौ दैत्यसैन्येर्वक्रभिश्च महाबले
परिवृत्तो तथा शक्रेऽपि सर्वदेवगणैः सह ॥ ५० ॥ तत्र युद्धं महाघोरं समभूद्य
क्रवचयो ॥ युयुधाऽतो तिसंरध्यो परस्य जायिषितो ॥ ५१ ॥ शस्त्रैस्तेर्वहवि
धैः प्रहारे रतिराहतौ ॥ ततो भूशो युद्धि कुं उवाच मुमोच ह ॥ ५२ ॥ शोच
व्रजशिरोधित्वा शक्रहस्तमगात्पुनः ॥ ततो न्येरा नबारेत्याः पलायनः
परायताः ॥ ५३ ॥ रसातलं समाजग्मुः सत्वरं भयविकृता ॥ ते तत्र त्रासु

॥ ५३ ॥

वधे च हस्तोभिशंकितः ॥ १० ॥ विवर्यो वदनाशी क्लृप्तः च स्मृतांशराण्ययौ ॥ ११ ॥
 ह्नाशक्रावुरोदृष्टाविद्यारौयदनंततं ॥ १२ ॥ कस्मादीनाननन्यासिजानेव
 त्वेव धार्गदंत ॥ ब्रह्माहत्याभयंतोस्तिगच्छशीघ्रं करं वृकैः ॥ १३ ॥ तव गत्यास्ते
 दगीरो शोशये पापहरिणि ॥ तपः कुरु शिवं स्थाप्य स्नानाकुर्वन् मां हर ॥
 १४ ॥ कुंडे गंगांततो ध्यात्वा गंगोदात्मनितत्र च ॥ त्वं पिजातिः पापेन प्रसार
 च्छिनाकिन ॥ शिवः समेध तितहा व्याति प्रापमहेस्वर ॥ कुंडे पापहरे स्था
 ति माया स्थाप्य तिसराधिप ॥ इत्यादि सस्ततः शक्र प्रागतत्र करं वृकै
 ब्रह्मादिषु ततः कृत्वा निःपायो भक्तसुराधिप ॥ १५ ॥ व्यात पापहरे कुंडे रक्षा
 तपापहरे स्वर ॥ स्नाने विधाय ये कुंडे देव पापहरे स्वरं ॥ १६ ॥ ७ न पंतिन श
 स्ते वै मुच्यंते ब्रह्महत्या ॥ अगच्छतः परं तीर्थं नागहृदमनुत्तमं ॥ १७ ॥
 त्रयमेष वति पिंगा गंगया संगतो ह्यभूत् ॥ इति श्री स्कंद पुराणे तृतीयोऽध्यायः ॥ ५३ ॥

॥ ५३ ॥

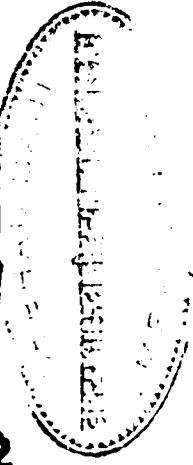
ख्याने नारद शौनका संयोदे शोशय महात्म्ये षोडशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ हरिश्चंद्र
 याच ॥ भगवन् कथमेषा हि मे सा ख्याय मुनापुरा ॥ आसीत् कुरु निश्चय क
 थं नागहृदस्थ ॥ १९ ॥ इदं वर उवाच ॥ पुरा जगत्पतपुंरं धायां उन्नतं ॥ स
 जागतो महादेव मारुधसमाहितः ॥ २० ॥ तदा पूर्व भगवति मंतवन् नीचवन्
 ये ॥ निवेद्या मास मुनिरक्षराण्यंस्तन्यसः ॥ २१ ॥ भगवत्वाच ॥ वक्तव्यं सुम
 नसां सुखमेषासीद्दीप्तिमान् ॥ त्वयैव देवो स वै पितृसाय ज्ञारिषु क्रमात् ॥ २२ ॥
 तर्पयंति जगत्सर्वं हृतेन द्विजसतमे ॥ भयता भवता पद्मा शिवं मूर्तेरुताशानं
 ४ ॥ अग्निहोत्रे पंचरूप विश्वव्यापिनोऽस्तुते ॥ पत्नि मामेष भवतारक्षणी
 य प्रयत्नता ॥ ५ ॥ तयस्तसंगमिष्यामिशं भुंनेष्यामि पश्यतां ॥ ब्रह्मराणां स्था
 पायिष्यामि ते भविष्यति भार्गव ॥ जगुश्चेन्न च तन्नीर्थं विख्यातं भविता भूशं ॥
 एवमास्थिति चैवोक्ते यन्निनास मुनिर्ययौ ॥ ३१ ॥ एतच्चाग्निस्तत्पत्निं प्रय

॥६४॥

त्वेन प्ररिसिमान् ॥ तां च हं तुं प्रलोमाख्यो देव्या आयाचाश्रमं ॥६॥ तत्राश्रमे वि
 लोकाग्निमूर्तिं च पुरस्थितं ॥ अत्र यी देवराजस्य कस्यवान् प्रियात्वं ॥७॥
 आचाख्यो शाश्वतोः पत्तिरिष्यत्पतिव्रतं ॥ बालातामहरदेवस्तत्तत्तस्या
 स्तदावहत् ॥८॥ गर्भोतिरिप्तिमांस्तत्र वृक्षर्षिर्ब्रह्मविज्ञमं ॥ तेन भासिततो
 देव्यो हकारामहात्मने ॥९॥ गर्भस्य च वनाजतो मुनिश्चैव नन्नामभावा
 भार्गवः सोतिविख्यातः ॥ शिष्यास्तत्र धरक्षणात् ॥ अगस्त्यहोमसलाया मु
 याचाग्निं विलोक्य सः ॥ जननिमेत्वयावने देव्या सति ताकृता ॥१०॥ रक्ष
 णार्थं हित्तातेन तु भवं ने निवेदितः ॥ यस्मात्त्यये यं मन्माता देव्या यपरिसं
 स्थिता ॥ तत्तत्स्वं सर्वभक्षोत्सर्पकर्मसुगर्हिताः ॥ भविष्यतिविति होत्रत
 तो गीर्देवमाययो ॥११॥ अथ नेन गते वनिर्दूषितो गात्करां चुके ॥ तीर्थराजं
 सवितामनिमितं परमेष्ठिना ॥१२॥ सवाहने तपस्तप्तुतामिन् तीर्थप्रचक्रमे

॥६४॥

महाघोरस्य पञ्चके ध्यायन्सविधितद्धि ॥१३॥ विकालं सवने चक्रे यजयन् रा
 मेष्ठिनं ॥ एकदा बाहनं मेधावाहने च मुमुक्षुरितो ॥१४॥ यमुनो भयति रसविभ्यन्ना
 श्वममं उलं ॥ शैशवागिरमासाय कुंडपापहरं ययो ॥१५॥ ३ त्वांतवांस्ततः कुंडमे
 योज्यलनवाहनं ॥ पश्यतां सर्वदेवानां मधिराणां ब्रह्मवारिनां ॥१६॥ ते तदा यमुन
 माहूरयमेषयति त्वयं ॥ विरितास्तु त्रिभुवेने महापातकनाशिनी ॥१७॥ पिं
 याग गयासां च संगता स इति प्रदा ॥ अयं प्रयागः सुमहान् ब्रह्मण विहितः पु
 रा ॥१८॥ गंगायमुनयोर्मध्ये प्रदुःसासस्वति ॥ प्रयागमेयं महाराज त्वय कोटि
 विनाशिनी ॥१९॥ पनातिसर्वमासेषु प्राणतः स्नानमेव तः ॥ चनेर्वत्सासा
 रभतं जगदिपिताम ॥२०॥ वरं वाप भद्रं ते जनामितववांश्चिन्ना ॥ देवांतामुमे
 यास्तु भवानयता किर्मसु ॥२१॥ हतं त्वयि सर्वदेवामुनपितस्तथा ॥ त्वय्येव
 प्रहृतं वने त्वयं प्राप्या दिव्यो मयकं ॥२२॥ तस्मिः सुस्यातः च सपितुव विभ

॥४५॥

चतुर्भुक्तले॥ विश्वराताविभक्तुं विश्वजीवनदायकं॥२७॥ सप्रकारं हेममयं
कुरुष्वान्नमहामते॥ शुक्लातद्वाहणोवाच॥ त्वष्टां ब्रह्मवाहने॥२८॥ सस्मा
सस्मात्तएवाजगाम देववर्धका॥ इति श्वकर्मोवाच॥ किमर्थं च त्वहं ते
वने हंत्य दशभुजं॥ ततः प्रोवाचावनिस्तं धात्रा दिष्टो ह मत्र हि॥ तिर्ये स्मि
न कनकमपाप्राकारं कोरुखतु॥२९॥ त्वष्टा त्वे हेममयं प्रकारं कुरु सत्त्
वं॥ ततः प्रकारं सज्जेद्वैमं सक्षणमात्तः॥३०॥ उभयोः शैलयोर्मध्ये स
र्वप्राणिमनोहरं॥ हरिश्चंद्र उवाच॥ भगवान् ज्ञानिनां श्रेष्ठकथं नागह
स्तत्त्वयं॥३१॥ वनिनात्र तपस्तपस्यात्तं रुद्रः स्मृतः॥ उडुवर उवाच॥ वही
तीर्थं पुरा प्रोक्तं त्रीर्थं सर्वकामिकं॥ विताय शेषनागस्तु तपश्च क्रेम
दाहतां॥३२॥ इति श्री स्कंद पुराणे रुद्रगोपाख्याने नारदोक्त
संवादे मेघीमुनीयतीनामसप्तदशोऽध्यायः॥३३॥ हरिश्चंद्र उवाच॥

॥४५॥

ब्रह्मन् कथं शेषनागं श्वकारदाहणं तप॥ ममोपरि कृपां कृत्वा प्रहृष्टो हि न वि
तमं॥३४॥ उडुवर उवाच॥ कथं पथः सुतः ब्रह्माज्ञातः शेषो महामते॥ सह शीर्षं
पुरुषो नंतोऽतप्रतप्रदः॥३५॥ पृथ्वीधारणे हेतुर्थं ब्रह्मवासे न नोस्ति॥ ततश्च क्रे
तपश्चोगंतुषो भवपितामहः॥३६॥ ब्रह्म उवाच॥ जाने शेषतपस्तत्कारणं भुज
गाधिप॥ पृथिवीमित्रो ससैलां सधिपाहं समुद्धर॥३७॥ नाभगहृदतिख्या
तो अयं भविष्यत्यतो भूशो॥ पत्रस्थितेन शेषेन पर्वतेऽस्ति मनोहरं॥३८॥ स्नात्वा ना
गहृदे तीर्थं तपश्च क्रेमहात्मना॥ नाम्नाय भवशैलस्य विख्यातो नागपर्वत
॥३९॥ तपस्यान् शेषनागश्च यं वदं समुपाश्रितं॥ ध्यायामभिसमानो यं स ध्याते
सूर्यतापित॥४०॥ नागवरः स विख्यातोऽहं पापौघनाशनं॥ शेषनागं तप
स्यंतं सर्पशैले समापयुः॥४१॥ सेविसुपर्वतः सोऽयं व्यातो भू-मलया॥ अत्रिधः
सपर्वतः पुरा राजन्मघ्नपते समागतः॥४२॥ मलयः पर्वतैः सार्धं समस्ते

॥४६॥

॥

गेरिसहस्रमः॥चंद्रनेः पटिपूणीतेकरंविपाटले॥१॥निगोधैः कुट्टजैः प
सैः सहकारैः समंततः॥निघेवरेमहासर्पाविज्ञायपर्यतोत्तमं॥१॥उपासा
चक्रिरेसर्वे शोषनास्यसर्वसः॥नागहृदस्पमहात्म्यं वर्णयत्किंनराधिप॥१॥
पत्रमत्स्याः त्रिनेत्रास्युन्निविधाः परिनिर्मिता॥विलसं योतिर्यत्रैव नराधि
स्यानिभामिप॥१॥मुक्तिमायांतिपुरुषास्तत्रस्नातानसंशय॥शंकरः श
षनाबोनसंस्मृतो नागपर्वते॥१॥तत्राविंसीतत्कालं सच नागश्वरस्मृतः
नागहृदमिधानेयः प्रयागे स्नानमाचरेत्॥१॥उद्धृत्य पुर्वं जानन् सर्वं न
स्वर्गं लोकं मया प्रयात्॥पूजयेत्तत्र यः स्नात्वा शिवं नागेश्वराधिपं॥१॥
स सर्वपापनिर्मुक्तकशिवलोके मही पते॥अप्यं प्रायागः सुमहान् संगमं स
रितो र्द्वयो॥१॥गंगा यमुनयोर्भरपहत्या कोटि विनशने॥माघ मा
से प्रयागे ववैशाखे कार्तिके तथा॥१॥आघादे स्नान कृद्भूपनिष्पापो मुक्ति

॥४६॥

मा प्रयात्॥तातः परं तरे तीर्थे नातः परं तरे तप॥१॥यत्नानां र शनेनापि सर्वपा
पैः प्रमुच्यते॥नागद्विपश्चिमे सानौ तपश्चंद्रकार॥२॥ग्रहावाहो धर्म
र्थे निजवं सोऽव्यायच॥तस्मै पितामहस्तुष्टो ररो निजस्ववांछिते॥२॥सचं
द्रपर्वताद्यासीनाम्ना सर्वार्थरो रणां॥ध्यातव्यं सप्तैते तत्र गंगामहानदि
२॥नाम्ना सत्यं देखा भूजं मधवस्याय संगता॥चंद्रशैलात्समुत्पन्ना मेघी
प्राप्ता सरिद्धरा॥२॥अत्रैव संगमे स्नात्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते॥प्रसादात्पार्वति
भक्तैस्तपसादिसरादिधु॥२॥संप्रापमर्द्यनिस्थानं संभो र्विगतलांघनं॥मे
घायास्तीयतो यत्र स्नानार्थं मत्तिकां हरन्॥२॥चंद्रस्ततीर्थं राजं हि मति
कततीर्थं मुच्यते॥अथ याम्तिका तीर्थं नरः कुर्यात्समाहितः॥२॥नरका
उद्धृतास्तस्य पुर्वजाः स्वर्गभाजिनः॥यत्र कुत्रापि कुवार्गाः अरुंति तित्थं म
त्तिकां॥२॥वस्तीर्णं पिंडमलेते पितरो मुक्तिमाप्नुयुः॥सामेवाद्यममगघ

॥५७॥

मन्त्रिभिर्विष्णोपशोभितं ॥३०॥ नानावर्षैर्वह्निर्होतृवत्कृपुष्यैः समावृतं ॥
स्को किलैर्मयैरेषनादितं विहगैर्घने ॥३१॥ पुर्याये संपत्तिनरं सर्वतु सुमते
हरं ॥ ततस्तदाश्रमे राजा जगाम सममहामुनि ॥३२॥ अर्धं कृत्वा विधानेन पिरे
तमुपवेश्य च ॥ उवाच गच्छ यथा शाखा यत्कस्थानमद्भुतं ॥३३॥ अत्र यशेऽश्व
रः श्रीरोमाया एध्वचतो धितः ॥ प्रद्युम्नं वा धितं समुनिभ्यो व्रमही पते ॥
३३॥ अथ यो यत्र समहितं ते यद्गार्धमीह वासिनि ॥ ततस्सर्वं घनापतिः पु
रयत्येव पक्षराट् ॥३४॥ यदा स्मरामिते श्रीरंतापाती हसत्वरं ॥३५॥ सितप
रये राजन्यशेषे सहसुतेन य ॥ ते पुजयेति यशेऽश्रीरंते श्रीप्रदं न प ॥ ते प्रा
पुवंतिसर्वत्रवां धितं धनमक्षयं ॥३६॥ इह भोगान्वा मुचंति मित्रपुत्रक
नत्रजान् ॥ परत्र पुरुषो भूपलो कंधनदसं व्रवं ॥३७॥ पुर्वं कल्पे महाराजा ॥५७॥
शेषनाशमणविभो ॥ रोहिणी देवकी गर्भमासयात्र स्थितो जगत् ॥३८॥

हत्वा कंसादिदेवतौ ॥ घनापात्या मासत्तुस्तदा ॥ तौ देवदेवौ च मया ध्यात्वा
त्र प्रपूजितौ ॥३९॥ तपः सिद्धिः प्रदो राजन सांप्रतं मम कामदौ ॥ यच्छ्रयंति ह
तौ तेष्वां सर्वसिद्धिप्रजायते ॥४०॥ ह्रीरोरमयने भूपचनरत्नानि जपते ॥
तस्मीं जनार्दनोऽग्रन्ताकोस्तुभंचश्वरेस्वर ॥४१॥ पारिजातेष्वां राशाङ्गौ
हारिर्धन्वन्तरिः सुरैः ॥ वैद्यनाथस्तत्संस्कृता मादत्त संकर ॥४२॥ तं दितो
कामधेनुश्च देवे मुनिभिरादरात् ॥ देवांगराश्चरं भायाः पुरं ररमुपाधित
५२॥ उद्धोः अवाचाश्च देवैर्मुनिभिरादरात् ॥ अमृतं च सुराः सर्वगन्धीषु सं
राः सुरां ॥४५॥ माधितेऽतितरां चाद्धौ विषं समसमभवन्महत ॥ व्याघ्रवाने
विषे विष्यं तच्छिवोः खिलमग्रहीत् ॥४६॥ स्थापितं तद्विषं सर्वकंठे तेनैव संभु
ना ॥ ततः स निलकंठो भक्षिष्यातः पार्वतिपति ॥४७॥ समापाराधितश्चात्र
प्रसादसुखो भवत् ॥ अत्र तिष्ठेति मयोक्तास्तथा वचनसंकरः ॥४८॥ योऽप्य

२

॥ ४८ ॥

पुनो प्रकुरुते नीलकंठस्य भूपते ॥ मुक्तः सर्वाद्यसघोघात शिवलेकिमहीप्ते ॥ १८ ॥
आराधितो मया राजन् वाराहो धराणि धरः ॥ अतिष्ठ द्रुपति श्रेष्ठ पिरेः स्मिन्कषमि
न्रराणां ॥ १९ ॥ इति श्री स्कंद पुराणे रुद्रगयापाख्याननारदशौनकसंवादे नीलकं
ठदि माहात्म्ये नाम अष्टादशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ त्वया ब्रह्मन्कथं ध्यां
तो वाराहो रिपुर्पहा ॥ कथं वाराहस्योऽभूत्स विलुप्तदस्त्वमे ॥ १९ ॥ उदुंबर उवाच
अहं ध्वजपशार्दूलतपासि स्थित एकदा ॥ अर्चितयपरब्रह्मतद्रूपमनाम
यं ॥ २० ॥ प्रादूरासितदा पूर्वधाम्नास गिरन्तमं ॥ ततः स च्छादि वाराहस्वितरु
पो महामुखः ॥ २१ ॥ महार्द्धो महाकायो महाधामामहास्यः ॥ चतुर्भुजः शं
खचक्रगदापद्मधरो मल्लन ॥ २२ ॥ कुर्वीतो घंघूरखट्वाघो धारिणिरुधात्त ॥
दिव्यरूपावरो हेरास्तेनालापपरांसह ॥ २३ ॥ उद्धत्ये कारावे मग्ना महादृष्टां कु
रे स्थिता ॥ वाराहसंगमासद्यः समुद्रतमहासुरा ॥ २४ ॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ स के

॥ ४८ ॥

महासुरो ब्रह्मन् वाराहो भवन्मुने ॥ एतदस्य श्वमे विलोमां सामहितपोर
वः ॥ २५ ॥ उदुंबर उवाच ॥ यदेकारावगापथी संगतान् रकांतिके ॥ समीपान्
रकस्यायमसुरोऽनुविक्रमु ॥ २६ ॥ समद्रुतं समुधि स्थवाराहं प्राहवायनि ॥ स्वा
मिन्महियान्सुरः सुरशत्रुमहोग्रधी ॥ २७ ॥ मामारयन् भगवन् प्रस्यनामघ
रेतकि ॥ हरिराहाप्य प्रथीवी मेययन् रकांतिके ॥ २८ ॥ उत्पन्नो तस्तु नामा
स्या स्थितितन्मरकासुराः ॥ एतदधेयरात्वं मां नोदयेह मितंतदा ॥ २९ ॥ स्था
पितायां यथा स्थाने भवत्यामसुरो ह्ययं ॥ वासे प्राण्योतिष्ठपुरे कुर्याता वदन्
धी ॥ ३० ॥ यतस्थाने स पथिवीं स्थापयामास मधरः ॥ स्वैत वाराहकल्योयं
ख्यातो भद्रवन्त्रये ॥ ३१ ॥ अस्मिन्कल्पे महाराज यदुवंशे महाघृति ॥ वा
सुदेवसुतो भूपरामकृष्णभाविष्यति ॥ द्यापरांते महीपालं नंदगोपकुल
चनो ॥ कंसारिहस्य संघघ्नो धारिकापुरवासिनो ॥ ३२ ॥ विधाय पां उवन्तपा

॥४७॥

नृहेतुनकौरवभपत्नीन। दैतेयोभतभपालकुलानिसहृष्यता॥५॥ महि
पसत्यभामावचननरकारणं॥ हनिष्यतितराक्रमसत्यभामायुतोरणो॥७॥
समयाराध्यदेवशोचारास्थितस्त्वह॥ एनंसंपूज्यनरकानमुच्यतेपुरुषोन्प
मायाचाग्रहरिधातिश्चंपकारणपवासतत॥ चतुर्विंशतिभिर्भेदेः शालि
ग्रामाभिधः स्मृत॥१॥ पत्रैवविद्यतेराजनगह्वरकीचमहानदि॥ तस्याः
संभूतपाषाणेविष्णुर्वतिसर्वदा॥२॥ चक्रेभेदेनसामन्त्रिः पूजनियाप्रय
त्नता॥ तदहंसंप्रवक्ष्यामिनिसामयनराधिप॥३॥ शालिग्रामाख्यपाषा
णोपुर्वमर्च्यस्तुकेशव॥ मधुसूदनद्वितीयेसंकर्षणस्तुतियका॥४॥ हा
मोदरश्चतुर्थः स्यादासुखस्तुपंचम॥ प्रद्युम्नश्चायाविष्णुश्चायाधव
श्चानिरुद्धके॥५॥ पुरुषोत्तमराधयेजौचक्षुःशश्वजुनार्दनं॥ गोविंदंच
त्रिविक्रमोचश्रीधरस्त्वप्ससांख्यका॥६॥ ऋषिकेशोनसिहश्चात्कत

॥४८॥

वामनएवच॥ नारायणः पद्मनाभ्यउपेंद्रोहरिरेवच॥७॥ कृष्णश्चतुर्विंशति
मोवतानामंतोमता॥ रहनीतामयाध्यात्वास्तुत्वामर्त्तिधरायामि॥८॥ अरा
धितामयन्वात्रास्थिताः कामप्रदानराणं॥ पजितासवपापघ्नाभक्तानामभ
यप्रदा॥९॥ राजनकरांघुकेक्षेत्रेयानितीर्थेनिसंतिच॥ ततानिजानितिर्योनि
यथोक्तविधिनान्तरा॥ तीर्थमहात्म्यमेतस्यक्षेत्रस्येवनराधिप॥ काथितंते
मयासम्पदार्थमन्यदस्वमे॥१०॥ इतिश्रीस्कंदपुराणोत्तराष्टमोऽध्यायः
नारदशौनकसंवादेवाराहादिचतुर्विंशतिमूर्तिमहात्म्येएकोनविंशोऽध्या
यः॥११॥ हरिश्चंद्रउवाच॥ श्रुवातमेतत्क्षेत्रस्यसर्वतीर्थफलंश्रुने॥ प्रसा
देनतवः पुनः विशंपतद्यस्यमे॥१२॥ नवह्रन्ममवर्तेतप्रजाकापिविदां
वर॥ तदर्थमसुराभयोनिद्रुं चकदालभे॥१३॥ नपुत्रेणाविनातातहि
पतादिकाः क्रिया॥ संभवंतिकदाचिन्मसद्धिपापीचमेरिनि॥१४॥ न

॥ ५० ॥

धिपत्यं सुखार्थोपनोत्थि पाश्वभुजिक्रिया ॥ इति मे चिंतयानस्य बृहरो
 क्षगमरुहं ॥ ५॥ बहुरां चामतं दृष्ट्वा पीठं स्त्रिसमुद्रित ॥ पाद्यमाध्यततो
 दत्त्वा स्यासने तं न्यवेशयं ॥ ५॥ सुखासीनो जलपतिर्मर्माह भगवान् गिरं
 कथं दिर्नो नो भूय किंचिंतयसि संततो ॥ ५॥ दृश्यते तव देहे कितशतां भूशद
 रयजं ॥ प्रवृद्धिममतः खंदुखं स्यात्तं करोम्यहं ॥ ३॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ स्यामि
 नममनपुत्रोऽस्ति यश्च अधिकरो वरः ॥ भूया समनरा गोयेन पि क्षणं दीप्तजे
 जसो ॥ ५॥ नापुत्रस्य गतिश्चास्ति नापुत्रस्य सुखं क्वचित् ॥ तन्मयेन पुत्र
 कृतं भवतद्दृष्ट्वा पते ॥ ५॥ बहुरा उवाच ॥ सत्यमुक्तेः ख्यपारा जन्म पुत्रः सु
 खमाप्नुयात् ॥ पुत्रो नो रकाक्षो रात्रापनेयः स पुत्रकः ॥ ५॥ सर्वानर्थान्
 वसंते यमया स्या स्यापि सामता ॥ न पतत्येव न रकेपि सिरोऽपस्य भीत्यदः
 ॥ ५॥ एता शब्दोत्तसामान्यो सुतायां च सुते तथा ॥ पतना देव उद्धृतो यो हि

॥ ५० ॥

त्रैश्वयपातिराह ॥ ५॥ न पुत्रस्य रमं सौख्यं चरति तिजगत्रये ॥ तस्य पुत्रपरिप्राये
 काकारांतद्वरोम्यहं ॥ ५॥ कुरुष्वाराज सुखं पुत्रप्राप्तीकरो नपः ॥ राजस्य
 रण्यपुत्रेभ्यः पुत्रस्ते भविता तुल ॥ ५॥ गच्छ शिष्यं स्वंगुरुं त्वं पृच्छ विश्वं भद्रपते ॥ य
 ययत्येव स गुरुस्तद्धि हि विधानतः ॥ ५॥ निशम्येति चरुणस्य वचोऽपो ध्या
 पतिः सद्यः ॥ जगाम स गुरु राजश्वशिष्यस्याश्रमं ततः ॥ ५॥ नाना कुरु भिरकी
 र्णोऽनेकैर्विगेर्वेतं ॥ वेदं तवितो मुनिभिर्नाना शास्त्रं विशारदेः ॥ ५॥ शिष्ये
 संवतं शश्वदधीयानेस्तपोयुतेः ॥ कियत्परिजन धृतस्तारलोचनयान्वित ॥ ५॥
 रथेनाश्वयुजातसंप्रेष्य मुनिरुद्धित ॥ इत्वार्यं विधिबद्धां निष्प्रांतं सुरयास
 ने ॥ ५॥ पप्रच्छ कुशले राज्ञेऽष्टांगे प्रराज्जकंधरं ॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ सर्वत्र कुश
 लं तेष्टां येषां नस्त्वं गुरुर्महत ॥ ५॥ यद्यद्यं छंति तेषि शिष्यासं पन्नतस्य तन्मते
 पुत्रार्थं ध्यायमानस्य चरुणस्यैकदा पुराण ॥ ५॥ अविरासीत्सममारपुत्रो

॥५१॥

ध्यातप्रयतते॥कुरु राजन राजसर्वं पुत्रे ध्यायदिसंप्रतं॥२२॥ पुत्रैर्धर्मैव य
तो मुनिभिः परिकीर्तितः॥गुरप्रयाहितरत्नो वशिष्ठं ज्ञानवित्तमं॥२३॥ सत्ते
वदति धर्मात्मा तत्कार्यमविचारितं॥तद्वाक्यादस्मायातः पुत्रार्थे निरसन्
ने॥२४॥ तदा हे शं तु भगवान्स्तत्कारो मिसमाहित॥क्षरं ध्यात्वा तदा प्राह
वशिष्ठो मुनि सत्तमं॥२५॥ राजन्मतिमत्वांश्च प्रयाहितं करं युके॥उडुं
वरमुनिश्चैवं तत्र स्थं संतनो निधिं॥२६॥ सने कारयिता यज्ञं राजसर्वं म
पते॥तस्मिन्पते च विहिते पुत्रस्ते भावेतान्प॥सर्वलक्षणां पूर्णः श्ररः
सत्यपरायणं॥गुरोर्वाक्यं दिहा पातं मामेव हि मुनिश्वर॥२७॥ तयज्ञेया जयव
द्यनयेन पुत्रो भवे नाम॥६ उडुं वर उवाच॥ जना मितरं हं राजन्महात्म्यमध्वर
स्य च॥२८॥ विधिं तथा च जानामि पावकस्य प्रसारतः॥यदा वह्निस्तपस्ते पेति
र्धे स्मिन्वां धित प्रदे॥३०॥ अथाधममहं वद्वि विधि वद ज सत्तमं॥ममाग्नेन

॥५१॥

मा

प्रसन्नेन देहं स्वातति भक्त॥३१॥ तत ऊडुं वर इति नाम क्रमे मेव स॥सर्वशा
स्त्रज्ञतां भप सर्व यज्ञ विधिततां॥३२॥ प्राघतुष्टु वन्निर्मेनात्ताते किंचिदस्ति
हि॥प्राकारो वहीनाचार्यै कृता हेममयो नय॥३३॥ पुर्वे त्रिभुजाया चरुता यत्त
धरापते॥तदेहि न पतत्स्थान सांप्रतं ररीयामिते॥३४॥ ततो राजा मुनेर्वाक्यं श्रु
त्वा तेन सहः प्रभुः॥जगाम त्वरितो दुष्टपितृपक्षभुवं नय॥३५॥ संतं गृही प्रकाशे म
ध्ये तीर्थमनुत्तमं॥तत्रादशो यदेव विपित यत्सुधरां॥३६॥ अत्रैव कुरु राजे इ प्रका
रं ताभ्रसंभवं॥ततः सकरया म्रै स प्रकारं शीलि निर्मितं॥३७॥ उडुं वरो भशतयो
प्रकार दितियं तदा॥एकी भत्ते स मा लो क्य मुमुदे मुनि सत्तमः॥३८॥ कारयामास रा
जानं राम सर्वेषु पुत्रं॥दिवा कारयते राजा प्रकारं ताम्र निर्मितं॥३९॥ रात्रौ भन क्रि
तं कश्चित् दिवा भग्नं दर्शितं॥प्रकारे क्रियमाने तु बहू न्येवं दिना निहि॥४०॥ अभ
वन्नपरादौ नो विस्मया विषमानस॥प्रकारं निर्मितं कोत्रं भक्ते सोऽचित यतदा॥४१॥

॥५१॥

षातप्रयत्नेते ॥ ३० ॥ राजनराजसर्वे पुत्रे ष्याय रिसांप्रते ॥ ३१ ॥ पुत्रये च सैव य
तो मुनिभिः परिकीर्तितः ॥ गुरुप्रयाहित्वरतो वशिष्ठं ज्ञानवित्तमं ॥ ३२ ॥ सत्ते
वदति धर्मात्मा तत्कार्यमविचारितं ॥ तदा कपारदमायातः पुत्रार्थे निरसन्
ने ॥ ३३ ॥ तदा हे शंतु भगवान्स्तत्करोमि समाहितः ॥ क्षणं ध्यात्वा तदा प्राह
वशिष्ठो मुनि सत्तमं ॥ ३४ ॥ राजन्मतिमत्त्वां श्रेष्ठप्रयाहित्वं करं बुके ॥ उदु
वरमुनि श्रेष्ठं तत्र स्पष्टं संतनो निधिं ॥ ३५ ॥ सने कारयिता यत्तं राजसर्पे न हि
पते ॥ तस्मिन् यत्ते च विहिते पुत्रस्ते भावितान् प ॥ सर्वलक्षणां पूर्णः श्ररः
सत्यपरायणं ॥ गुरोर्वाक्यं दिहा पातमामेय हि मुनिश्वर ॥ ३६ ॥ तयज्ञेया जयव
त्सन् येन पुत्रो भवे नाम ॥ ३७ ॥ उदुवर उवाच ॥ जना मितदहं राजन् महात्म्यमध्वर
स्य च ॥ ३८ ॥ विधितं याचजानामि पावकस्य प्रसादतः ॥ यदा वन्ति स्तपस्ते पेति
र्थे स्मिन्वां धित प्रदे ॥ ३९ ॥ श्रद्धयमहं वन्ति विधिं वद जसत्तमं ॥ ममाग्निना

॥५१॥

मा

प्रसन्नेन देहं स्वातति भक्त ॥ ४० ॥ तत उदुवर इति नाम क्रमे मेव स ॥ सर्वशा
स्त्रज्ञतां भूपसर्वे यत्त विधितं ॥ ४१ ॥ प्राद्यतुष्टस्तु बन्निर्मेनाज्ञाते किंचिदस्ति
हि ॥ प्राकारो वहीनाचार्यै कृता हेममयो न प ॥ ४२ ॥ पुर्वे विष्णुना याच कृता यत्त
धरापते ॥ तदे हि न पतत्स्थानसांप्रतं रीपाभिने ॥ ४३ ॥ ततो राजा मुनेर्वाक्यं मु
त्वातेन सहः प्रभुः ॥ जगाम त्वरितो दुष्टपितृयज्ञभुक् न प ॥ ४४ ॥ संतंगरी प्रकाशे म
ध्ये तीर्थे मनुजमं ॥ तत्रादशो यदेव विपितृयज्ञसुधरां ॥ ४५ ॥ अत्रैव कुत्सराजे प्रका
रं ताभ्रसंभवं ॥ ततः सकरया मौस प्रकाशं शीलिनिर्मितं ॥ ४६ ॥ उदुवरो भूशतयो
प्रकारकितियं तदा ॥ एकी भूतं समा लोकमुमुदे मुनि सत्तमः ॥ ४७ ॥ कारयामास रा
जानं रामसर्वे च पुत्रदं ॥ दिवा कारयते राजा प्रकारं ताम्रनिर्मितं ॥ ४८ ॥ रात्रौ भनक्रि
तं कश्चित् दिवा भग्नं दर्शितं ॥ प्रकारे क्रियमाने तु बह्वेवं दिना निहि ॥ ४९ ॥ अभ
वन्नपरादौ विस्मया विषमानस ॥ प्रकारं निर्मितं कोत्र भक्ते सोऽचित यत्तदा ॥ ५० ॥

॥५२॥

चिन्तयानेतदादिकापिस्त्रीरूपश्रीतिनि॥स्यप्रेक्ष्ययदात्मानं प्रोवाचपथिवी
पति॥५२॥राजनशेषेयराजविमांतुत्वद्भूतसातरं॥सर्वकल्याणक्रीतेजानति
सर्वमंगलां॥५३॥यदात्रिशंकुनापूर्वेपित्रातवमहीपते॥कतोयदोमहास्तवतदा
स्मास्मिभरपते॥स्यापिताचपुनस्तेनमहातीर्थेकरांयुके॥तन्मयाचक्षेसर्व
प्रकारस्यास्यभाजनं॥५४॥यस्मादिहीस्थितांमातृनवेस्त्रिषुधाधिप॥कला
रांवाधतेयस्मादर्थोर्चीर्क्यतीकमां॥५५॥राजउवाच॥मावत्वंगोत्रमास्तानः
कुर्यादसदृशंकथं॥त्वयाचसर्वदासासर्वदासर्वमंगले॥५६॥प्रकारंभजनं
कस्मादकषीगोत्रजेऽविके॥कुरुत्वदेविकल्याणं प्राकारोत्रसस्मति॥५७॥
तथाविधेयंजननीकीर्तिमेजायतेयथा॥सर्वेषांशिवकृत्वंहिभक्तानामभयं
करि॥५८॥सर्वमंगलाउवाच॥हरशैलेऽवतिष्ठामितत्रमां पूजयानिशं॥
प्रकारासिद्धिभाविताततस्तेऽनयोत्तमं॥५९॥एवंविलोकितेस्वप्नेविभातास

॥५३॥

र्वरक्षणतः॥विधायसत्पथेषुःशानःकालिनजंविधिं॥५१॥सर्वमंगलाउवाच
उदुंबरायमुनयेस्वप्नं संसन्निवेदयेत्॥हरशैलंततो गत्वा पूजयन् सर्वमंगलां॥५२॥
ततः प्रादुरभूदेविसातत्रजगदंबिका॥उवाचतेहरिश्चंडुंवाकंवाक्यविशारदं॥
सर्वमंगलाउवाच॥उवाचरामितिख्यातेनगरंवाचंवासप॥पथिबां पद्यतः
खंसात्रयंतन्महीपते॥५५॥नो कैर्नानाविधैश्चात्रकल्पग्रामनिवासभि॥
प्रापवद्विष्णुराजेंद्रत्रिदशपुरिसम॥५६॥प्रकारस्यादिनिर्माणेश्रीमन्त्र
कारपंचकं॥स्यापमत्वेनपञ्चकार्यसिद्धिस्ततोमता॥५७॥इत्युक्तांतर्द्वये
देविगोत्रांवासर्वमंगला॥उदुंबरैण सहितः प्रकारांतः समापयो॥तत्रागत
ततोभूतुदुंबरमुवाच॥ब्रह्माग्निंजगद्ग्रागरितं किंमहामुने॥५८॥नका
राः पंचके स्याप्यमयात्तद्यचनादिह॥तंममाचक्ष्विप्रैर्षप्रमोदेजायतेयत
उदुंबरउवाच॥इदंनुराजन्मगतंस्वनारांगिकभिधा॥सावित्र्यातागोत्र

॥५३॥

नस्तारुहिषं द्रुस्य पाभाये ॥६॥ नारिगो हरिषे लोय निष स्मा तस्थ लेतया ॥ ना
 रिगादिभक्षमाणा फलं तोक शुभं करी ॥ नगरे नाग रिषोका वृत्त रापर मेध
 रा ॥ आशी च दिश्व भवति गति शविक योस्तथा ॥६॥ प्रसादेन महर्षे श्वको
 किल स्प मतेन च ॥ स्थाना च रि कुला चो र्गे ना चो र्स्तथान्तप ॥६॥ गां
 धाति ति च विख्याताना म्ना सा सर्व मंगला ॥ संप्राप्ता सर्व लोकानां शे मे क
 र्यं त्र भपते ॥६॥ भाषये व स मुदि श्व क मे रा पु न्य र्या रि के ॥ एवं वदति
 ये लो को न ग रे चा त्र मे स्थिता ॥६॥ इति श्री स्वर पुराणे रुद्र गया पाख्या
 ने नारद शौनक संवारे सर्व मंगला महात्म्यं नाम विंशोऽध्यायः ॥२०॥
 हरिषं उवाच ॥ भगवान् ॥ को किल मते किमुक्तं भवता पुनः ॥ कः को
 किलो नाम मुनिस्त न्तं कयते कयं ॥ ॥ ॥ आचाराः तत्र के मत्ता विवा
 हो मुने श्वरा ॥ तन्ममाचक्ष्म सफलं यन्मे त्वे रं विधीयते ॥२॥ उद्वर उवाच

॥५३॥

साधु प्रष्टमहा राज को किल स्प मते मते ॥ यदयं संप्रवक्ष्यामि श्रुत्वा जगति
 पते ॥३॥ अनादि निधनं देव परमात्मा परात्प ॥ सविस्नु परमं ब्रह्मा प्रकृत्या
 त्मा श्रय श्रिता ॥४॥ तन्नाभि पद्यतो ब्रह्मा सव भव प्रजापति ॥ तने रं स क रं श्व
 खं ब्रह्मा ठं स चरा चरं ॥५॥ श्वरा स्ते नै व मन सा म रि ध्या म हर्षे य ॥ नारद या वा
 वा ति स्त्रित्या स न का द्या स्तथान्तप ॥६॥ तथैव को किल मुनि स्मृतो ह्य धा त्म
 नि षित ॥ को किल स्वर मालो क पुत्रं म धुर भाषितं ॥७॥ को किले तो च तन्
 मा प्राव वी ते पिता मह ॥ तदं शे ह म ही या त ग रि तो य द्य तो मया ॥८॥ तदा च
 रं प्रवक्ष्यामि ब्राह्मणाय उदाहृत ॥ यथैव को किलः पित्रा मा त्रा त्प क्ता प्रस
 यय ॥९॥ परे स च भतः पश्चाद्वा प्रयात्त च पितुः कुत्से ॥ पित्रा दत्ता तथा क
 न्या भर्तृ गोत्र मुपेत्स्य ॥१०॥ सकन्या प्रियमाणा तु प्राप्नुयसि त्र गोत्र तां ॥
 परं सा ध्वी भर्तृ गता भक्तु र्वत्सु श्व गोत्र तां ॥११॥ षट्पिंशान्निर्वपन्वाद्ये पि

॥ ५४ ॥

चारित्र्यमात्मज ॥ मात्रेमातामहोयैवप्रमातामहकायव ॥ १२ ॥ यथा मृतान्ये
कोकिलाचकालेपितृकुलंबुजेत् ॥ यथा मृतानुमातासापितः कुलमुपैति
वै ॥ १३ ॥ विज्ञेयं मेवंनयतेमृतमेतच्चकोकिलं ॥ कोकिलासमद्रीषं ब्रह्मणाशि
त्रमेवतत् ॥ १४ ॥ ब्रह्मणाश्चैवगावश्चकुलमेकधिधाकृतं ॥ वेदाः विप्रेषु नि
ष्टंतिदुग्धगोषुहविःशुचि ॥ १५ ॥ वरंतिर्येधिजवराः सर्वकामप्रदतरां ॥ य
थांवाक्परसेरेवमलिनाशुचिमापुपु ॥ १६ ॥ यद्यपुत्रो ह्येवावाक्यं सखास्त्राज्ञा
नकोविदा ॥ तद्यचेभिर्मुमत्तयः प्रियंतेपितृदेवता ॥ व्रतोव्रगेमनियमाः स्नान
तीर्येसक्तिषा ॥ दानंतयः सदन्यश्च पूर्योऽपि धिजवाक्यतः ॥ १७ ॥ धेनुधिजवे
रसाध्वीसत्यवाक्दानशिलीन ॥ शुलुधाश्चेतिसत्तेतिविभृत्येववसुंधरां ॥ १८
नधिजेभ्यः पुण्यतमं ब्रह्मांडं पिनिविधत्ते ॥ येरुचेतेनहपादिसमीहाहाः प्रति
षिता ॥ १९ ॥ चैरयेयः कृताश्चाधिः हतभुक् सर्वभुक् कृता ॥ वर्धमानश्चविंध्या

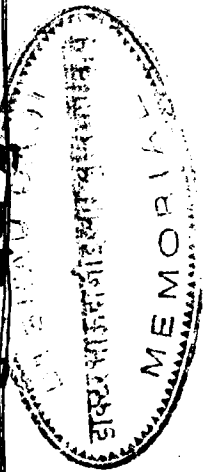
॥ ५४ ॥

दिर्नरयैवं ह्यवस्थास्थिता ॥ २० ॥ पादघातेन भगवानारिविष्णुः प्रताडितः ॥ तेदेवभय एव
कुर्येतेनैवप्रसादिता ॥ २१ ॥ कपालिचकृताः शंभुं सहस्रभगवान्हरि ॥ तैः सार्धशतैः को
त्रवर्ततेभुवनेषुच ॥ २२ ॥ स्तुत्यास्तेपूजिनीयाश्चनमस्कार्यनराधिप ॥ तेसंतुषाकिंनरधुः
वांछितानिदण्डांसदा ॥ २३ ॥ यस्मिन्नाज्येयतिष्ठंतिप्रतिष्ठापूजितधिजा ॥ तत्रवक्षिर्धनंधान्य
पुत्रदारारिसंपदा ॥ २४ ॥ पूजितायेप्रपूज्यंतेगुरुवर्षाहितैषण ॥ तेषांवांछितसिद्धिः स्या
त्सत्यं सत्यं नरेष्वर ॥ २५ ॥ एवंविधैरनृचानैः कृतयज्ञैर्दिजोत्तमैः ॥ राजसत्यं महाराजुष्यानि
त्वज्ञातसेविते ॥ २६ ॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ सर्वमंगलयोक्तं मत्तत्तत्पूर्वं विधीयते ॥ नगरेऽस्थाप्यते तौ
कैस्तेल्लोकाः कुत्र संस्थिता ॥ २७ ॥ समागच्छंति तत्र तत्र स्थानं ववदस्वमे ॥ तद्वाक्यं समुनिः शु
क्लाध्यानसंस्थो बभूव ह ॥ २८ ॥ षड्वर उवाच ॥ समागच्छंति मेघस्रजकयमेव वदस्वमे ॥
भवतो हि प्रसारेन समायां स्यंति सांप्रतं ॥ २९ ॥ षड्वरस्तन्निशम्य हरिश्चंद्रो हितं पुनः ॥ ३०
रांध्यात्वाच स स्मारकत्वाग्रामाज्जनोच्चयं ॥ ३१ ॥ ते स्मृता स एवैते लोकास्तत्र समापुपु ॥

॥५५॥

ब्राह्मणश्च विद्यावैश्यांश्च प्रकृतिवोपि च ॥३३॥ स घराश्वसहामास्याधनवाहनं संपुता
मुहसं च धिसंपुक्ताः पुण्यवंतो मुदान्विता ॥३४॥ किंचिद्विषयैरुदाश्वके विद्वद्भ्योऽप्युक्तं
शकटैरुत्तंगवैरुत्तमानैस्तुवास्तुभिः ॥३५॥ समत्तापक्षणेनैव नोरितास्तपसामुने
विलोक्य लोकान्तो केशो हरिश्चंद्रो विसमये ॥३६॥ पश्यंस्तु तं राजं चित्तयामास
विस्मितः ॥ अस्य दुतमिदं मन्येत पसाफलमुच्चैः ॥३७॥ कल्पग्रामं क्वचैवास्ति क्वच
तीर्थं कदां वुवे ॥ क्षणं तस्मात्तालोका सदा धनवाहनो ॥३८॥ ततः संस्थापयाम
स परमुर्वी पुराभिधं ॥ वरप्रकाररुचिं परिधाभिपरिचतं ॥३९॥ पातालतलगाभिश्च
परिधाभिविभ्रायितं ॥ सतोयजसतोयाभिरभितविषमं भ्रशं ॥४०॥ चतुरिधुचतुध
रिभितं कोटिर्षिर्षिकैः ॥ बापीकूपतडागैश्च समं तात्समलंकृतं ॥४१॥ नानाचतुः
पथैर्पूर्णैर्व्यवहारीभिरावृता ॥ शरां तादिभ्यामिप्रसादेरुत्तु सद्भीः खमुच्चैः ॥४२॥ पु
ण्यवद्भीर्जनैः पुण्योभोभामाने समंततं ॥ गीतैर्नैत्यैश्च वारिचैः शोभितं च गृहे प्रहृष्टं ॥४३॥

॥५५॥

भास्वद्वरनमालाभिर्भासमानं चतुः पथं ॥ अलंकृतं नर्तकाभिः संगीतज्ञाभिरुच्चैः ॥४४॥ क्वचि
वविदुषां गोष्ठीपुष्पपरमभासुं ॥ चतुर्पुष्पलोकेषु चतुःकैपरिभ्रमं ॥४५॥ सर्वलक्षणसंपूर्ण
विनिताभिरलंकृतं ॥ पुवभिर्पुवतिपुक्तैः क्रीडमानैः सदा खितं ॥४६॥ ध्यानमानैः परंच सये
गिभिसमलंकृतं ॥ अलमेकेव विसालं यातस्फुरपुण्यजनैर्वृतं ॥४७॥ मरिणरत्नसमाकी
र्णं ब्रवभिर्निधिभिः श्रितं ॥ एवं तदापुरं विश्वपुरं दूरपरिभ्रमं ॥४८॥ ऊर्ध्वरेखबीरूप
रात्नोक्तनतत्परं ॥ य उ तारं भयसीधार्थं विधाते वपुरं दूरं ॥४९॥ ऊर्ध्वरेखवाच ॥ पुरमेतत्सम
धार्थं जातं नृपमहामते ॥ कुरुष्व यमहापतराजसंयुतप्रदं ॥५०॥ हरिश्चंद्रवाच ॥ राजस्य
विधिं तज्जनं गच्छेत्काग्रमानसः ॥ सतं कर्माणि कुर्वीत राज्ञाय तोषितानि च ॥५१॥ परेयं याच
मानानां याचिता रधिकं नृप ॥ नो जनं भो कुकामानां दीयते च परं नृप ॥५२॥ इति श्री स्कंदपु
राणे रुद्रगोपाख्याने नारदशौनकसंवादे एकविंशोऽध्यायः ॥२॥ नारद उवाच ॥ माघमा
से सितोपक्षे द्वादश्यां गुरुवासे ॥ उप्यनक्षेत्रसंयोगे कर्कस्थे रोहिनिपतौ ॥१॥ राजस्य स्य

॥५६॥

यत्तस्य प्रारंभं कृतवन्त्यः ॥ उद्वरेण मुनिना यदादि। पंचधा च ॥ १॥ तदा देवो करोद्धूय कस्मि
मां चरतां मुदा ॥ ब्रह्मरां मुद्गलं च क्रेष्णाप्पपृथमेपदे ॥ २॥ जातु चरं पंच होतारं धितीयेपरि
स्थितं ॥ वत्सं मुनिवती पचईष्णावावाक्यदेतथा ॥ ५॥ चतुर्थे च परे गत्संग्रावस्थो तारमीश्वरं ॥
पायसपंचमेव ब्राह्मणं सिनेपदे ॥ ५॥ पेपदे च गोतमं च केपदे योतारमेव तं ॥ कौं डि
न्यं सप्तमे च केज्ज्वातीं ॥ ६॥ प्रदयेत्तथा ॥ ६॥ उद्गतां तया च केज्ज्वातीं पंचाषमेपदे ॥ प्रसो
नारं कश्यपं च के ॥ ७॥ सप्तमेपदे ॥ ७॥ दशमे प्रतिहर्तारं भार्गवजं परे मुनिं ॥ एकादशे के
शिकं च सुव्रह्मण्यपदे शुभे ॥ ८॥ अर्धं पुष्करमुनिमकरोदासेपदे ॥ प्रतिप्रसोत्तरा
मंचंद्रात्रेयं त्रयोदशे ॥ ९॥ कृष्णात्रयं च नेष्टारं पदे च दर्शनं ॥ १०॥ उन्नेतां पंचदशे शं प्रिय
मकरात्पदे ॥ १०॥ षडशे मेत्रावरुणमुपमन्युपदे व्यधात् ॥ एवं तन्मुनिना रिषाक् स्मि
जस्तान्द्रपोऽवरुणत् ॥ ११॥ तेवतावसुधादेवा हरिश्चंद्राधीमता ॥ महाध्वरप्रसि
ध्या र्घ्यं गणेशं प्रीतयेतदा ॥ १२॥ अष्टांगं च पस्तत्रमधुपर्कं समाच्यतं ॥ न स्मिन्मो विधि

॥५६॥

वदं दीक्ष्य पूतेन भ्रजुजा ॥ १३॥ विगधर्गं एतां तिते विधिना धिधिसन्निभा ॥ उप
विषा यथास्थाने यथाहं परिपूजिता ॥ १४॥ ग्रहशान्तिकं पूर्वच प्रवेरोऽवरेण च ॥ वि
धयग एतां तिते विधिना विधिवत्तरा ॥ १५॥ गणेशं तर्पयित्वा कं उत्तयत सत्स
तं ॥ विधायेदं वरो रिषिस्वर्कमो रिप्रचक्रिरे ॥ १६॥ स्वकर्म प्रकुर्वाण जहवत्स
विभावसु ॥ प्रदक्षिणं चिर्ज्वलं सिद्धिं संशान्तिवज्ज्वलं ॥ १७॥ सुतप्रत्पर्थललिता
हरिश्चंद्राय भुभुजे ॥ यत्र कर्मो गीतत्रेव मोदुवामहामुनि ॥ १८॥ उपदिष्टा
वदिवा विधिता सर्वकर्मणां हरिश्चंद्रश्च पोरतो हीतकारि निरंतरं ॥ १९॥ जा
तु करव्या उपमन्युर्वस्या गहत्यो गोतमा ॥ पाठशय्यः कृष्णात्रयौ सप्तत्रयगये
हीनोऽवते ॥ २०॥ मोदुवामहामुनिः शाडिलः पुष्करस्तथा ॥ २१॥ चंद्रात्रये च
पेचैते यजुर्वेदकृते रता ॥ २२॥ अत्रेयः कश्यपश्चैव भार्गवा जोयकौ शिक ॥ सा
मवेदकर्म कराश्च त्वारो मुनिपुंगवा ॥ २३॥ एकात्रिपंच प्रवरप्रत्यके ते महर्षे

य ॥ शोउत्ते ज्ञात्विजः षुः स्वे स्वे कर्म निचात्तरा ॥ १५ ॥ राजानो शतशो व्या
 तायास्मि कर्मोत्ती कुर्वते ॥ प्रत्येकं च न पश्यन् शत्रु कर्म एतत्कृता ॥ १६ ॥
 सपत्निका समाहृतास्ते चे न्येपि समागताः ॥ अंगवेगश्च मगधाः भरते
 नाश्वगुर्जरा ॥ १७ ॥ अस्माकाश्च महाराष्ट्राश्च घ्राक एण्डकास्तथा ॥ शोराश्च
 तथानर्तो मस्यामालयकैकया ॥ १८ ॥ पूर्वदिक्देशजाभपादक्षरागत्यातथान्प
 पश्चात्पदे स संभृता कोचेरिदिग्गवाश्च ये ॥ १९ ॥ अंतर्वेधभवाभपामध्यदेशभ
 वाश्च ये ॥ ते सर्वकोशालेद्रस्य समाहृताः स्मययु ॥ २० ॥ सभत्यवाहनोपेताश्च व
 रंगवलाविता ॥ सपत्निकाः समजम्बुः गृहीतोपायनोनिते ॥ तारालोचनयासा
 र्द्धभार्ययोकोशालेस्व ॥ २१ ॥ हीतामापहरिश्चंद्रसयज्वापज्जिनोवर ॥ २२ ॥ अंगं क
 रेग्रहीत्वा संचक्रे कंडयनं परं ॥ क्रमाजीनं रंधनाशनमौमिभूपोक्त्ववह ॥ २३ ॥
 ब्रह्मचार्यरतः शोत्तोरपालुहृदयः सरा ॥ तत्रोपवीतपभया लश्चक्रे त्वोद्वोदि

रिनं ॥ क्रीपमानो महायज्ञे धनदानमभूद्भृशं ॥ येचेत्पाचितं वितं रदौ तस्मै तदिति
 ते ॥ २४ ॥ धिपांश्च तुरांगांश्चैव रत्ना निचमणिंस्तथा ॥ मुक्तफल्गानि शुभाणि रदौ राजा
 मुदान्विता ॥ २५ ॥ कुप्याकुप्यंधनं भरिमदौ कोशलाधिप ॥ यद्यद्विदिनमं प्राप्ते
 जानंत आदौ वसुं ॥ पुरिफर्णे राजस्ये महायज्ञे मुनिश्च ॥ विहिते ते परांचक्रेः पु
 र्णाहुतिमनुत्तमां ॥ २६ ॥ ते सर्वं मनयः श्रेष्ठा पूर्णाहुतिविधेयं ॥ प्रपशुर्बज्जनाशां
 मोदुं वरमुनिददा ॥ २७ ॥ अथास्याविभया स्थानं हरिश्चंद्रस्य भपते ॥ कथं कार्यं च
 कथय ब्रतान्जो दुर्वरप्रभोः ॥ २८ ॥ उद्वर उवाच ॥ समागच्छ तुराजाय भार्यया सह
 वीर्यवान् ॥ कृत्विमि सहितो विप्रवीर्ये नागहृदाभिधं ॥ २९ ॥ तथा धर्मशीलाय च
 तीर्थेनागाहृदेन्यः कुरुत्ववभयः स्थानः वांश्चतार्थफलप्रदं ॥ ३० ॥ कुर्वन्त्यव
 भयास्ताने हरिश्चंद्रैश्च भपते ॥ श्रोत्रेपेयं महाज्ञेयं जगुगंधर्वकिं नरा ॥ ३१ ॥ चवादि
 रेमुवाहितं दिव्यविद्यधरास्तदा ॥ न त्यक्त्यभुरास्तत्र शत्रुप्रस्थापितास्तदा ॥ ३२ ॥

॥५८॥

नृष्यर्धमौहंवरमुनेहरिश्चंद्रस्यधीमता॥शक्रदेवस्तरोदेवापुष्पवाधिप्रचकिरे॥५७॥
 दिविहंवरभयोनेपुर्वमुभयंतथाशुभा॥बहुगंधर्वहास्तग्रपुन्याकामफलप्रदा॥५८॥
 सभार्यास्यतदारातोहर्षोहरिमहानभक्त॥प्रपद्यन्पशगदूलोमुनिशार्दूलमेवतं॥५९॥
 इतिश्रीस्कंदपुराणोरुद्रगयापाठ्यानेनारदशौनकसंवादराजस्तयसमाप्तोद्योवि
 शोध्यायः॥२२॥हरिश्चंद्रउवाच॥भगवृपाप्रसदिनमलयज्ञोयसुवमे॥परिपणोपि
 रंकिंचित्कर्तव्यमिहविद्यते॥१॥ऊहंवरउवाच॥वदस्वकोशनेत्रत्वेविधेयंकामि
 हास्तिते॥कुरुमियंमहाराजमनसेश्रितमश्रवे॥हरिश्चंद्रउवाच॥मयासर्वमिहप्रा
 प्तंविधिसावर्ततेमम॥करोमिशासनंचात्रविप्राणांवाणिजांतया॥२॥मुनिः
 त्यत्प्रसारेनस्थापयामिवदस्यमे॥वितोव्येदंमहाक्षेत्रं सर्वेषांमुपकारकं॥३॥ऊ
 हुंवरउवाच॥परिस्थितेमहाराजाशासनस्थापनेहरि॥तर्हिस्थापयभूदेवान्ब्रह्म
 जोद्दिगुणास्ततः॥४॥यिजानघोसहस्राणिकल्पग्रामनिवासिनि॥घोउशागाम

॥५८॥

3

ना

ब्रिजोचपंचपंचशतानिवे॥५॥प्रत्येकंस्थापयेन्पसर्वेविद्याविशारदान्॥बौशामि
 न्नात्विज्ञोत्रस्वेष्टांदिजननां॥६॥पराष्टंतुस्वगोत्राणितज्ञेत्त्रस्युर्धिजाश्रते॥गोत्रं
 पंचसतानांघघोउशानांतथाविजां॥७॥भवत्येवचपादेदगोचनसरिकल्पिता॥
 एवंदेराश्वगोत्राणितेसामेषभवति॥८॥प्रत्येकेहेचवज्रिजोयोगक्षमार्थसिख्ये॥
 प्रसराणाममीषां हिस्थापयेत्वंधरापते॥९॥एवंघोउशहस्त्रान्ब्रह्मनिजाःस्थापयान्
 वें॥विष्णुधर्मपराश्रयेतेपवित्रादानशालिनः॥१०॥सत्यवंतःशौचपराःसंध्यापारधुंध
 रा॥सत्कर्मालिज्यपराभूतमनाशौचाःसुवीरता॥११॥परोपकारसहिताहिंसाद्रोहादि
 धर्जिता॥पात्रापात्रविवेकाज्ञासर्वशास्त्रविशारदा॥१२॥सदाचाराःकुलिनाश्चशास्त्रां
 सोतिनिर्मिता॥३॥पुर्तधर्मपराःकल्पग्रामादिहागता॥१४॥एतान्वापयभूपा
 लवानिजोत्रमहामते॥शासनास्थापनपूर्वदुर्गानांपूजनंकुरु॥१५॥दुर्गराम
 र्वेणविधौहरिश्चंद्रोमहीपते॥व्यापारंदेहिसर्वेषांकर्मणंवनिजामिह॥१६॥तद

॥५८॥

र्वचनं श्रुत्वा महीपालस्तथाकरोत् ॥ दुर्गानां पूजनं चक्रे प्रत्येकवनिजपति ॥ १७ ॥
 स्नापनं कारयामास तासां पंचामृतैः स्नान ॥ तिर्थोदकेन संस्त्राप्यश्रीं च देव्य
 वेषयेत् ॥ १८ ॥ रातपत्रैर्जातिपुष्पैः करविरेजपादिभिः ॥ चंपकैः केतकीपुष्पै
 मोद्रीकायुधिपुष्पकैः ॥ १९ ॥ मरुकेदूमनैश्चैव मुचुकुंदैश्च पाटले ॥ पूजां च कार
 महीपालश्रद्धया च समाहिता ॥ २० ॥ विधाय च विधानेनैविसृज्यैर्महीपति ॥ कला
 गुरुसमुद्भूतं धूपं चक्रे तु गंधिना ॥ २१ ॥ दीपाश्च चतुरिंशु सर्पिर्वर्तयुवचैः ॥
 आरात्रिकं ततश्चक्रे तथाराजाभियेचनं ॥ २२ ॥ रत्नैः सुवर्णभरणैर्भूषितानां च
 तस्ये ॥ नैवेद्यं कारयामास नाम्नान् सुरभिर्पुतं ॥ २३ ॥ चतुर्थं यत्सुराभिश्चाना
 नाभक्ष्यैः फलैश्च भूमे ॥ तोषयामास ता दुर्गां ह्यधीषात्रीस्तथा परा ॥ सोषिताश्चापि
 घोदधारास्तेजानां दिनार्थिने ॥ नानोपहारैरघैश्च वादित्रैर्गीतनर्तनैः ॥ २४ ॥
 स्तुतिभिस्त्वर्ययुक्ताभिस्तोषयामास तानप ॥ दुर्गानां पूजनं कृत्वा स्तुत्वा ताश्च

दे

॥५९॥

महीपति ॥ २५ ॥ भुजुदेवीपयासाद्यै तारातोचनपारणा ॥ तथा जागरणं चक्रे दुर्गानां श्री
 तिहेतवे ॥ २६ ॥ तोषिता तारवंदधुर्हस्तिं शायभूषते ॥ वरं वरपराजेंद्रं च तोषितानि च
 रानहे ॥ २७ ॥ हरिश्चंद्र उवाचा ॥ वांछितं मातरो यन्मे भवति भीष्मदीयते ॥ वनिजां भू
 मिदेवानां भवंतु गोत्रमातरा ॥ २८ ॥ दृष्ट्वा हिया प्रयत्नेन भवतिभिर्निरंतरं ॥ वशं ति
 पत्रकुत्रानि सर्वदा सर्वकामदा ॥ २९ ॥ उद्वर उवाचा ॥ इह धर्मशीलायां च विधिवत्त्वा
 नमाचरेत् ॥ पादानां प्रक्षाल्य विप्राणां ममीषां भूरितेजसां ॥ ३० ॥ स पूजाविधिं व
 शजनकुसुमैर्हरिचंद्रैः ॥ कुंकुमैस्तिलकैः कार्यं विलिप्त्वा रणं वुजां ॥ ३१ ॥ एभ्यः
 समस्तविप्रेभ्यः शासनं देहि भामिप ॥ विधाय वैष्णवं श्रद्धं तु प्रोक्षितविधिं तप्य
 ३२ ॥ विप्रेभ्यः शासनं दद्यात्प्रामं वपावसुंधरां ॥ धेनुदानादिकं स्तोत्रं मधूपकं
 समन्वितं ॥ ३३ ॥ समवाप्येह भोगेयनावाधितान् धनपूजितां ॥ वैष्णवलोक
 मा प्रोति पूजितो वैष्णवेर्गणैः ॥ ३४ ॥ योग्यं शासनं दद्यात्तव हासिमानमुत्तमः

॥ ६० ॥

चत्तेः प्रवालेर्वहुभिर्मधुकैश्चपरिवृतं ॥ ३९ ॥ नानागमैश्चसंपुक्तामनेकैस्तुरुभिर्व
तं ॥ केतौर्धन्यभस्तेत्रैः समंताच्चविराजित ॥ ४० ॥ चतुर्वर्त्यनसंपुक्तं नानाप्रकृति
भिर्वृतं ॥ तथादाययेतेयश्चतस्यस्याघसलंमण्ड ॥ ४१ ॥ श्रोतैर्भपाद्यमेधैर्वद
शभीराजस्यकै ॥ पंचाशद्भिर्वीजपेयैरग्नियोमसहस्रकै ॥ ४२ ॥ विधायश्रद्धया
राजनसम्यक्यत्फलमप्यते ॥ तत्फलंकोटिगुणितंग्रामशासनदानत ॥ ४३ ॥ गोच
र्ममात्रंप्रथीवीधोदरातिद्विजन्मने ॥ इहभोगांश्चिरंभोक्तास्वर्गलोकेमहीपते ॥ ४४ ॥
धान्यपुक्तांचयपिधीयोदरातिश्रद्धयान्विते ॥ इहभोगांश्चिरंनंगलक्षीतो ॥ ससर्वपा
यानिर्मेक्तोब्रह्मलोकेचिरंयसेत् ॥ ४५ ॥ ततोधिकारांचयोभूमिः प्रदद्याश्रद्धयान्विता
यात्रायविधुलानभोगानभक्ताप्रोतिहरेपदं ॥ योहिधेनुंसवश्यांचरोग्धांचैवयवीयसी
शोतोपाचायप्रदद्यात्तोलोकेसबसेचिरं ॥ ४६ ॥ प्रदेह्यभोग्यामशतंलज्जत्वरिशताधिका
तथाचतुर्भिश्चयुतंजीवनार्थंप्रदेहि ॥ ४७ ॥ उद्वरेणामुनिनापद्रुक्तंतक्रतंधिजा ॥ तेस

॥ ६० ॥

र्वैवस्मनेणास्तुशरत्तेद्युर्वराशिषा ॥ ४८ ॥ इतिश्रीस्कंदपुराणेरुद्रगयाप्रबानेनारदशो
नकसंवादेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ मर्यादाकुरुतेजैश्चतुर्दिक्षुपते
वयं ॥ अनिरयावसामोत्रतत्सुसादानराधिप ॥ १ ॥ हरिश्चंद्रउवाच ॥ भगवान्जोड्वरमुने
मर्यादाकाविधीयते ॥ सीमाविरोधेनैवस्यात्त्वसंतिप्रलणामुखे ॥ २ ॥ उद्वरध्वाच ॥ सूर्य
वंशशिरोरत्नसूर्यमारायप्रभो ॥ क्षादशास्त्यमध्यत्वेचतुरःस्थापयवातत ॥ ३ ॥ चतुर्दिक्षु
चसीमातेपालाधिष्यंतितेसदा ॥ एतानविशानस्तथालोकान्तन्नामानिनिशामप
४ ॥ मध्येयंप्रवरादित्योराजतःकामरःसतो ॥ समंततःस्थिताःस्तुप्रत्येकंयोजनघ
यं ॥ ५ ॥ पिटग्रामेस्तिपुर्वस्यांपीरदित्योभिधीयते ॥ स्थापयेस्यानरक्षार्थंहरिश्चंद्रम
हामते ॥ ६ ॥ कोटिरागमेदक्षिरास्यांभास्वंतंस्थापयेस्वतं ॥ आकरस्यस्यापिनरेवंक
त्यादित्यंचकामदं ॥ वर्ततेब्राह्मणायामंपृच्छिमायोरिशिष्यिता ॥ भोगदंस्यापय
विभोभोगादित्यंचशाश्वतं ॥ ८ ॥ उत्तरस्याधर्मातगमस्तत्रविराजते ॥ चतुर्दिक्षु

॥६॥

परेः वैश्विनैवसंयुधतेः ॥१॥ आकाशितास्ततः सर्वहरिश्चंद्रोऽप्यभभजे ॥ करंज
लिपुरं वधा प्रार्थयामास तानपान् ॥२॥ एतदंतं ब्रह्मरोभ्यः शासनं प्रदुषाम योः ॥
त्रवद्भिः पालनीयं वैधेयममवस्तथा ॥३॥ मम पारौ च वः पाणिन्मुच्येयं समा-
हिता ॥ मुने मुने भयद्वयैः पालनीया प्रपूरिता ॥४॥ राजान उवाच ॥ किमुक्तमेत-
द्वा जेदना मास्तु धरते तं ॥ त्वमेव कावयं सर्वं भवरोक्षकारिणी ॥५॥ तथापि
राजतोरजस्वामिंस्तव वचश्रुमं ॥ अस्मान्मानयदं मूर्धं सुकुरेप सदा धत्तं ॥६॥
उद्वंशं शम्भुनिज्ञानं विदो वर ॥ प्राहवाक्षं जालिपुटो हरिश्चंद्रो नराधिप ॥७॥ हरि-
श्चंद्र उवाच ॥ ब्रह्म न भगवत्प्रसादेन तीर्थयात्रामया कृता ॥ विशारंगं प्रास-
नं स्थापितं प्रयत्नतः ॥८॥ तेषां च जीवूनां पायो विहितो हितकारकं ॥ तथा
पि ब्रह्मचेतसं जीवनं युगे युगे ॥९॥ तथा कापे स उपाया यो चास्यारविनश्वर ॥
मायुगे युगे ये ते प्राणश्रुतिमुनिश्वरः ॥१०॥ तथा च क्रियता वृत्तिरेषां भवति शाश्व

॥६॥

ती ॥ बलिजां स्थापनं कुर्वे पुर्वमुक्तं पथा त्वया ॥११॥ विजन्म भक्तान् स्वाणि जास्तान् समा-
दिसां सांप्रतं ॥ यथा जीवंति वेपं श्रुतां वृत्तिं निश्चलां कुतः ॥१२॥ उद्वंश उवाच ॥ अमीव
निक्वेदा राजन सदचराः सुचेतसा ॥ प्रत्येकं ब्राह्मणस्यापो दोषो जीवने हेतवे ॥१३॥ य-
वं बोद्धुं सहस्राणि विप्राणि भक्ति तत्परा ॥ रोषां षोडश विभागं तं स्थापयस्व जनाधि-
प ॥१४॥ एतेन वसहस्रानि नियमस्या विलोकास्तं ॥ त्वया ग्निकर्म सुरताम्रज्ज्वा वि-
श्रुतं त्वया ॥१५॥ सदा परपराः सर्वे सद्धर्मैः कथुरधरा ॥ परोपकारिणो तास्यापारहा-
सदा ॥ धर्मवाणिज्य विबुधा विबुधाधिजसेविना ॥ एतान्नामाभिद्रुणां दोषा य-
यस्व सुमं विना ॥१६॥ एतेषां चारिणं राजन ॥ दोषे दोषो दोषो वदाम्यहं ॥ एते च षडुसह-
स्राणि मुत्ताने माः प्रकीर्तिता ॥१७॥ सहस्रत्रितयं नामापुराणख्याः प्रकीर्तिता ॥ पे-
क्षते पुरिताने मा पूर्वो कीर्तिता श्रये ॥१८॥ बहुराणां पूतारः सहस्राणि च वीरिणि
प्रोक्ताश्च वो र्कालो वैर्गुरुभक्तामिंतरं ॥१९॥ दूर्गारा पुजने ये स्तुघं यना रक्तो

॥६२॥

महान् ॥ तदमेव धिसहस्राद्यं रकाः परिकीर्तिता ॥२०॥ ललितानि चरमानियैरानि
तानि भारीश ॥ पूजनार्थे तेन लज्जा सहस्रं संख्यं यमता ॥२१॥ येस्तु दिव्याचीराणि
इकुलानि च कोटिशः ॥ कीर्तिताश्चीरमास्तात्मात्सहस्रं गुरुत्वरं ॥२२॥ नेमास्ते
पुरवाश्चैव वोरका घंटास्तथा ॥ लज्जाश्चीराश्च मीषोडा सहस्राः षोडशैव ते ॥२३॥
सर्वेषां वणिजां मेषां मत्विजां गुरुवो ह्यमी ॥ एते सर्वे पिवणिजाः सद्यपारेषु भ
भते ॥२४॥ हरिश्चंद्रेण निश्चित्य स्यापिताः शुभशंकर ॥ स्नाभिभक्ताः सदाचारा
कराः सत्कर्मवत्परा ॥२५॥ राज्ञ उवाच ॥ तव स्थानमिदं ब्रह्म नृपात्रं यशं च का
रितः ॥ अहं ब्रह्मास्मिन्मिदं दत्तं भवता ध्रुवं ॥२६॥ तस्मादेते विजन्मानाः सर्व
द्वंद्वसंरकाः ॥ सर्वेषां भूभूतानां मान्या वणिजां व्यवहरिणां ॥ भूत्रियाणां
चाविप्राणां प्रदिप्यंते मंतं ममः ॥ पूजनीयां निरंतरं ॥ दयालुः हृदयाः श्रद्धासर्वश
स्वविशारदाः ॥२७॥ ते चित्ते यदितुं भवं वणिजः स्थाप्यमानदः ॥ जिवनार्थं हि वि

॥६२॥

विप्राणां प्रदिप्यंते मंतं ममः ॥२८॥ इति श्रीस्कंदपुराणे रुद्रगयापाख्यानो नारदशौनकसंवा
दे प्रथमवणिजां स्थानं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥२९॥ उद्वंश उवाच ॥ एतत्सु कृत्योक्तं हि
जं स्ते हं हि लोकादितं ॥ वणिजस्याप्यदीयतां ब्रह्मलोभ्यो न संशयः ॥३०॥ निशम्य मुनिवाक्यं स
राजा कुलोद्भवा ॥ जिवनार्थं हि विप्रेभ्यो वणिजः प्रददौ मुनिव्रत ॥३१॥ वणिज उवाच ॥ ब्रह्म
लोद्वंश मुने ययमेभ्यश्चादापिता ॥ एकभागी कृतापस्मात्तद्विदाप्यवदध्वने ॥३२॥ अस्माकं
कैमुनोत्राणिः का प्रोक्ता गोत्रमातरः ॥ करिष्यामो नाश्रूय हितं त्वत् ॥ उद्वंश उवाच ॥ य
दृष्टयो योगोत्राणि कानि ध्याया योगता ॥ कर्त्तव्यानि निशम्येतो द्वात्रिंशत्संज्ञितानि च
५ ॥ नवदुर्गाश्च ससेवामातरो गोत्रमातरं ॥ विस्तरेण वक्ष्यामि श्रयंतो शुभहेतवे ॥३३॥
सर्वेषां मेव धनिजां ब्रह्मनां निशेपत ॥ साधारणा गोत्रमातमंगला सर्वमंगला ॥३४॥ य
तश्चैवं भगवति गोत्राजा सर्वमंगला ॥ हरिश्चंद्रस्य राजेभ्यः सूर्यवंश शिरोमणे ॥३५॥ केषां ये
धाणाकं गोत्रं पवित्रं पापनाशनं ॥ मंगल्यदं जगोत्रजानां यत्ते देवाशनं यत् ॥३६॥ तत्रां विका

॥६३॥

वरोराचधरांवाचकुलेश्वरी॥चतस्रो गोत्रजा हेता गोत्रजानां शुभप्रदं॥१॥ केषां चित्पां
खिकं गोत्रं विष्णुं प्रोक्त्वा इव मत्तं॥पीठं विकं विकचैव महामाय विरोटिका॥२॥ एताश्च
स्वस्तेषां कीर्तिता गोत्रमातर॥गोत्रं कोटाणकं केषां पृथिव्यां स्थानदायकं॥३॥ ति
स्रो विकारोराच गोत्रजाः सर्वमंगला॥गोत्रं कुलानकं केषां गुणानयन हेतुजं॥४॥
प्रेषां विक गोत्रजे दे गोत्रजानां मतः प्रदे॥महियाणक गोत्रं हि म ए पानयन हेतु
जं॥५॥ गरीयां विक गोत्रजे का गोत्रजा भिमत्त प्रद॥केषां महीपानकं गोत्रं दधानय
न हेतुजं॥६॥ केही कै का गोत्रमाता कामदा गोत्रजन्मणं॥गोत्रं महिपानकं केषां म
ह्याघाट प्रदानजं॥७॥ खरोटिका गोत्रमाता गोत्रजानां च दुःखहा॥गोत्रं नपानकं केषां
न्यापानयन हेतुजं॥महत्वे वा रूपां वा तृतीया सर्वमंगला॥केषां रे पाणकं गोत्रं रायन
यन हेतुजं॥८॥ धरां विकारोराच गोत्रजा धितीयं मत्तं॥गरीयाणकं गोत्रं च गुर्वान
यन हेतुजं॥९॥ गोत्रजे का बहिराजा बहुराज्य प्रदायिनि॥हरिपानकं च गोत्रमस्वान

॥६३॥

यन हेतुजं॥१०॥ पिठा विंका बरोराच गोत्रजा धितीयं परं॥बोरीपानकं गोत्रं च कंच
त्तानयनोद्भवं॥११॥ एतेषां वारिजामे का कुलजा वरोश्वरी॥गोत्रं च पानकं केषां
चंपकानयनोद्भवं॥१२॥ चां मुं उं गोत्रजे षां प्रचं दारि वनाशिनि॥खरीपानकं
गोत्रं च मत्रियानोद्भवं॥१३॥ अं विकच वरोरे षां गोत्रजा धितीयं मत्तं॥वच आण
क गोत्रं च वारणपानयनोद्भवं॥१४॥ धरां विकच चां मुं तां ए वा मूहलां वि
का॥एता एषां च पंचैव विहेया गोत्रमातरा॥१५॥ परमेषां च सामान्या संपूज्या
सर्वमंगला॥केषां चिदि रिजां गोत्रं क छलाण भित्ति मत्तं॥१६॥ कछरे शिखर
णानयनोद्भवमुत्तमं॥खं रं विकच वरिज सा पीठमाता वरोटिका॥१७॥ कुले श्व
रीति पंचै ताः तातव्या नृत्रमातर॥केषां दी कानकं गोत्रं पीधानयनोद्भवं॥१८॥
धरां विकामहामाया गोत्रा धितीयं लिहः॥केषां चिकुट गोत्रं च सुगंधानयनोद्भव
॥१९॥ अं विकच वरोराच गोत्रजा धितीयं मत्तं॥कुलानकं गोत्रं च प्रसारनयनोद्भव

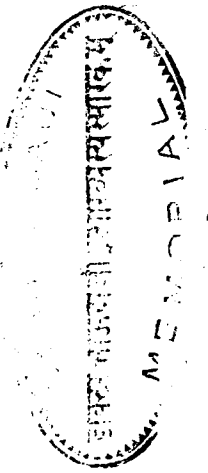
वं ॥ १॥ एषोयवलिजांमेष्वांमेत्रेजेवासुलेश्वरी ॥ केषांरत्नाणकेगोत्रंरत्नायननहे
 तुजं ॥ २॥ गोचजाकामनाचेषांवर्ततेचरगोम्परी ॥ विदूषाणकगोत्रंचवरकान्ना
 सिहेतुजं ॥ ३॥ वरोरांवाच-वाघंडाखरोरासर्वमंगला ॥ केषांविदुषाणगोत्रंयवउ
 नयनोद्भवं ॥ ४॥ महामायाचचामुंडाबरोराचगोत्रजामता ॥ केषांजिपाणके
 गोत्रंयानानयनहेतुजं ॥ ५॥ एषांगोत्रभवानिवगोत्रजैघाकेलेश्वरी ॥ नयान
 कंचगोत्रंचनिरानयनहेतुजं ॥ ६॥ गोचजामहलैजैकावलिजांकीर्तितामया ॥
 मद्रुश्रानकगोत्रंचमंडनानयनोद्भवं ॥ ७॥ आतांरंविकागोत्रजांचवलिजांपरि
 कीर्तिता ॥ केषांचलाणकेगोत्रंकथानयनहेतुजं ॥ ८॥ चरोरैकागोत्रमाताते
 धामेकप्रकीर्तिता ॥ केषांमयाणकेगोत्रंमानानयनहेतुजं ॥ ९॥ वरोरैकागोत्र
 मातातेषांचवलिजांस्रतां ॥ गुलादाणकेगोत्रनाचगुलउधानासिहेतुजं ॥ १०॥
 पिरंविकागोत्रमातातेषांवांछितदधिनि ॥ मयूपाणकगोत्रंचमयानयनहेतु

जं ॥ ११॥ धरांवागोत्रमातातेषांमनिसुखप्रदा ॥ तेषांकश्यपगोत्रंचकश्यपान
 यनोद्भवं ॥ गोत्रजांधितियंतेषांचामुंडासर्वमंगला ॥ द्वात्रिंशत्सचगोत्रेषुगोत्राण
 न्यानिचकानिवित ॥ १२॥ अंतर्भक्तानिराजेंद्रगुणभेदाद्भवंतिव ॥ ब्रह्मराणनांचव
 लिजांगोत्रयाचरनानिव ॥ १३॥ समाहितायेष्टएवंतितेषांबेसःप्रवयते ॥ पुत्रापो
 चाश्वसुहृदोपनधान्यसुखानिव ॥ १४॥ शम्भुवंतिमहीपालश्चएवंतिरेचयो
 नरा ॥ वसुधार्कचेच्यारावालिजास्तान्वराम्यहे ॥ १५॥ जीवनंबैश्यस्यवावोव
 लिज्यंत्रयविक्रयो ॥ साविथ्यापाप्मपात्यंचघातोराजसेवनं ॥ १६॥ देवब्राह्मणभक्ति
 श्चपुर्वधर्मप्रधानता ॥ अहिंसासत्यमक्रोधशौचमैद्रियानिग्रहः ॥ १७॥ सर्वमाति
 धनुर्कंपातीर्थानांसेवनंतथा ॥ समानोयःसदाधर्मोमयासेषःप्रकीर्तिता
 चिशेषोयंकुलाचारोस्यतांचमयोरिते ॥ मंबिकाभारणंपूर्वविवाहेका
 र्यसुचके ॥ १८॥ तथाहस्तप्रदानंभसन्मुखिकराण्यरे ॥ अधारीकाभिधा

॥६५॥

चारस्तदेवयज्ञनेगां॥ धातिसंज्ञकश्चैवेगाडितितथापरं॥ गंगान्तर्गणामित्येव
तथैवातघनंमतं॥ ५२॥ मंगलिषु च सर्वेषु च द्रष्टव्योऽशपूगकं॥ भोजने यत्न
वर्षे च घृष्टे भयमदीयते॥ ५३॥ हस्तामेलापके चैव चतुर्ष्वसिपुंगकं॥ प्रदद्या
त्वाहाराभ्यश्च वासवश्चेभ्य एव च॥ ५४॥ रक्षणां च यदा शज्ञानोऽप्युपास्व
तथा॥ आत्मनः शुभमिच्छंति नैवुष्यं पाद्वै चैतै॥ ५५॥ वीणासीर्वचनं ग्राह्यं वर्ध
पनमतः परं॥ मुविभिधंपुंभ्रम्यंदुर्गायशाकरां वुकां॥ ५६॥ श्रीसूर्यः पूवराच
श्च कुर्वेत्तव मंगलं॥ योगीश्वरं महायोगी सोमनाथाभिधायकं॥ ५७॥ सर्वमंगल
नाम्ना निशाशिवामंगलदायिनि॥ कालिकापि रमा तत्त्वकुर्वेत्तव मंगला
५८॥ नदिमेव बतोरुपातपाधर्मशीलामता॥ ऊर्ध्वं रोमुनिवारः कुर्वेत्तव
मंगलं॥ ५९॥ विशंगयवैतपुराणो वनं पापप्रणाशनं॥ प्रकारः सगताश्चैवः कु
र्वेत्तव मंगलं॥ ६०॥ वशीष्ठो ब्राह्मणो पुत्रो हरिश्चंद्रो मत्स्यराज॥ करां वुकापुष्क

॥६५॥

धरां विका

रं पुण्यं कुर्वेत्तव मंगलं॥ ६१॥ वृक्षादिग्रहबान्नीगलेशश्च तथा परा॥ एषाश्वमेधं
तीर्थं तु कुर्वेत्तव मंगलं॥ ६२॥ पीठस्थिष्वपूवस्थां कल्यादित्याश्च रक्षितो॥ भो
जेदित्यः पश्चिमायां क्षेत्रे वेपथो धामभानुमान॥ ६३॥ पतेपंचमहादित्या तीर्थं संस्थान
सिंहा॥ मध्यपर्यंतं संस्थास्ते कुर्वेत्तव मंगलं॥ ६४॥ हनुमानक्षेत्रपालश्च विश्व
रूपश्च भैरवा॥ योगिन्योन्याश्च सिद्धिश्च कुर्वेत्तव मंगलं॥ ६५॥ इंद्राय तो जग
लामरिचादिमुनिश्च॥ राजसूयो महायज्ञं कुर्वेत्तव मंगलं॥ ६६॥ अंबिकापीठ
माता च बहोरा सर्वमंगला॥ तारां विकाचामुं गदा रक्षासिनि॥ ६७॥ खराविकाम्
यामुहूर्त्वा वा खराटिका॥ केटिका वहिरा जाय कन्यां वाचकुले श्वरी॥ ६८॥ करो
श्वरी च विकाचसौम्या शेषानभैरवा॥ एता कुलाविकाः सर्वा कुर्वेत्तव मंगला
६९॥ आदौ पदे मुहूर्त्वा जानु कर्त्तव्यं द्वितीयके॥ चतुर्विंशत्पक्षे च तृथ्यके परा
शर्य ॥ ७०॥ पंचमके पदे षष्ठे गोतमकोडिन्यसप्तमप्रोक्तः श्रवणश्च पदे षष्ठे॥

नवमेकारपमुनिभारवाजेश्वरपंक्तिवे॥ एकादशेकोशिकश्चपुष्करोधादशोपरे
 १२॥ महातपामुनिश्रेयाश्चंद्रवेपथुयोदशे॥ चतुर्दशेकृष्णत्रयः शोडित्यश्चमहा
 मुनि॥ १३॥ पदेपंचदशेप्रोक्ताश्चमन्युश्चषीजसे॥ गोत्राधियांचप्रवरागोत्रशाखा
 समनिवीता॥ १४॥ वैदश्वतभिः सहिताकुर्वन्तुतवमंगलं॥ उद्वाणमुनिना
 प्रोक्तानिवाणिजांस्तथा॥ १५॥ द्वाविंशत्संख्यापापानितथायानिचकानित
 त्॥ गोत्राणि विदिताचारामुनिनां प्रसादतः॥ सर्वोक्तार्थेणवर्ततेदेवताना
 ममातरः॥ इति श्रीस्कंदपुराणे रुद्रपाख्याने नारदशो नकसंचोदपंचविंशो
 ध्यायः॥ १५॥ नारद उवाच॥ करोतु तीर्थयात्रार्थे प्रयाति च वर्त्मनि॥ पदे
 पदे स्वमेधेन युज्येते नात्र संशयः॥ नागहृदे च ये स्नानं कुर्वन्ति च समाहिता
 गंगारिसर्वतीर्थानां प्राप्नुयन्ति फलं महत्॥ २॥ ये च नागहृदे स्नात्वा कुर्वन्ति पि
 त्तर्पणं॥ तेषां च पूर्वजाः सर्वे न सायांति गतिं परा॥ ३॥ दीपदानं प्रकुर्वन्ती

ये च नागहृदांतिवे॥ ते सर्वपापनिर्मुक्ताः प्रयाति हरिं मंसिं॥ पत्रतर्पणं प्रकुर्वन्ति श्र
 द्धपापयान्विता॥ मोरंतेपितरस्तेषां दिवि चाहत संस्रुवा॥ ४॥ स्नात्वा नागहृदेषु पुन
 र्वांति नागेश्वरं॥ नानागभ्रसास्त्रीनत्रास्ते योतिशंभुस्वरूपता॥ ५॥ नागहृदे ना
 स्नात्वा संप्राप्येति पश्यन्ती॥ तिलपिउतु कुर्वन्तु तत्प्रेता मुक्तिं मंडिता॥ ६॥ पिउं
 नं कृते यस्यां ह्यपरेवतरंति च॥ मुक्तिं भाज्यते सर्वे सर्वपापविवर्जिता॥ ७॥ प्रेतानां
 मोक्षदा प्रीत्या यारणी प्रेतपीष्यन्ती॥ तादृशी नमो यामां च पुराणा प्रेतशिला मता॥ ८॥
 श्यामघृतामगधस्तां ह्यारानां रेहगां॥ अतिवाक्तरंति हरेत धूमस्तथा॥ ९॥
 शिरां शिभमयंतस्ते गोघिरां च हरंति च॥ कुर्वन्तः किल किलाशब्दकथयंतः स्व
 पित्तं॥ १०॥ गोविप्रभोगनादिनियान्चमानां च सत्कृतं॥ उद्यपानविधिभूतः कु
 र्वन्ति धिजपूजनं॥ ११॥ कार्तिकां प्रेतपीष्यत्यामेव प्रेतवे चोषितं॥ धिजर्षभाभवं
 त्येव महिमा तत्र चाद्रुता॥ १२॥ आश्वर्याकारिविप्रेन्द्रा सर्वे धांदुषकर्मणां॥ १३॥

मि

॥६७॥

७

षट्कृतधिरिष्टएवतां पापनाशनं ॥१४॥ श्रूयतामात्रवाण्यातं प्रेतमोक्षप्रदायकं
राक्षोधिपराष्ट्रेचभाजयते सर्वपापवर्जिता ॥१५॥ प्रेतानां मोक्षदा प्रीत्यायादृशी प्रे
तपिष्पली ॥ तादृशी नगपाषांचपुण्याप्रेतशिलामता ॥१६॥ आगतौ मगधनां
पादनां देहगा ॥ अतिबावतरंतिरेप्रेता धनितमस्तका ॥१७॥ मिरासिभ्रमरतस्तेगे
त्रिगां च हरेति वै ॥ कुर्वतः कीलकीलाशयं कथयंतः स्वचेष्टिते ॥१८॥ गोविप्रभोग
नारिनिपाचमानाश्च सत्कृतं ॥ उपानविधिभ्यः कुर्वेति धिज्जपूजने ॥१९॥ क
र्तव्याप्रेतपिष्पल्यामेवं प्रेतविचेष्टितं ॥ धिजर्वभाभवंत्येव महिमा तत्र चाङ्गं ॥
२०॥ आचार्योकरविप्रेदुःखं सर्वपादुषकमेरां ॥ दुष्टदूकृतधातारिष्टएवतां पापना
शनं ॥२१॥ श्रूयतामात्रवाण्यानं प्रेतमोक्षप्रदायकं ॥ राक्षभिधेपराष्ट्रेचपापुभि
त्रारिसेविते ॥२२॥ पुराचाते तीवचरुरौ ललताकुले ॥ केरकीदूमसंकीर्णं ज
नेगोवधकारिभिः ॥२३॥ मध्यशीलेर्वेते पूराविप्रास्तत्र स्यादुष्टबुधय ॥ पंचकृ

॥६७॥

त्या विप्रेवेष्टं दुहरो दुष्टबुधय ॥२४॥ मुजनाय तरे शोते प्रापुः सद्गमभूमिकं ॥ तत्र गां
सचिरं गीं स्थला मुष्टैस्तं शुभां ॥२५॥ धवली चारुवरनिमुपुष्पां शोत शिलिनि
तां दृष्ट्वा मांसवहलं ग्रहित्वः बध्दो रयै ॥२६॥ मालवेति र्थभृताया पुरोवेत्यासमी
पता ॥ गच्छतां च तदा ते षोडस्तासाधेनुहृता ॥२७॥ मः सन्यासिनश्चेति विप्रे
दशमयोगीनां ॥ बालसत्यासधर्मस्य भक्तभैरवसदाससः ॥ बहिर्दोरिग्रहात्या
श्च आचम्य च पुनः पुनः ॥ पात्रप्रसादनं तस्य कुर्वे तो गोश्वसागमत् ॥२८॥ ताम
गतां च तां दृष्ट्वा रं उनाता ॥ यत्सगां ॥ भिषै वनतुरो व्येन हतामीता च गोर्गता ॥२९॥
श्रूयता प्रवृत्तस्ते च प्रवृत्त्या याति नात्तदा ॥ तेः ब्रूवन् गोरीयदाता पंचभ्यां पिबतः
प्रभो ॥३०॥ पातयं त्याश्रुतस्यां गोस्तृयां लग्नं च वेधनं ॥ अथ यभ्युः ॥ नगपुंज
पगी वृत्तन तीर्थभृता भवेत्कथं ॥३१॥ शिग्रमहानदियत्र बहस्पधविना शिनि
श्रीनारद उवाच ॥ पुराकृते पुगे विप्राः सोमवंस विभ्रषणं ॥३२॥ पूर्णे सेनरतिष्ठा
तो मातवाधिपतिप्रभु ॥ शिवस्याधानपरः सेववृत्तपरायणं ॥३३॥ शिवः भक्तो

७३

॥

॥ ६८ ॥

महाशैवो वदन्त्यो दानतत्परः ॥ सत्संभूते स ह्यराजाना न्तं वदति कवित् ॥ ३१ ॥ स
र्वशाल्यविचारतो धनुर्वेदविशारदः ॥ समरेयः शत्रुजिता प्रजापालनतत्परः ॥ ३२ ॥
तस्य राक्षसहीमा गाचंद्रसेनापतिव्रता ॥ सर्वलक्षणसंपूर्णरूपेण चरतेः समा
नर्तुः प्रियतमानित्यं सततं जनुभाणि शिवः ॥ अलेख्यस्तत्र स्वयं भूतलिंग
तांगता ॥ ३३ ॥ अष्टपूजमात्रसदा — एजातस्त्रिंशपरमातिरे ॥ तत्र महानदिशि
प्राक्षिप्रांतकविनाशिनि ॥ ३४ ॥ पुराणसंज्ञानमोत्रेण सर्वाद्योपविनाशिनी ॥ द
शभयहरसाचस्पष्टपापप्रनाशिनि ॥ ३५ ॥ स्वर्गमोक्षप्रदास्नातानराणां सर्वसं
ख्यदा ॥ पुर्वजानां पिंडदाना सर्वदामुक्तिरायिनि ॥ ३६ ॥ एकदा तु महीपालश्च
क्रेतस्त्रिंशपूजनं ॥ एकाग्रचित्तः शुचिर्ध्यायं शिवमनामयं ॥ ३७ ॥ पश्चात्तेन
स्नायनं शिवमंत्रैश्चकार स ॥ तीर्थोदकेन च पुनः क्षालयामास शंकर ॥ ३८ ॥
तस्य राक्षो महाभर्तुः स्तोत्रपाठं च कुर्वतः ॥ पूजयंस्त्रिपमानायां तत्र नृत्यं वि
कसभतः ॥ ३९ ॥ कालागुरुसमापुक्तेः सकर्पूरैश्च चंदनं ॥ केशरैश्च मुनिश्रेष्ठास

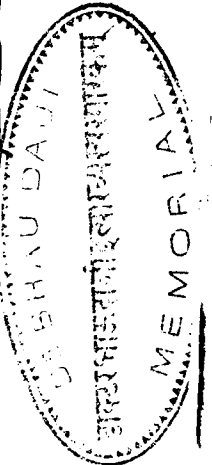
॥ ६९ ॥

यत्ने पयदिश्वरं ॥ ४० ॥ धोताक्षतेर्महापुष्पैः सुगंधैर्मलिकारिभिः ॥ नानाफलेषु
दंडैश्च शाल्वैश्च विभूषणैः ॥ ४१ ॥ धूपैर्द्विपैरनेकैश्च नैवेद्यैर्विविधैस्तथा ॥ हृदये न
स्तोत्रपाठं कुर्वन्मौनं समाचरन् ॥ ४२ ॥ तस्य लंघयमानस्य पूतोऽप्यनस्य भूपते ॥
पाशदंडकरो ह्यापात्तपमः सयमिनां वरा ॥ ४३ ॥ सर्वशक्तिहरं दृष्ट्वा यमं पापधरं परः
उवाच स नृपस्तं को भवानिह किमागतः ॥ ४४ ॥ यम उवाच ॥ त्वमेव हंतुमया इह
पुरे तदेव ते ॥ राजा ह शिवपूजां मे कर्तुं देहियमक्षणं ॥ ४५ ॥ तमाह धर्मराजोऽपि पत्न
यापि ददामि ते ॥ यस्यापुयीदो वास्तितस्यापुर्दित्ये मया ॥ ४६ ॥ तादृक्तेऽस्ति नचापुर्हि
त्यक्ता पासां मुमोक्ष स ॥ ततो राजा मय वस्तकराभ्यां लिंगमग्नहीत् ॥ ४७ ॥ आहि जाहि
महादेवांतयत्येष मां यम ॥ ततो लिंगसमुद्भूतो धूमरासि मर्हता ॥ ४८ ॥ ततो ज्वालावा
लियक्ता शरणार्द्धिर्दृष्टिदहतः ॥ कालं दग्धा ततः शोभराजानां प्रसूयावह ॥ ४९ ॥ मा
भो राजंश्चित्काराज्यमेतदकंठके ॥ मत्समीपे समागम्य प्रथमो भव भूपते ॥ कालं य

॥७०॥

आद्यायभतांतोऽरा सद्योः॥यतिः स्थानोत्तिकेविशस्तद्गुहात्यंघतत्सुतो॥१॥कस्य
 चिद्वलंबंधोऽसाधेनः त्रिपुरकामवत्॥हतागौर्येणपापेणतस्यभार्योचसाभवत्
 १२॥सपत्नीचक्रोधमुबिभर्तेप्रापियभाषिनि॥सभर्तातांयददतितत्रकार्योत्किरा
 पिमा॥१३॥तयोपास्यरेविप्राः कलहोभान्निरंतरं॥ग्रहयत्पतांसपापाकडुषभा
 षिणी॥१४॥तस्याभर्तारमुपरिधातनायामतिस्वभर्ता॥गोबधार्थयेनशास्त्रंन
 पित्तंसेपितत्रवैब्रह्मबंधु॥१५॥सुतोयोभर्ततस्याभातर्तगता॥भातभावातस्यग
 हेसजातिसुतरोसरा॥१६॥सानिषिद्धापितडेप्रपत्येवपुनः पुनः॥घातितानिनरा
 भर्तापद्मांचषष्ठीभिर्भरं॥कषेरत्पंतदुर्विनातज्ञत्रेचसंशसा॥तेनोपिदिष्टा
 तार्थभर्तुंश्रीमतिभर्तंरा॥१७॥विलोभापित्वाकस्यानिवचनैर्मधुरैः सदा॥
 विश्वस्तंतंनिसिसुखंध्याघातयशस्तता॥१८॥सामतिसाकिरोदुषाविस्वासय
 यामवेत्॥तंविष्वस्तंभशंवध्यामंचकेरजुभिश्चसा॥१९॥ब्रह्मबंधुपिपितिनेवेश

॥७०॥

स्वेणधात्यपत्यनि॥सातिष्यकुतिताशस्त्रंरुधिरक्तांनरक्षिपत्॥२०॥तथसास्त्रं
 तयसिमोदयसभासेपपातहः॥पतिंसभोचसावेध्यात्त्रुषारचमवाकरोत्॥२१॥त
 त्रिशम्पसमाजमुस्तत्रतेरजनीचरा॥पश्यंतोदीपकाभिश्चतष्ट्ररुधोरुणं॥
 २२॥यत्तसमिधेरदत्पुर्धतिनेमेनिर्येति॥ततस्तोजान्बुधेधप्रापुत्तेरजमंदिरे॥२३॥
 एनोनिवेदिनंसर्वैवतांतंतद्रुते॥सराज्ञाग्राहनेवंध्यावृत्तवाध्ययविकथं॥२४॥
 ब्रह्मणाएवजानंतिवध्यावध्यामिकाक्रिया॥यजघ्रातितत्कार्यंविचार्यपुनः पु
 नः॥२५॥आतल्लत्रात्यलेर्तीत्वासदत्पुत्केविचार्येच॥यत्तच्छरसिरोहस्तेःघेघ
 एवदुरात्मनः॥२६॥छिन्नस्तद्वचनायागिर्धतेश्चपरमात्मनः॥ततोपातिस्व
 रितंपूर्वजन्मकृतंस्मरणं॥२७॥३दिग्नहृदियोभृत्वागम्यक्षारारासीपुरिं॥पु
 रातपसासूर्यमारुधतपति॥२८॥तोलार्धेनामविख्यातंप्रत्यक्षोभद्रविस्त
 रा॥ततोयानिस्तुतिंचक्रेश्रीसूर्यसमाहितः॥२९॥नमस्तेभगवान्ननेहरिदा

॥ ७१ ॥

स्थानमोस्तुते ॥ प्रभाकारनमस्तुभ्यं नमः कश्चपनं हन ॥ ३१ ॥ नमोजगत्सवित्रे ते
धर्मराजपुनमः ॥ संताभर्तृनमस्तुभ्यं भक्ताप्रियनमोस्तुते ॥ ३२ ॥ दिव्यचक्ररथोभा
तिभवविश्वप्रकाशतत् ॥ एवंस्तुतस्तदासुर्योपतिनातपनोब्रवीत् ॥ ३३ ॥ बरं वर
यमदंतेतपसातोषितोमिति ॥ यतिर ॥ भगवत्स्वजगच्चक्षुर्विस्वसासि निरंज
न ॥ मयातत्कर्मनतत्तं धिं नोयं मत्कारकयाः ॥ सत्यं उवाच ॥ त्वं न जानासि तत्तव
न कर्म चाग्नेव जन्मनी ॥ स्मरपूर्वगृहीते तु संन्यासधर्ममुन्नमं ॥ ३४ ॥ पात्रप्रसात
नं कुर्वन्नागतागोस्त्वयपरा ॥ देउ नैव भयन्स्वागो ध्येऽपंचाभिरावृता ॥ ३५ ॥ तेषां
मध्योन्निभिर्वस्तुते जातास्तत्रैव परा ॥ राजमास्यश्रेयो नीनी श्वतुर्योऽसुमवंधुजः
गोहतायि च तत्रासिर्होमचंधसुतोपरा ॥ ब्रह्मचंधसुतासंगो भार्यगो ब्रह्म
चाभवत् ॥ ३६ ॥ साती च कलहं च भक्तसिद्धिनिर्तरा ॥ भर्तृत्वमगमयोऽस्या ब्र
ह्मचंधसुतोपरा ॥ ३७ ॥ तद्वद्विशिष्टेण सपतिर्धातितत्तप ॥ तया कुलिनया सिप्रंत

॥ ७२ ॥

वत्स्वचत्वं दं द्विके ॥ ३८ ॥ पतितेन वा भक्तगृहीतां रानिचरे ॥ तद्गोविप्रवाकोपि न
स्तेरसिणं करः ॥ ३९ ॥ कर्मानातेन च पतेधि नियं प्राणिज्ञमं ॥ नाभुक्तं सपते कर्म सर्व
धामप्यसंशय ॥ ४० ॥ संजातधिना पापसविप्रतापवान् ॥ हस्तो भवतु परकृते पूर्वमासी
त्सतादृश ॥ ४१ ॥ अतस्त्वेव मुक्तं सूर्येण तावद्यस्तया भवत् ॥ हस्तं समागस्तदृष्टायतिर्न
त्वा च भास्वरं ॥ ४२ ॥ विमृश्य मद्भुतं तच्च प्रपयौ चक्रां बुके ॥ तस्य श्रेवंस्य महात्मा स
र्वेषां मुधिकं स्मरन् ॥ ४३ ॥ सूर्येण पूर्वमुरितं सर्वतीर्थोन्नमोत्तमः ॥ त्वरतः स समाग
च्छत्यतिस्तद्विपिनं महत् ॥ ४४ ॥ श्रीमया लेतपस्वी ससंप्राप्य गहत्तं परं ॥ चलनप
रं च न प्रपत्तस्यारण्यस्य धृति ॥ ४५ ॥ आस्तयेन महोग्राणतापितं स नृषातुरः ॥ पर
टन विपिने तच्छास्त्रिसिनां वनं महत् ॥ ४६ ॥ प्रहृष्टं च निष्ठाये ज्ञाकुलो भूत रावि
ति ॥ तज्जारण्ये च सोवर्गं प्रसादं प्रसदृष्टवान् ॥ ४७ ॥ तस्याध्यापं समालोको निषसा
दश्रमानुरे ॥ कोयं प्रसाद इह नु चिंतयान्ति विस्मिता ॥ तावद्भगवतः कोपिमपाने

॥७२॥

पुत्रः परः ॥ सा संकाशे मगहो गगनादुत्तरं स्तरा ॥ ११ ॥ स आकाशात् वे प्राप्य दृष्ट्वा
 तां यति पुरा ॥ मगादुतिर्यत स्वातं प्रणनाम यति मुह ॥ १२ ॥ कृते जति पुरो भत्वा सा
 च वीत्युत्तः सतं ॥ अथ मे सफलं जन्मः प्रथमे सफलाः क्रिया ॥ १३ ॥ यति स्वमति प्रा
 प्रो मया भयवता यते ॥ १४ ॥ धर्मे तत्कं तस्य प्रसादात् मुनेश्वर ॥ १५ ॥ तं समा नियच
 यति प्रसादं तः समा यये ॥ स्वर्गे भूमौ च पाताले यत्किंचिद् सुशोभनं ॥ १६ ॥ द्या सा सम
 धोतत् सर्ववर्तते चाक्षयं सदा ॥ कुंभो हिरण्यस्तं जलैः पूर्णः सुशोभते ॥ १७ ॥ अक्ष
 यं सलिलं तत्र वर्तते च सुगंधमत ॥ कुडिकैका स्वर्णमयी तिलप्रसुमोदकैः ॥ १८ ॥
 सपिः सत्तैलकपूरसगतश्च सुगन्धाम ॥ अक्षयै परिपूर्णं साभाति सुरनरस्य सा
 २१ ॥ सुमधुवाच ॥ कुरु स्वभगवान्त्रययुष्मज्जलं जलैः ॥ स्नात्वा यते मुखाय ये ॥ १९ ॥
 तंततः ॥ २० ॥ जलैः ॥ स्नात्वा देवमभ्यर्च्य केशं विभ्रातो विक्रमश्चक्रैर्भोजनं मो
 कांश्चिन्तान् ॥ २१ ॥ पुरुषमाचमनं नरे विदधे च सुखासने ॥ निष्कर्णः सक्षयं तस्यो

॥७२॥

प्रेतो घं च ददर्श हः ॥ २२ ॥ प्रेतान् द्वादश लक्षांस्तान् विकरालान् स्रग्धार्हितान् ॥ न वज्र एन
 मुमुखं जीवतो देवयोनिन ॥ २३ ॥ नाना पापसमाचारानूना नाना वर्णा रतिनया स्मिन्
 तेषां तिदृष्ट्वा किंचिन्नो वाचत तदा ॥ २४ ॥ तमेवैशुधिताः प्रेताः स्तं वै सुरनरं तदा ॥ सुधात
 षा विनसर्षसस्वरं शरां ययुः ॥ २५ ॥ घानीपमीत वेत तस्ते भक्षयंति लोका न् ॥ न सज
 ताश्च विनिर्वास्तुषु युस्तं नरोत्तमं ॥ २६ ॥ प्रभो सुरनरपायो जीवत्वं वहताः समाः ॥ सुधा
 तषा यतो स्माकं त्वीत्येव हता त्वया ॥ धन्यो सितततस्यो सुखिरं कल्पावान्भव ॥ इत्यु
 त्काते लिलाः प्रेताः प्रेतास्ततो जगमुर्यथागतं ॥ २७ ॥ गतेषु तेषु सपतिरुचे सुरनरं प्रती
 एते के प्रेतसदृशाः दृश्यंते तलजस्तथा ॥ २८ ॥ अक्षयं वर्तते कस्मात् एभ्यो रपिः ततो वृ
 हि ॥ इताममापि च तवा सुधाना सुप्रभो ॥ २९ ॥ कस्त्वं चरदिव बहूनां मगाहूनां सितो
 प्रतं ॥ कथय स्वमया एष किं पुराणं कृतवानसी ॥ ३० ॥ सुरनर उवाच ॥ यत्तेभ्य एवम
 जन्म यते पुराणं मया कृतं ॥ ३१ ॥ तत्सर्वं ते वदिष्यामि सत्सु क्ता सुखपाप्यते ॥ अहं कां त्या

॥७३॥

त

पुनर्भवेतात्रियाणोक्तोद्भवः॥३७॥ बालत्वेमेव तोमात्पितरोदुःखमवाप्नुयात्॥
 दंतमोचदुःखार्त्तं५॥ प्राविशेमकु॥३८॥ विलोकाहृतिवालत्वेसमागच्छग्रहंममः
 त्वामहंयोषिधिष्यामिचारयेमास्वगासदा॥३९॥ ततोविप्रग्रहंप्राप्ययतेहंगासचारयं
 करोमिभोजनंतस्यश्रीधरस्यग्रदेवहं॥४०॥ सव्रह्मणोद्यालुख्यसर्वपाणिषुसर्वशः
 तस्यपात्रिमहाभागसुशित्यत्वापतिव्रता॥४१॥ दपालुहृदयंतंसेंदयतिमोक्षपात्रि
 तौ॥ भोजनाद्यादनेचिंताचक्रवःसततंममः॥४२॥ विप्रान्सन्नामेधीपुन्योपारि
 सदाह्यभक्त॥ धेनूनांचारणानेचिंतांदेरास्यशीनेनभसंयते॥४३॥ एकादशिचते
 सर्वकुर्वेतिचपथापहं॥ माघकार्तिकयेशाखापाटस्नानानिचक्रिरे॥४४॥ करोम्यहंम
 धिप्रायस्तस्मैगत्याचपुरापभाक्॥ एकाकार्तिकस्नानंचक्रिजकुटुंबकं॥४५॥ म
 यापिचैतंस्नानंकार्तिकस्ययतेतदा॥ कार्तिकांचपरिपुर्णोस्नानेजातिमहायते॥४६
 देवभोज्यंतदाकर्षिदिजराजोषिमेतदा॥ ब्राह्मणाभोजयामासहत्वाग्नितिलसाधि

॥७३॥

का॥४७॥ ममापिहोममकरोकपयामकृतंस्नानं॥ तिलपिष्टमोदकोक्षसर्पिषडादिश
 पुतान्॥४८॥ ताम्रपात्रेनिधामेर्वोषविषमगचमिणि॥ जलपुर्णकुंभपुतानसतांच
 त्वाब्रह्मसदसिणान्॥४९॥ ददौसवाप्तोधीमानरापयामासतान्मया॥ तस्यैवंदि
 जराभस्यमवाहत्तादिजातये॥५०॥ मोदकांतिलपिष्टस्यसजाताश्चसदसिणान्॥
 खट्वैकावमयादत्तासोपधानासत्तलिका॥५१॥ सोष्टिषैकाचविप्रैःप्रसादीनयत
 मया॥ कालेनाहकालधर्मेशोयमपुंगता॥५२॥ यमिनैचैरुगुणयादृषंकिंकुत
 यानयं॥ प्रत्यतंज्ञसकलंशंसंकर्मलित्येकः॥५३॥ तान्नि सम्ययमेनोक्तेस्याप्यतो
 निर्जनेयने॥ श्रयंसात्मलिसंपुक्तेदिव्यरूपविभूषण॥ मगचर्मप्रदानेनमगाह
 दसदास्वयं॥ तन्मासुरारख्यातागसिर्दिव्यातयास्पर्धे॥५४॥ प्रदादस्यस्ववर्णम
 योनानाद्वयसमन्यितां॥ जलपुर्णोहीममपाकुभश्चाक्षपवारिका॥५५॥ तथाहिम
 मचास्तुकुंठिकाचाक्षयैर्भक्ता॥ तिलपिष्टमोदकोः सारथयवस्वर्णमयीतया॥५६॥

यकुंडलं चापि प्रेतत्वा न्नो समास्यति ॥ ते सर्वं पितृ तः प्रेता मोक्षमात्स्यन्यसेशयं ॥ एवं
यामिन चारिषं ततो हं स्थापितः स्विहा ॥ ८३ ॥ निर्जले

॥ ७४ ॥ यद्वा दानाहं वदामि प्रेता जीवयन् स्वयं ॥ तस्य द्वादश संख्यात्ता न शयान्न जलः सरा ॥ ८४ ॥
यदा समित्यति पतिरेत्युसारमुत्तमं ॥ अतिष्णं चैव तस्यायं श्रान्तस्य च करिष्यति ॥ ८५ ॥
पतिकरां बुकंशं च सर्वं शेषं चारिपुरं ॥ सप्रयास्यतीतं चैव प्रच्छति स्म पतितं ॥ ८६ ॥
प्रावृवीत्स पतिश्चैनं पाम्यहं च करां बुके ॥ इत्युक्तो पतये चाप्यं कपाडो घं प्रहास्यति ॥
८७ ॥ कुंडलं हि मनोरेकं प्रहंरिष्यं स्वकरातिः ॥ सम्पूज्य प्रेतविधार्थं सच गत्वा करां बुके
८८ ॥ कारयिष्यति विप्रेभ्यः प्रेतो देशेन दास्यति ॥ दिजां च येन घोरे निजने च यती सराः
एतान् सर्वान् च तान् प्रेतान् तर्पयामि सरायति ॥ ८९ ॥ स भवान् कथय कोत्र मद्राये
न समागतः ॥ किं त्वं स एव च पतियोगमेन च शंशिता ॥ ९० ॥ कथयस्व प्रसादेन छ
धिमि संशयं ॥ पतिरुवाच ॥ सत्यं भक्तं सुरनरयाम्यहं च करां बुके ॥ ९१ ॥ निरहा
यद्यपि वयं पतयः स्याम सुव्रता ॥ त्वत्कार्यं च करिष्यामि भाक्निभा वा इतस्तव ॥
९२ ॥ समर्थं विष्टो कुंडलं तदंते च धनं वरु ॥ कारयित्वां प्रेतविधीं धिजेभ्यस्तधनं

॥ ७४ ॥

घनं ॥ ९३ ॥ प्रदास्यामि कुंडलं च पात्राय सधिजन्मने ॥ ततो ह्यसुरनरः प्रराकारो सुकुंड
लं ॥ ९४ ॥ तद्गृहीत्वा न्यतिष्ठ्यागतं महातीर्थं करां बुके ॥ तीर्थं गागहरे स्नात्वा गत्वा प्रसि
शिलां ततः ॥ ९५ ॥ विप्रमामं त्रयामास सं प्राप्य प्रेतपिथिलि ॥ स यतीः कारयामास विधा
नं प्रेतसंभवं ॥ ९६ ॥ धिजेभ्यः स्तब्धं नं प्रादादि जे दाय च कुंडलं ॥ ततः सुरनरे दिव्यं वि
मानं वरमास्थितः ॥ ९७ ॥ अत्रैव गता संकीर्णं हिमप्रकारं भाषितं ॥ विद्याधारे बिंन
रैश्च गायत्रि पशो भितः ॥ ९८ ॥ तत्रागत्या पतिं प्राह चिरे जीवयतीत्यते ॥ त्वत्साराह
हं प्राप्तस्वर्गलोकमिति ब्रजेत् ॥ ९९ ॥ इत्युक्तो स यतीर्दृष्ट्वा दिव्यरूपधरे चतः ॥ विमान
वरमाकुरंगधंति प्राह विस्मितः ॥ १०० ॥ गतं तं स्मिन् प्रेतविमानानि समास्थिता ॥
दिव्यरूपधरा सर्वे तत्राजमुच्यते यति ॥ १०१ ॥ न मश्नुष्याहस्ते दैन्योऽसि पुरापत्रय
ति ॥ यतस्त्वयामो विनास्मा प्रेतभावद्वयं किल ॥ १०२ ॥ स्वास्तिमान् भवयास्यामः स्वर्ग
चेत्स्वत्प्रसादतः ॥ गतं यतं यस्याति यामि योऽस्य लेघनः ॥ १०३ ॥ स्तुवंतीर्यं स्पमाहृत्यं

॥७५॥

तयस्तस्यासमाहिता॥ सप्रयायविष्णुसाय्येज्यतीर्थेस्थास्यप्रभावतः॥७५॥ ततो
निवहः प्रोचुः शौनको मुनिना ॥१॥ इति श्रीस्करपुराणे रुद्रगोपाख्याने नारद
शौनके संवादे प्रेतशिशिलनामहात्म्ये सप्तविंशोऽध्यायः ॥२७॥ अथ यजुः॥ भास्वि
त्कृतिमहि शेतकाले किमभवत्तदा॥ यमव्यापारभावंकः प्राणिनो यः शशासहः
॥१॥ नारद उवाच॥ भस्मसाद्यगति काले प्राणिभिश्चिजिवे॥ भिव्यस्रं ब्रह्मां उम
स्वितनतो दिवाभयंगता॥२॥ ततो इंद्रादयो देवा ब्रह्माणा सहस्रमित्यच॥ शरणां
जगत्प्रशान्ते संपावति यति॥३॥ देवा उचुः॥ नमस्ते देवदेवाय नमस्ते बृहभध्वज
नमस्ते पार्वतिकान्तनमस्तेति वितोचन॥४॥ नमस्ते मन्मथासि योनमः स्वर्गाग
धारिणे॥ नमस्ति सुतृहस्ताय नमः सर्पविभूषण॥५॥ नमस्ते विदशापीशान
मस्ते चंद्रसेखरे॥ ततः प्रसन्नो भगवान्पूर्वाभीत्यावति पत्ति॥६॥ कालजीवन
हि स्वर्गं भवं तो जसमात्ता॥ कालेनात्यपां धामे कृतः सर्वात्मना सुहा॥७॥ यतो

॥७५॥

मत्पूजनरतं मद्रक्तं हेतुमागत॥ किं करोमि भवंतो मा कालार्थं संस्तुवंति च॥८॥ जी
वत्वयं पयस्माने स्वंध्यापां करोति च॥ मद्रक्तानां वैष्णवानां मव्यापारे करोतु सा
श्रयास्यंति च मिभक्ता मम लोकं न संशय॥ वैष्णवां वैष्णवं लोकं गमिष्यति दिवौ
कस॥९॥ इति शंभो प्रसादिन कालोजीवित्वांस्तदा॥ प्रणाम्य पार्वतीकांतं ययौ सं
यमनीतत॥१०॥ दीव्यगवायया स्नानं स्वस्य सर्वमु निष्करः॥ यन्ने पश्यं च पुष्पाभिस्त
नमया गदितं पुनः॥११॥ करांबु कस्य महात्म्या मय श्रोतुं मिहायि॥ कुर्वन्वागहृदि
स्नानं कार्तिकेयः समाहितः॥१२॥ संपूज्य पतिना गे शं शशौ बलोकमा मुपात्त॥ पिगा
भिषयति संगे माधवस्नानं करोति य॥१३॥ प्रयागमाधज फलं कोटिपथा प्रोसं संशय
पिगायाश्चंद्रोखायाः संगमि स्नानं कुर्यात्समाहितः॥१४॥ केसरे शमचपित्वास श
यं लोकमा मुपात्त॥ नागहृदि च यः स्नात्वा विश्वनाथं च पूजयेत्॥१५॥ तस्य वाराण
सीयात्रा फलस्याहं तथा ध्रुवं॥ स्नात्वा नागहृदि तीर्थे प्राप्य रुद्रगयां पुनः॥१६॥ भक्त्या

ह

गो
॥७६॥

चतुर्मुखपूज्यसंश्रयोतिगणफलं॥समाहितस्तत्रकुत्वाश्राधेयोविधिवन्नरः॥१८॥
तस्यतस्तः पूर्वजासुर्धुवमहत्तस्युव॥योऽतिविजातिभ्योगां देगभीचपवियसी
॥१९॥ससर्वपापविनिर्मुक्तोक्तेसुतेचिः॥यः प्रदद्याद्यथाशक्षाउमामहेश्वराणि
च॥२०॥सोजभोगांश्चिभक्ताशशैवलोकमाप्नुयात्॥यदानितत्रपात्रानिघत्तपा
त्रानियोद्दीत्॥२१॥सर्वपापविनिर्मुक्ताः स्वर्गलोकेमहीपते॥यश्चधर्माश्रित्वा
पातुंश्राधेकुत्वासमाहितः॥दिजायमहिषीदद्यात्सयमेनेवपश्यति॥पूर्वजप्रीत
येयस्तु स्याज्जोमिपुनंदिजे॥२२॥हित्वासर्वाणिपापानिब्रह्मलोकेवसेचिरे॥पि
गामेववृत्तितीरेयोयत्तंकुस्तदिज॥२३॥देवान्पितृश्वसेतर्प्यब्रह्मलोकेमहीप
ते॥कोरिहोमंत्तशोहोमंमहाकद्रिकरोतिय॥२४॥करांबुकेनपापस्यसत्यलोके
मवाप्नुयात्॥यावंतश्चतित्वावन्नोदिजेचविधिषुधुतः॥२५॥तावत्येवसवर्षा
णिदिव्यानिसलोकभाक्॥भक्त्यायः प्रवरारित्यंपूज्यपेसौतिवापुनः॥२६॥

॥७६॥

सर्वपापविनिर्मुक्तासर्वलोकेवसेचिरे॥संपूज्यप्रवरारित्यंपूज्यतकरोतियः॥२७॥
सनिरोगोधनिपुत्रीपश्चात्सर्पपरंब्रजत्॥धामारित्यंपूज्ययेद्योमहाधामसुचापु
यात्॥२८॥पीठारित्यमर्चयेत्वारज्योपुपुपैतिस॥कल्यादित्याभिधसर्पपूजय
त्समाहितः॥२९॥आकल्यंसर्पलोकेसस्त्यतेदेवतागले॥भोगादित्याभिधे
यंपूजयेद्बुद्धनारिभिः॥३०॥समवाप्येवभोगास्सभानुलोकेविभातिबै॥शैला
करांबुकसेत्रिभुवनमलयारिका॥३१॥तानसंपूज्यचसुरैः संपूज्यतिमोतपावृत्ति
यस्यातानिपान्यवृत्तिषुस्नानांसमाचरेत्॥३२॥हसपापः सवेयातिस्वर्गलोके
सुरैस्तुतः॥पित्रकरांकेसेत्रवदकतादयेऽमा॥३३॥कल्पदृष्टाचतिहेयाः प
जितावांतप्रहाः॥एतत्करांबुकसेत्रमहात्मयिसमाहिता॥३४॥श्रोष्यतिआ
वयेष्यतिहेषांवसः प्रवर्धति॥श्रुतंहरतिपापानिस्मृतंवंसविवर्धने॥३५॥
आख्यानमितश्चनरांरत्नकामफलंप्रदं॥श्रुतोमनिश्वरानित्यंएतदा

॥७७॥

मो
य

स्थानमक्षमं॥३६॥सर्वसिद्धिं श्रीपंश्रीतत्सर्वपापन॥प्रपदेत्सततं भक्त
पत्तामिषदायकं॥३७॥एतद्गुणगारमानं रुद्रलोके समोदते॥श्रुतं हर
तिपापानि तथा ते ग्यं प्रयच्छति॥३८॥वंशवधिकार्येव श्रुएवतामिह काम
दं॥मौसहस्रप्रदानि यत्नफलं समवाप्यते॥३९॥तव्यालंकोरिगणितं प्र
प्यते श्रुतेण ध्रुवं॥इति श्रीस्करपुराणे रुद्रगोपाय्याने नारायणो न
कसंवादे श्रुष्टाविशो ध्यायः॥२८॥श्रीसां वसदाश्रीवार्पणामस्तु॥छ
श्रीगणेशाय नमः॥बनेत्यसमानस्य राघवस्य महात्मनः॥वैदेह्या चरुतात
स्य राघो नदुरात्मन॥१॥अस्थिते च यणार्थयमिता शोकेण विवृता॥कार्मुके तु
तहस्तौ तौ चरितौ राम लक्ष्मणौ॥२॥दृष्टं यथि जपयं च कथिता श्रुति सीतया॥वाता
वसीताया श्रुत्वा किष्किं धायां समापयो॥३॥एकवा ए प्रहारेण हत्वा बलिं मुह
यत्नं॥कृताश्च कृतसुग्रीवो ब्रह्मरौद्रो प्रतिष्ठिता॥४॥सोपि राम प्रसादेन संजानोस

॥७७॥

परिग्रहः॥सबलसो घमो भुत्वा तस्तस्य पाश्वतः॥५॥शुभाशमहापद्मेर्वा नरेन्द्रो महाबलः
सर्वतश्च समेतोश्च जीवुवंतस्तथैव च॥६॥निलनिलौ तथा द्वौ च समेतौ बांगदेन च॥तेन
प्रद्योतनुमंतो महाबलपराक्रमः॥७॥एवं समस्तैर्नैनवानरेन्द्रो परिवृतः॥सचक्षितानुसं
प्राप्ता चारविंशानरेत्तमः॥८॥सागरस्य त्तेराम्ये महेंद्रो गिरिशो भिना॥आवसे च ततः क
खावशान्यस्य तिसागरं॥९॥हंसकारं व्याकीर्णं स्निग्धापादयशोभितं॥सपक्षफलितै
र्यक्षैः दृश्यंते ये निरंतरं॥१०॥तत्राश्रमं परं स्पृष्ट्वा रामो महाबलः॥कोयं स कृतकर्तव्य
दृश्यते महातात्मजः॥११॥हनुमान उवाच॥एषाश्च मयं दं राम आस्तस्य महा मुने॥दृष्ट
सि राजेन्द्र कोशाल्या नंदकारकः॥१२॥किं त्यागान श्रुतं देवदृष्ट नैव कदाचनं॥न च तौ
केषु विख्यातो आगत्यायं महा मुनिः॥१३॥तत्र स्याश्रमपदे श्रेष्ठं पवित्रं पापनाशनं॥
न दृष्टं न श्रुतं चेदं मया भोवानश्रुता॥१४॥दृष्टव्योऽपि मया गतो आश्रमं यत्र महा
मुनिः॥एवमुक्त्वा ततो राम प्रस्थितो मुनिराश्रमे॥१५॥अमृतो स विद्यां श्रेय सुग्रीवो

॥७२॥

वामपाश्वर्यत॥ त्वं मत्तो हसितो चैव ह मुमंश्च तथैव च॥ १५॥ प्रदुम्नो नल नितस्य सुमे
नश्च गदत्तथा॥ १६॥ भिरखेः समा युक्तो संप्राप्तो अखिवेश मुनि॥ १७॥ दृष्ट्वा चा गच्छ
मानं तुराम दशरथात्मज॥ तं दृष्ट्वा गतं गेहं अर्थं तस्य निवेदयेत्॥ १८॥ उपवि
ष्टा शीलान् रम्यां मुनेश्च वचनं नते॥ १९॥ मेकं तत्तत्स्थित्या अगस्त्ये दं ब्रवीदुच्यते॥
भो किमिदं मा पृच्छार्थं तमं देव वदस्व मे॥ किं कार्यमिदं मृत्यु न्नयेन पुष्पतिहा गता
२०॥ सुग्रीवो अंगदश्चैव वायु पुत्रौ यजं ब्रुवान्॥ नल नितस्य तथैव सुयेण गेधमा
दनी॥ २१॥ अनेकानि समस्तानि किमर्थं च कुत्सानि च॥ एतद्ब्रूहि समस्तानि कारणानि
रघुनन्दन॥ २२॥ रामो वाच॥ पितुर्दशरथादेः शास्त्राज्जातो हं महा मुने॥ आगतो हं समेत
श्च तथा भद्रं त्वं हसितो॥ २३॥ वारां गांश्च यममस्ते नममश्राणाधिकं प्रिया॥ स्वरूपा
चाहं भाषि च सीता सार्वभौमसुहृदि॥ २४॥ सूक्तो देवयोगेनागवशेन बलियसा॥ मगं हेम
मयं कृत्वा मत्तो हतेन वचित॥ २५॥ वरं हन्त हन्ति तं शस्त्रैवापि सितं॥ नतु राय विषेणेण म

॥७२॥

तेन जीवत्॥ २६॥ न सुखं मे दिवा रात्रौ न निद्रा मुपजायते॥ सीता प्रोक्तानि संतापानि श्रव्य
र्त्तुमंशया॥ २७॥ राजभूषणे बने वा सो सीता निता पिता मत्त॥ एक एव महादुःखं समु
दमपि शोषयेत्॥ २८॥ न मे दुःखं प्रिया दुःखं मे दुःखं सीता हत्ता॥ एतदेव महादुःखं यत्त
स्याप्यनुवर्तते॥ २९॥ मुक्तं कृतं च मानेन येनाहं प्रेषितं वने॥ नरक्षिमा च भार्यका च
यं रक्षेच्च मे रिनि॥ ३०॥ किं नातः अशुभं कर्म पुर्वं प्यासि न्नया कृतं॥ येन दुःखं मिदं प्र
क्षेप्य त्वया मत्तं मन॥ ३१॥ अगते हं प्रवक्ष्यामि राम देव महाबल॥ त्वया चात्र विषादो
मकर्तव्यो कदृच्छन॥ ३२॥ सखा स्यान्मत्तं रदुःखं दुःखं स्यान्मत्तं रसख्यं॥ सुखं दुःखं म
नुष्याणां च कुर्वत्यरिवर्तते॥ ३३॥ कस्य वल्क्यता नास्ति कस्य सोख्य निरतु॥
व्यासं न केतनं प्राप्तां राम देव अगच्छहि॥ ३४॥ देवेन सहितो राम कपुमान् यो दु
र्मिथति॥ मत्स्यं न तापते रूपं कृतकर्म हि दृश्यते॥ ३५॥ उदये सवितारक्तो र
क्ताश्चास्तमयेतथा॥ संपितौ चापि पतौ च मलता मे करुता॥ ३६॥ बहूपास

॥७८॥

व

नमायनास्पधर्मनत्यजंति ते ॥ अचिरं एव काले च शांतिर्भवति नान्यथा ॥ ३७ ॥
 विपत्योरधिगंभोयैसत्यं दरेत एव के ॥ तत्र धीरोऽसमास्त्यतीत्यया लघती वर
 ३८ ॥ ३८ मंसाहसं धैर्यं वृथि शक्ति पराक्रमं वडेते यस्य तिसृति संति तस्य देवेषि शंकते
 ३९ ॥ ३९ म उवाच ॥ येन राधर्मशीलाश्रु सत्यशोचरता श्रुये ॥ अहिंसा लोभ हि न
 श्रु नित्यं ते दुःखं भाजनं ॥ ४० ॥ अगस्त्योवाच ॥ अधर्म एव सत्येण हंसपाश्रु
 रा सुवता ॥ रहज्जन्म निपरेषा पि जा किं विल्लभेत् सुखं ॥ ४१ ॥ अभर्मं धर्मं राम
 हा दुःखं दुःखं एव भयं भवेत् ॥ चिरकालं समुक्ते वैशि प्रते वं प्रणश्यति ॥ ४२ ॥
 सं प्राप्ते च महा कष्टे व्यसने चापि हा हरो ॥ विग्रहे विजये चापि धर्मस्ततो ज
 य ॥ ४३ ॥ सूर्यस्तपति सत्येण स नो सत्ये न शीतलं ॥ सत्येन च धेति मेघा सत्येण
 पृथिवी स्थिता ॥ ४४ ॥ सत्येण वहते वायु सत्येण ज्वलते सखि ॥ सत्येण ति
 धति लोका सत्येन धाय प्रजा ॥ ४५ ॥ सत्येण शोभतां राम सत्ये तत्त्वं गं प्राप्नु

॥७९॥
७९

य ॥ ४६ ॥ सत्येणानुष्ठते विष्णुः सत्येण परमां गतिं ॥ ४७ ॥ सत्यस्या वंतरे रामं न भूतं न
 भविष्यति ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन सत्यमेकं च धारयेत् ॥ ४८ ॥ हरिश्चंद्रोऽपि विख्याते
 राजासीत् राम धार्मिकः ॥ पुर्वेयासीत् पृथिव्यां च आसमुद्रमहीपति ॥ ४९ ॥ ते
 न कष्टं महा व्यासं पत्निमसुतेन च ॥ पुनराविबिन् सत्यस्य प्राप्तं सुखं यथे शीतं ॥
 ५० ॥ मोवाच ॥ यस्तिदकं पितृ तान् हरिश्चंद्रस्य धर्मिण ॥ तेन कष्टं कथं प्राप्ते कथं स
 त्ये दृष्टवतः ॥ ५१ ॥ तद्दे श्रोतुमिष्टमिष्टं हि ब्रूहि महामुने ॥ येन विरानमात्रेण म
 म बोद्धं प्रवर्तते ॥ ५२ ॥ अगस्त्योवाच ॥ शृणु राम प्रवक्ष्यामि प्रवृत्तांतमुत्तमं ॥
 हरिश्चंद्रकथं दिव्यां पवित्रं पापनाशनं ॥ ५३ ॥ यत्पुण्यं जानुवीतीरे केदारस्यानु
 दरीने ॥ दृष्टे सौ जागे श्वरे चैव गयायां पितृ तपरा ॥ ५४ ॥ वाराणस्यां च यत्पुण्यं
 सर्व तीर्थस्य मेवने ॥ तत्कृतं प्राप्यते शुक्ला हरिश्चंद्रकथानकं ॥ ५५ ॥ यत्पु
 ण्यं प्रनिहता के राहगास्ते दिवा को ॥ यत्कृत्वा श्वमेधेन नित्यं ब्राह्मण भो

॥८०॥

जने॥५५॥ तत्कृतं प्राप्यते शुक्ला हरिश्चंद्रकथानकं॥ ओतुमिच्छामि राजैरुका
चेतेन चेतसां॥५६॥ अयोध्यायापुरि नाम जं वरी प्रसभ्यता॥ महती राधधा
नी च हरिश्चंद्रस्य भूपते॥५७॥ सर्वत्र गुरा संपुटी धनधान्यसमाकुल॥ रोप
प्रकासं पूर्ण हेमतोरण संपुतं॥५८॥ दिजसत्रैप ताकैश्च दिवां वरविभाषि
तं॥ महेन्द्रगुहगामां विहांश्च मनोरमां॥५९॥ बापी कूपतगाद्यैश्च सुशोभने
रथमार्गप्रालिनि विस्ति पुष्पशोभने॥६०॥ गीतवादिनि निर्घोषैः स्यान् स्या
नेर्मनोरमे॥ सर्वत प्रमुदिता लोका नरनारीजनस्तथा॥६१॥ सर्वत्र विवि
धैर्भोगैः सर्वसका विवर्जिता॥ अनियानरता लोका दिव्याभरणभूषिता
६२॥ सुगंधानि च वस्त्रानि सुखसौख्यसुतानि च॥ सब्रसतिसहा लोका
शुभाचारविभाषिता॥६३॥ हरिश्चंद्रस्य धर्मराजस्य शोच्य प्रभावतः॥ न
कश्चिदुद्धीतं तत्र दुःखीतं नैव दृश्यते॥६४॥ भयशंका कुले नैव कश्चिद

॥८०॥

वे

धिपीडिता॥ षष्टिवर्षसहस्राणि सर्वजीवतिमानवः॥६५॥ अत्यापूर्णा हरिश्चंद्रव्य
धिना पीड्यते नवा॥ भार्याभर्तृप्रियादृष्टासुंदरीविविधांगता॥६६॥ गायंति चापि
यं नित्यं परमानंदहर्षिता॥ न भवेद्विधवानारि नैव कस्या विप्रमृती॥६७॥ जीव
तापितमातावेन पुत्रो मयते कथित॥ न द्येयनविमासी च न लेसी न दारिद्रता
स्वधर्मधर्मसंतुष्टोऽश्रोत्रियोऽपारग॥ स्वहा स्वधापरो नित्यं षड्गुणी भिरतास
दा॥६८॥ अग्निश्च वस्यानां च महोयते न पालके॥ जपति च स्वमेधिवसस्य
शोचममावृता॥६९॥ अपवर्गकलसे नुष्टो जपति मपरायणा॥ न गन्तोति
न पातेति भुंजयं पतिवै॥७०॥ महेश्वरा दिव्यारयाश्च वरदक्षिणा॥ सतोपेन
वसंतसा न गन्तांति धिजोत्तमा॥७१॥ अग्निहोत्रं परिव्रता होमयते पदपदे॥
सर्वत्र कुतंतत्कर्म दुःकुतंतं नैव दृश्यते॥७२॥ इन्द्रशरमराज्यं च हरिश्चंद्र
स्य धीमता॥ तस्यै वनं रम्यं रोपकां च न भूषितं॥७३॥ इन्द्रनित्यमयं वज्रं

॥२॥

सुराधिपगहोपमं॥ तत्रैव तिष्ठते राजा हरिश्चंद्रोप ईवत् ॥ १५ ॥ तस्यैका
च प्रिया पत्नि मदनानमना मत्ता ॥ स्य रूपाचाह भाषी च सर्वलक्षणा मत्त
ता ॥ तस्याप्युदरसंभूतो रोहितो म्यस तोतमः ॥ इंदु कंठु कृते राज्यं हरिश्च
ंद्रो जिनेंद्रिया ॥ १७ ॥ नारदेन तसं इन्द्रो गतो इंदु समियत ॥ अणते हं प्रवक्ष्या
मि यथा तथ्यं सुराधिप ॥ १८ ॥ मत्स्य लोके हरिश्चंद्रो राजा परम धार्मिका
सुसीलो सत्यवतश्च सुभायो सुसुते नन्य ॥ तादृशाश्च राजा सवे स
वत पापवर्जिता ॥ सर्वदेयत्व मिच्छेति स्वर्गस्यैव तु कांक्षिरा ॥ १९ ॥ ए
तं ब्रूत्वा तशक्ते ए विमुक्तं कुलिशकृतात् ॥ आसनं च परित्यज्य विधुं मम
तो स्थित ॥ २० ॥ ततः सर्वसुरैरुक्तं किंप्रभु भुक्तभाषन ॥ को न पराधीतो
प्राक् केन त्वं मानमं दित ॥ २१ ॥ शक्ते उवाच ॥ हरिश्चंद्रोऽपि राजा वै सो
पि सत्ये दृढवता ॥ ऐंद्रपदमिच्छेत्तमुक्तं तेन मया सनं ॥ २२ ॥ ततो देवैः स

॥२॥

मस्तेस्तु ब्रह्मद्वैकचितं पुनः ॥ विधुं तस्य करिष्यामि मत्तजस्वर्गमासनं ॥ २३ ॥ इंदुस्पर्श
नं कथ्यदेवभ्यो भाषितं पुनः ॥ विधुं तस्य करिष्ये तथैवा मित्रो महा मुनि ॥ २४ ॥ प्रक्षाम
नारदं तं वचनं तिष्ठति सो मुनि ॥ ब्रह्मणा पुनरुक्तं च गच्छेत्वं बद्धिजोत्तमं ॥ २५ ॥ इंदुः स्य नु
हितार्थो य विष्वा मित्रसंकोशतः ॥ कुरु विधुं च राजानां तया देशं प्रसीयतां ॥ २६ ॥
तथ्यत्वा पुनरदेशं नारदोऽशीघ्रं प्राधिता ॥ तत्राभामपदेरस्ये विष्वा मित्रोऽपि तिष्ठति १
आगच्छ मानंदं दृष्टुं विष्वा मित्रसमुत्थिता ॥ कृत्वा चार्थं चापायं च उपविष्टं सुखासने
॥ २७ ॥ विष्वा मित्रो वाच ॥ अद्य मे सफलं जन्म अद्य मे सफलं जप ॥ क्रियामे सफलता
तात्त्वद्विदैर्दर्शने दित ॥ २८ ॥ एतत्सत्यं च मे ब्रूहि केन कार्यं आगता ॥ ब्रह्मात्मजो
महाभाग प्रमादात्कथ्यतां ममः ॥ नारदो वाच ॥ सवासं वै श्वदेवश्च प्रेषितो पम
यो निना ॥ हरिश्चंद्रोऽप्यविघ्नार्थं कायतापतवाग्नता ॥ २९ ॥ ततो माया प्रपंचेना
स्य विप्रं कुरु प्रभो ॥ तथं कुरु यथा तस्य राज्यं विध्यं सनं भवेत् ॥ ३० ॥ इत्येवं वसनेन

॥ ८२ ॥

स्वापदुक्तब्रह्ममोनिना ॥ तत्संराणदेवसंततो मुनिरीकैकचित्तं ॥ ८४ ॥ सभावयति
 चित्तेनराधिकिमिदंस्तं ॥ पापिष्ठोमंदभाप्यश्चतुषोवापिकथंचन ॥ ८५ ॥ वरु
 दंतनुनायकतेव्यंतन्मायाधना ॥ एवंचित्तेचिरंशोच्यनारदेनुब्रवीत्युनः ॥ ८६ ॥ विश्वा
 मित्रउवाच ॥ अपुक्तामिदमादेशं दत्तं देवसुवासा ॥ त्वत्तयेवागतोऽध्याकिंकुर्यो
 भिमहामुने ॥ नारदउवाच ॥ माभयमन्यसेकिंचित्स्त्रकार्यमहामुने ॥ नारदउवा
 च ॥ अनुग्रहंशदत्तं तोत्रत्वादिसर्वदेवतैः ॥ ८७ ॥ तस्मान्नतेह दोषोऽस्ति कुरुविघ्नविशं
 किंन ॥ हरिश्चंद्रनरेन्द्रस्य राज्ञमंशोयथाभवेत् ॥ ८८ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ श्वमुक्ते
 प्रकुर्वामिहितंशक्यकारणात् ॥ देवानां ब्रह्मवाकोनपोऽपि श्रानिमोऽपि व ॥ इदंशं
 वसनं श्रुत्वा पुनर्विप्रोऽदिवंगता ॥ स्मरितो ह्येकचित्तेन मुनिनापि प्रजापति ॥ ८९ ॥ रा
 जापरमधमं सत्यवतो दयापर ॥ न तस्य दृश्यतेऽपि द्रव्यं विघ्नं करोम्यहं ॥ ९० ॥ ततो
 मुनिवरोऽवध्यानस्थेन विलोकितं ॥ छिद्रमेकं नु तस्यास्ति श्रुद्विंशतिनिशः ॥ ९१ ॥

॥ ८२ ॥

२

हंतुं कामो मगास्तत्र आहारायै दिनेदिने ॥ एवं तात्वा तु तेनैव स्मृतोऽस्ति स्वतः पगा ॥ ९२ ॥
 तत्संराणरागतः सोऽपि दिव्यं कनकमपितं ॥ करसंपुटकं कृत्वा प्रणिपत्य उदिरता ॥ ९३ ॥ क
 र्यामेदमुत्पन्नं येनाहं स्मरतो प्रभो ॥ इत्युवाच ॥ शीघ्रं ददुस्वचादेशं कुर्याम्यहं न संश
 य ॥ ९४ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ हरिश्चंद्रनरेन्द्रस्यो प्रोतोऽहं सुते सह ॥ तैरभ्यर्थितो हं च
 तनत्वं करितो मया ॥ ९५ ॥ अथ किंवहु नोक्तेरागच्छ प्रमत्ततम ॥ त्वंच श्रुत्वा रूपेण त
 रिश्वंद्रमिहात्तप ॥ ९६ ॥ विश्वामित्रस्य चादेशात्पाठितः समहावत् ॥ तत्र राणा राग
 तमोऽपि अयोध्यावाद्यतो वने ॥ हरिश्चंद्रस्य चोपायने शोभने चातिगदुरे ॥ श्रुत्वा तै
 वरूपेण प्रविष्टी दंष्टरा राणा ॥ ९७ ॥ भग्नं तेन ते सर्वे दंष्ट्रं उद्यानपालकैः ॥ राजद्वारे स
 म्यगत्य प्रतिहास्य भाषितं ॥ ९८ ॥ प्रतिहारं कृतं श्रुत्वा शीघ्रं राजंकुले गतः ॥ तेन
 विहापिते देवेद्वारे उद्यानपालकैः ॥ दधमुत्कासिता सोऽपि उद्यानस्य धारुभवे ॥ ९९ ॥
 तत्रैव नुरादेशादागता वनपालकाः ॥ १०० ॥ प्रणम्य शिरसा पोदो विहितं बहू देवतैः ॥

॥८३॥

देवतं घनमहानं रविर्गगनदृश्यते ॥८४॥ किं गस्थानं च विश्रामं बहुपुष्पफलां नि
 तं ॥ अकरेण च तद्गुणं यथा मते च हस्तीना ॥८५॥ न तस्य सदृशं कालं श्रुतं दृष्टं मया
 केचित् ॥ वहिन्महिषचत्स्योपि दृष्टं दृष्टं प्रहारक ॥८६॥ न तस्य सदृशं कालं कपित्थं रक्त
 लोचनं ॥ भग्नं तेन वनं सर्ववीरपानिविधानि च ॥८७॥ कदलीमाती चैव केतकी प्र
 तपत्रिका ॥ चंपकं मदने कुंदं अन्यानि विविधानि च ॥८८॥ मद्भिका सिंभवारस्य ॥
 भयौकरकिरको ॥ कुञ्जकल्लारसंजातिशालिका विनिवातिका ॥८९॥ नार्थं गोमा
 तुलिंगानि अशोकादनुमायेद ॥ स्वर्जराखदिराखंडा पूगश्चैव पत्रिका ॥९०॥ पाट
 लानां लीकेराश्च जंवीरा जंबुकाद्या ॥ अन्ये च मिसमस्ताश्च अकरेण विहारिता ॥९१॥
 दाह्यामं उपकाश्यापि बहुभिर्बिभारिता ॥ आशाखुनं च राजेंद्रं पन्नगागरं च ॥९२॥
 लुब्धवी ॥९३॥ विध्वंसितं वनं सर्वं अकरेण बलियसा ॥ तं सरपरमं पशुपतिं खंडमं
 डितं ॥९४॥ विमलोदकसंपूर्णं शतपुष्पैश्च शोभितं ॥ हंसकारुडवाकीरौ च न

॥८३॥

या कोपशोभितं ॥९५॥ जघेर्मकरकश्चैव शिखरैः सारैः नेकरा ॥ राजहंससमायुक्तं च त्रैलोक्य
 रीभाषितं ॥९६॥ भ्रमरास्तव दृश्यंते पंकजोपरि संस्थिता ॥ जलजीवाश्च अन्येपि दिदिभैराडि
 मंडिता ॥९७॥ राजैः जीवैः समाकीर्णं बापिदासमं कितं ॥ मधः कक्षीपि दृश्यंते जलशा
 म्यश्वादाहणा ॥९८॥ मुक्ताफलैस्तत्र स्तीरे संख्यातत्र न विद्यते ॥ एतन्मूल्या हरिश्चंद्रो सं
 बुद्धोद्दमब्रवीत् ॥९९॥ सकालो बलवन्तश्च येनोद्यतविनाशितं ॥ कृतः सो गम्यते
 अथ यादृशपयामि धरातले ॥१००॥ अपकिं बहु नोक्तेण प्रतिज्ञातं कृतं ॥ कोलं पादपि
 ध्यामि आगमिष्याम्यहं गेह ॥१०१॥ एवमुक्ता प्रतिहारं अकितं प्रोपायिवेन स ॥ श्रीधुमा
 यास्य तातस्य गुडशीर्षगजाहय ॥१०२॥ महाश्वपतिं मुदिश्य यपोऽणं प्रयत्नाहय ॥
 अभयनंददाहो दंशं धुंगनानुरायुधा ॥१०३॥ अन्ये चेतसमस्तामिधनुकुंतापि
 पारिना ॥ अन्येषामपि पाश्वतधारधारहिसेवका ॥१०४॥ सरभाचातिश्रुता
 श्वश्वनकाहरीणा इमा ॥ एवं प्रभुसमादेशात्सर्वसघटितं वत्स ॥ तं वरं गेहय

॥२४॥

चैवस्त्वाभरणाभूषितं॥सुस्पृतेजवंतववेगेपवनंगया॥३५॥तंसमाहृत्यसोराजा
 उपविष्टसुरलोसने॥श्रूयमानोजयशब्दचबित्तोसपरिग्रह॥३६॥सप्राप्तिसरितस्त
 त्रदृष्टोधानविनापकः॥चतुर्दिशुसमावेष्ट्यसंकुक्षोद्दमव्रवीत्॥३७॥अतो
 र्दंनसमानंशारिरश्वकस्यस॥वनविध्वंसितयेनहृतयोद्गृहंपुनः॥३८॥एतश्रु
 त्वाचसामंतोराजपुत्रेऽश्वशोभने॥सकोपिसोद्यमेभ्रत्वागरीत्यादिव्यमायुधात्॥
 ३९॥तस्मानत्वासाहोलेरौद्रेकलकत्वारवं॥संकोपात्समुखोभ्रत्वामायाहूपेण
 श्वकरा॥४०॥अप्रमेनिहितास्वानाक्षिह्णदंतौर्विदगरिता॥४१॥अश्वजरासह
 अस्तुराजपुत्राश्चदारुणा॥भ्रतलेपातपित्वातुगजपित्वातुदारुणं॥४२॥त
 रिश्वदस्यमध्येनअतिवेगेननिसत्ता॥त्रयस्तेवलवंतश्चराजश्चैवतुरंगमा॥४३॥
 अतिवेगेगच्छतिशरस्त्रेपेनयोजनं॥मायाहूपिवराहश्चरुपेणोवमहाबलं॥४४॥
 दृश्यतेनिकरंकुत्रंअदृष्टतक्षणादपि॥दिनप्रहानमात्रेणसमाप्तोयोजनश

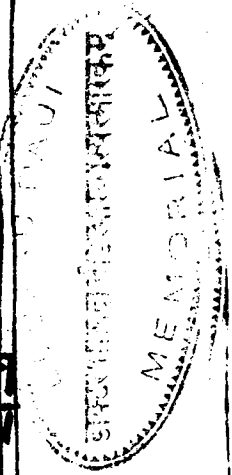
॥२४॥

तं॥४५॥तिष्ठतेयवसूर्योवैविश्वामित्रोमहामुने॥सहविस्मयमापन्नोविवितयन्
 हिपति॥४६॥किमाश्चमस्मिद्वैचकुतःशमुकरोगता॥तताडुर्गमसंभ्रान्तंखेदं
 न्नंतुरंगमं॥४७॥त्रीर्यचसरस्वत्यास्मापितोविमलोदके॥जलपित्वासमास्वास्य
 ततोनिटंवरेपुनः॥४८॥शदृश्यस्यजलेरस्येविश्वामित्रसमिधितः॥ततो
 त्वातुतस्तास्मिन्नवृत्वास्नानमिवातरे॥४९॥द्विजोभूत्याप्रपंचेनविश्वामित्रस
 मागता॥स्वरूपंतेजवनेश्वश्रोत्रियःपाठकःशुवि॥५०॥सामवेदततोध्यायी
 श्रुधेःसामेश्वगीयते॥कुर्वंतिश्रोत्रसर्वागैर्वेदानित्यमुज्ज्वले॥५१॥भुजदंड
 प्रतिबंधकुर्यवाहस्वयास्थितः॥केशाश्चैवशुभास्तस्यगंधेघघरांमते॥५२॥
 नद्याश्रमंकेशभंगोललाटेचंद्रमुज्ज्वलं॥रविचंद्रस्तथाचक्षुवेराडुदंडचनाशि
 का॥५३॥पंकोनवनिमंचक्रेष्वमधुरोष्विद्रुमानिभो॥दशनाशोभनास्तस्य
 द्वात्रिंशत्सौक्तिकानिका॥५४॥दासवत्पुनस्तंसेखंकटेरेषाप्रकीर्तिता॥बाहू

॥२५॥

नीर्भकदलंचकराच्चैवमशोकवत्॥५॥ अश्माश्चैवतथागुल्फोश्चरक्तानि
नरकानिच॥५॥ दिनरागांश्चैवमध्यकनकशोभितं॥५॥ कामदेवग्रहेप्रोक्तं
विख्यातंनाभिमंडितं॥ कनकस्तंभेद्योजानोचरणावत्यलमास्तौ॥
संगुल्यांश्चसुतारेण्यशोखपुत्राविनिर्दिष्टौ॥ कामदेवसदादृष्टस्तौ
तिर्विष्णुसमस्तथा॥५॥ देवार्पणितिक्रमसर्वेश्वराण्युतः॥ पुण्याज
जलिततकुल्याआसीद्येतमहामति॥ सुभाषितंचप्रोक्तंयथागतच
समीपत॥ हरिश्चंद्ररातंदृष्टामुहूर्तमपिचांतिनं॥६॥ किंनराकिम
यंविष्णुकिंनरोस्वपमागताः॥ उष्णयसन्मुखोभूत्वाप्राणीपथ्यद्वये
त॥ हरिश्चंद्रवाच॥ अहोविप्रमहाप्राक्कुष्णमितवसुव्रत॥ अदृष्टं
ससुतंश्चैवकिंस्थानंमित्रमेवच॥६॥ मुनिरुवाच॥ अदृष्टससुतस्या
नयदिस्परिप्रच्छेद्यि॥ तत्कीतचकुतोवासरहत्वंकुतआगता॥

॥२५॥

५॥ हरिश्चंद्रवाच॥ यदिदंप्रकसेविप्रतदहंसंदासिते॥ अंरात्राहरिश्चंद्रविदुलोकैस्त्रि
मताः॥६॥ अथस्वंप्रवक्ष्यामिपथसमिहभार्गव॥ आखेटकेभ्रमंतोहंशकरेणप्रभा
हतः॥६॥ मुनिरुवाच॥ कुरुक्षेत्रमिदंराजसवेतीयेषुचोत्रमं॥ प्राचीसरस्वतीचैवप
थित्रपापनाशिनि॥७॥ मुनिस्थानंमिदंश्रेष्ठंपुराणहरनिसुदुर्लभं॥ तस्मात्सर्वप्रपत्ते
नस्मानंकुरुनराधिपं॥८॥ यत्तत्तत्त्वाततोवाक्यासमक्षपरोरप॥ त्साहंनंकरोम
हंविप्रत्वत्प्रसन्ननसंशय॥९॥ प्रतिग्रहंप्रयद्यामिपक्षिविरोच्यते॥ मुनिरुवाच॥ प्रति
ग्रहंनगृह्णामिअथाग्रहशाम्यहंप्रति॥१०॥ नासामर्षचाहेचैवतारणेतरणेपिवा॥ श
स्त्रेचैवनकार्यमराशौवप्रतिग्रहे॥११॥ यद्यहंपुनरगृह्णामिसकचंत्वंप्रदास्यसि॥ कु
र्वेनगृह्णामिचमेवसनातरे॥१२॥ कार्यार्थंप्रतिगृह्णामिदेवानंहितकाम्यया॥ हरिश्चं
द्रुवाच॥ ददामिवसुधारान्यहेमरत्नगजामहै॥१३॥ भाग्यगारंतयान्यंचददामि
निपुंगवं॥ मुनिरुवाच॥ धत्ताधमदात्मस्यहरिश्चंद्रजितेंद्रिय॥१४॥ एवमक्लृप्तपाय

यं

॥२६॥

स्तुतुं उदकं प्रतिपादय ॥ यत्स्वपाकपिवाले प्रसिपन्तु वाचय ॥ १॥ तच्च संपादयेत्वा तु सुरान्सं
 तोषयाम्यहं ॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ दाया मोहं स्वपाथे च परं च वाचयामया ॥ १॥ भाग्यं गारं सरा
 ज्यं च हेमरत्नयमागज ॥ हस्त्यं श्वरयचान्यानि पथी स कर्तयेव च ॥ १॥ एवमुक्त्वा तु ते
 वस्त्रानेकं त्वाप्रयत्नता ॥ संकल्प सर्वदानानि उदकं प्रतिपादीतां ॥ १॥ यथा किंच नरं
 गं च स्वयं वैवस्वमर्पितं ॥ मुनिस्तस्मिन्महाश्वर्ये स्वपादेन संस्थितं ॥ १॥ बलितः स
 न्मुखो भूत्वा ग्रहस्यैव तु सन्मुखं व्याहृतास्ते तत्सर्वं श्रयोपासमागता ॥ १॥ एज्यं स
 मर्पितं तस्य कोसमश्वगजारिकं ॥ तथा धाद नवस्त्राणि स्वकीयाभरणानि च ॥ १॥
 यदनेन हरिश्चंद्रो स पात्रे स सुतेन च ॥ करं संपुटं भूत्वा अनुज्ञां देहि मे धिज ॥ १॥ हरि
 ष्चंद्र उवाच ॥ भूत्वा मुनिविस्मयमागत ॥ पुनर्संभवितां तेन सत्यमेतत्पचा
 हतं ॥ १॥ यत्स्वपाकपितं राजन तत्सर्वं प्रतिपादितं ॥ हेमभारशतं देहि मे न्यवश
 स्करं ॥ १॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ हेमभारशतं नास्ति संप्राप्तं येन मे धिज ॥ तस्मात्स्वच

॥२६॥

च प्रतिपादय ॥ यत्स्वपाकपिवाले प्रसिपन्तु वाचय ॥ १॥ तच्च संपादयेत्वा तु सुरान्सं
 तोषयाम्यहं ॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ दाया मोहं स्वपाथे च परं च वाचयामया ॥ १॥ भाग्यं गारं सरा
 ज्यं च हेमरत्नयमागज ॥ हस्त्यं श्वरयचान्यानि पथी स कर्तयेव च ॥ १॥ एवमुक्त्वा तु ते
 वस्त्रानेकं त्वाप्रयत्नता ॥ संकल्प सर्वदानानि उदकं प्रतिपादीतां ॥ १॥ यथा किंच नरं
 गं च स्वयं वैवस्वमर्पितं ॥ मुनिस्तस्मिन्महाश्वर्ये स्वपादेन संस्थितं ॥ १॥ बलितः स
 न्मुखो भूत्वा ग्रहस्यैव तु सन्मुखं व्याहृतास्ते तत्सर्वं श्रयोपासमागता ॥ १॥ एज्यं स
 मर्पितं तस्य कोसमश्वगजारिकं ॥ तथा धाद नवस्त्राणि स्वकीयाभरणानि च ॥ १॥
 यदनेन हरिश्चंद्रो स पात्रे स सुतेन च ॥ करं संपुटं भूत्वा अनुज्ञां देहि मे धिज ॥ १॥ हरि
 ष्चंद्र उवाच ॥ भूत्वा मुनिविस्मयमागत ॥ पुनर्संभवितां तेन सत्यमेतत्पचा
 हतं ॥ १॥ यत्स्वपाकपितं राजन तत्सर्वं प्रतिपादितं ॥ हेमभारशतं देहि मे न्यवश
 स्करं ॥ १॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ हेमभारशतं नास्ति संप्राप्तं येन मे धिज ॥ तस्मात्स्वच
 च प्रतिपादय ॥ यत्स्वपाकपिवाले प्रसिपन्तु वाचय ॥ १॥ तच्च संपादयेत्वा तु सुरान्सं
 तोषयाम्यहं ॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ दाया मोहं स्वपाथे च परं च वाचयामया ॥ १॥ भाग्यं गारं सरा
 ज्यं च हेमरत्नयमागज ॥ हस्त्यं श्वरयचान्यानि पथी स कर्तयेव च ॥ १॥ एवमुक्त्वा तु ते
 वस्त्रानेकं त्वाप्रयत्नता ॥ संकल्प सर्वदानानि उदकं प्रतिपादीतां ॥ १॥ यथा किंच नरं
 गं च स्वयं वैवस्वमर्पितं ॥ मुनिस्तस्मिन्महाश्वर्ये स्वपादेन संस्थितं ॥ १॥ बलितः स
 न्मुखो भूत्वा ग्रहस्यैव तु सन्मुखं व्याहृतास्ते तत्सर्वं श्रयोपासमागता ॥ १॥ एज्यं स
 मर्पितं तस्य कोसमश्वगजारिकं ॥ तथा धाद नवस्त्राणि स्वकीयाभरणानि च ॥ १॥
 यदनेन हरिश्चंद्रो स पात्रे स सुतेन च ॥ करं संपुटं भूत्वा अनुज्ञां देहि मे धिज ॥ १॥ हरि
 ष्चंद्र उवाच ॥ भूत्वा मुनिविस्मयमागत ॥ पुनर्संभवितां तेन सत्यमेतत्पचा
 हतं ॥ १॥ यत्स्वपाकपितं राजन तत्सर्वं प्रतिपादितं ॥ हेमभारशतं देहि मे न्यवश
 स्करं ॥ १॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ हेमभारशतं नास्ति संप्राप्तं येन मे धिज ॥ तस्मात्स्वच

॥८७॥

य॥८५॥ शिररोमाणिदहंतेतथाचपादकोमला॥कृष्णवर्णानुकोजात्कससमानेदिव
को॥तिव्रतेवेनसीतसाक्षध्वैवत्प्रातेया॥शिषिनासकुमाराश्चसतत्यायोजनत्रय
मदनारोहितासौचप्रतिशवसमंगतौ॥तथाविकलिभुजोमुर्छितोपतितोभुवि
नैश्चोपातीतोभूम्यांतयोश्चैवनसंशय॥अनितशितलंतोयमदनाविनिवेदितं
८५॥समास्वासयजीवंचआनितंशीतलंपया॥मदनोवाच॥नपिचामिअहंविप्रशी
ततोयंकथंचन॥८६॥हेमंनदियतेपादुतावन्नाहंपिवाग्निमो॥एतच्छ्रुत्वागतो
विप्रोरोहिताश्चसकासत॥८७॥उक्तैवकुमारस्यशीततोयमिदंषिवु॥उत्रोवाच॥
विषविषतांभीरापेनपियामिकथंचन॥८८॥हीमंनदीयतेयावतावन्नेवकथंचन
दृष्टंतंचमहामत्यंसाहस्रंचैनिश्चयं॥८९॥ततोविप्रोविनिक्कांतोविश्वामित्रस्य
भाषितं॥तदासुनिवर्तनैवपर्ययस्मरितोसरागत॥९०॥तदराणोदेवपज्यन्त्योवशि
कामोनभाष्यत॥तदासुनिवरोसौम्येभवितामत्यतस्यवै॥९१॥तदनाप्रकटीज

८७॥

त्वाशीतलत्वंपरिहितं॥उदकेनयथापूर्णमेधाश्चैवप्रवर्षित॥९२॥पुनराश्वासितातेनयथे
भत्वात्रयोऽपि॥यजुंसितस्यसंपुक्ताततोनिश्चयसंस्थिता॥९३॥निरोदकानिराहारास्त
थापरिपीडिता॥संप्राप्तासत्ययोगेनवरानस्यांविशात्यये॥समेतंसुतपत्निचप्रत्युष
स्यतुवेत्यया॥९४॥दृष्टामार्गोयनायेनतृणंदत्वाचमस्तके॥ततोसंभितितालोकाकौ
तूहलनिरिक्षणा॥९५॥ब्राह्मणश्चत्रियांवैश्यांश्चदंप्रकृतयस्तथा॥पश्यंतिद्याहंतस्संस्थी
रत्नंरत्नमुत्तमं॥९६॥प्रथितंचतदाश्चैतैश्चकिमुत्पत्यकथतां॥हरिश्चंद्रउवाच॥एषास्त्री
सहपुत्रेणविक्रियामिन्ननिश्चितं॥९७॥अधिभास्ववर्णेनपस्यकार्यसगद्यतः॥श्रुत्वात
स्याद्भूतंरूपंकुदिनीदंतवर्जिता॥९८॥ततरणदागतातत्रशतपुत्रिसमागता॥चिरंनिरिक्ष्य
तानारीतयामवीगसुंदरी॥९९॥सर्वलक्षणसंपूर्णकुदिनिचततोब्रवान्॥बद्धीभारमुर्वणे
स्यगन्तुगन्ताददाम्यहं॥१००॥इममेरियतांचैवहाटकगच्छचोत्तमं॥एतच्छ्रुत्वाहृष्टोदोवि
षादंपरमांगतां॥१०१॥कुदिनिग्रहतेचैषकथंचैवकरोमिदि॥मदनोःकिंकर्मकरायिष्यामि

॥८८॥

तत्तुहिययातेत ॥१॥ कुदिनि उवाच ॥ इति तानाशतं पंचशोभनास्त्रिममगते ॥ प्रधान
त्वं समस्तेषु तासां मध्ये च नायक ॥१०॥ दिव्यतानी विधावस्त्रानां भरणभूषिता ॥ सुग
धानिविलेप्यानि पुष्पाणि विविधानि च ॥११॥ संपादयामि तनूनं घानपां नयथे सितं ॥
कीडत्वविविधैर्भोगैः सह पुभिर्यथे सितं ॥१२॥ इश्वरैराजपुत्रैश्च भद्रपुत्रैः सुशोभणैः ॥
वाणि कुत्रैः समं तैस्ते कीडासत्त्वविचक्षणैः ॥१३॥ अनेन विधिना स्त्रीकोडसे मम भिंद
रे ॥ गीतवाद्यरतानि त्यममभक्तिपरायणा ॥१४॥ एतच्छ्रुत्वा ततोऽप्यंजलितमदनात्तद
घृताहृत्यापयावन्नि कोधेन मदनाब्रवीत् ॥१५॥ मदनाः हे हे दुष्टे दुष्टाचारे पापकर्मम
ये न मेते ॥ प्रज्वलन्धोसि को कुदेयता पुन न वच्यसि ॥१६॥ एवं ते कथं यामास सति
ते न च जिह्या ॥ गुणदोषं न जानासि वेश्यामां कर्तुमिच्छति ॥१७॥ कुदिनि उवा
च ॥ तं हि दुष्टादुष्टाचारिव ह नो देशभ्रामणि ॥ त्वयाधिकतं रावेश्यासति त्वं कथमि
च्छसि ॥१८॥ यदि स तं तु मे चास्ति सति चाहपति व्रता ॥ ततोऽसणेन मात्रेण करणेन

॥८८॥

सा विनश्यत् ॥१९॥ ईदृशं कथितं यावत् ॥ तत्क्षणं गतो हरि ॥ दृष्टमानस्य लोकस्य
कर्णशोकिककिर्णितौ ॥२०॥ तां सुखरितं तत्र सवन्नचयलं पुनः ॥ कुदिमिरोदमान
वपुनरेव गृहं गता ॥२१॥ अग्नीहोत्रिसयाही कसत्प्रयोग्यरायण ॥ प्राप्ता ततो देवव
दिचवहृपुत्रैः परिवृता ॥२२॥ गंगायां जमने कुत्वा आगतौ गृहसन्मुखा ॥ तेनैव को
तकेभस्त्राहृदमधे समागतौ ॥२३॥ सुंदरिसहपुत्रेण संपूर्णा सर्वलक्षणैः ॥ संप्र
हृता तृणमुधिरातेनैव विंति ॥२४॥ राजपुत्रकुलिनो यं केन कालविवर्धया ॥ त
सोक्तमानि शर्मणा किं मुत्यं कथ्यमंगनां ॥२५॥ अविभारसुबर्णेन धयते यं वरादि
यं ॥ साहितं च कुमारं यदि त्वान्नु मेदिजा ॥२६॥ ब्राह्मणो वाच ॥ गृहारायाम्पह
लोकनकं मतिगृहतां ॥ अनिशमदिवः शुत्वः मदना पुनरब्रवीत् ॥२७॥ यदि मे
गृह्यतो तां तकांचने वप्रदास्यति ॥ तत्किं कर्म करिष्यामि एतत्सर्वं वदस्य मे ॥२८॥
सप्तपत्नीतासाधीचकुसुमपत्नीचविधते ॥ त्वं वा होमिहोत्रसालायांच व

॥२८॥ रिष्यति ॥ ३१ ॥ दुहित्वं च मे पुत्रि दुहिया भाविष्यति ॥ अन्यभावेन पक्षं तिव्रसत्वाये सदा
 ममः ॥ ३० ॥ एतत्पुत्रत्वात् विज्रीतौ रतं विप्रेण कांचनं ॥ मदनारोहिताश्च स्वव्रत
 लोस्य गृहे गतौ ॥ ततोपरा न वेलायां दुहस्तं च दारुणं ॥ नित्यां वरधरो म्हेषो काल
 वीर्यसमागतः ॥ ३२ ॥ त एव शीघ्रधरो तेज हरिश्चंद्रो निलोकिता ॥ कथया स्वास्य
 पिं मुत्पंत्य तच्छ्रुत्वा व्रतलो व्रवीत ॥ ३३ ॥ आदेशं देहि मे स्वामि किं कर्म करिष्यति
 एतच्छ्रुत्वा तु ते नोक्तं म्हेषो हं चातिनिधरा ॥ ३४ ॥ राजा देशे न तिष्ठामि गंगा चैव त
 रे शुभं ॥ पार्त्तिकं विधिं नमयत त्रचिरं शय्या नयाम्यहं ॥ ३५ ॥ तदेव निधनं कर्म सर्वत
 च करिष्यति ॥ त्वया धिपुरुष मस्माकं च उसेना प्रतिधिता ॥ ३६ ॥ एतच्छ्रुत्वा ता
 मादेशं तस्य पार्श्वे विनिगीता ॥ नित्यां वरधरो भूत्वा दुहस्तान् दितैः ॥ ३७ ॥ अने
 न विधिता सोऽपि नित्यं यत्न परायण ॥ ३८ ॥ तिजानुवीतीरे कुरुते कर्म दारुणं ॥
 ३९ ॥ मदनसहपुत्रेण अग्निशर्मा च मंदिरो ॥ तिष्ठते सत्यपुक्ता नित्यं कर्म पराय

॥२८॥

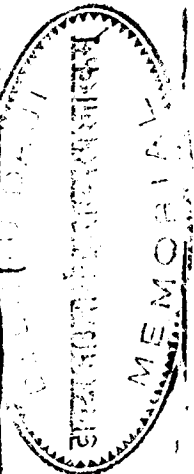
लो ॥ ४० ॥ यदने पेषणं चैव रोधनं चैव मार्जनं ॥ यानियं बहते सापि सख्यं आर्जुनोपले
 पनं ॥ ४१ ॥ एवमादिनि कर्माणि गृहकर्मण्यशेषतः ॥ नित्यं विनयसं पुदिग्य एत्रोचद
 श्रपते ॥ ४२ ॥ ध्यायते पाति पादौ च मनसा कर्मणस्तथा ॥ आनीशर्मस्य सुसस्य सर्वसं
 पादयोहितं ॥ ४३ ॥ उदंति वन्यो शिष्या ते च भक्तिपरायण ॥ प्रानायति च ते नित्यं
 दं धनं समीधानि च ॥ ४४ ॥ वदते मदनो चैव रोहिताश्च सुताश्रय ॥ कीतास्मान् न ह म
 त्येन हेमभोरश्च विभि ॥ ४५ ॥ तस्मा सिष्ये समेतं च ॥ गच्छत्वं वासतो मुतः ॥ नि
 त्यमानाय स पुत्रो दं धनं समीधाय दः ॥ सत्यपुक्ते व्यपामात श्रहं करिष्यामि दशं ॥
 शिष्ये च सहितो नित्यं वासो गच्छामि नित्यशः ॥ ४६ ॥ ततः प्रभातवेलायां शिष्ये सह
 विनिर्गत ॥ भजंते इंधनं यावज्जीवो विस्फोटकः को ॥ ४७ ॥ तं दृष्ट्वा कथितं शिष्ये हि दं
 वचनं शोभनं ॥ तिष्ठति धर्महाभाग एजपुत्र महाव्रत ॥ ४८ ॥ को मला स कुमार
 श्रुतवांगचरणो को ॥ कथं नेधं गत्यं ते कथं कर्तुं न शक्यते ॥ ४९ ॥ पंचपंचाधि

आहोरोहिताप्रवृत्तपुष्पाद्यो विटिपिप्पुमे ॥६०॥ शावसंग्रहहस्तेन पुष्पाणिकित्त
मरुतेरणा ॥ कृष्णसर्पेणारसितोदक्षिणो कोरे ॥६१॥

॥६०॥

कन्यानिग्रहिष्यमवयंपुनः ॥ नित्यंतवहितार्थाय सत्वंभंजासिवच्चना ॥६२॥ अने
नयुक्तिनासोपि अरविंयांति नित्यस ॥ पुनरप्यदिने चैव समिधा यो विनिर्गतः ॥ प्र
विद्योतनमध्यं गृहीतं समिधानहन ॥ पुनोवगतस्ते च उद्यने विटपावुत्ते ॥६३॥
समिधानि च संग्रह्य सर्वे ते पुष्पत्पुष्प ॥६४॥ मर्द्धितो तत्पुष्पात्सद्यो पतितो ध
रणि तले ॥ सदृशास्ति समस्तं पृथग् आगीतास्तत्र बालका ॥६५॥ सलिलेनाभिषिच
ति कल्पाचापि समीप ॥ रोदमाना प्रवृद्धं तिहासु सितमहामुने ॥६६॥ निमित्त्य
लोवने चैव रोहिताश्च न भाषितं ॥ अहो भ्रातृ त अहो मित्र मातु रस्वमकारण
६७॥ गच्छ गच्छ ग्रहं दूरे केवला च भविष्यति ॥ तात स्य चा निशर्म स्प सदेह
ब मंच कथ्यते ॥६८॥ प्राणांदासो बह्नि यो ह आत्माने चैव मोचितं ॥ स ततो अ
ग्नि स ता सोम तास्ते हेन विक्षिता ॥६९॥ हा आन्मया च त्वं माता मरुभा मरु
स्यतः ॥ मम दुःखा नि संतासा कथं त्वा च भविष्यति ॥ तत तं प्राणा गच्छेदं

॥६०॥

रास्पतानेव मोक्षिता ॥ चांडलत्वे स्थितस्मात् पुत्रं एव मोक्षणं ॥६९॥ गतो हं परलोके
न कालस्यैव सेतया ॥ जन्महरा त्वं माता या हरिश्चंद्रोपिता भवेत् ॥७०॥ कच विदाय मे
दुःखं मम दुःस्य कदाचन ॥ एतच्छोचा म्यहं मातः ॥ अज्यभ्रष्टा विनिर्गता ॥७१॥ यो कारो व
कुमादिनि सुगंधमंडनो ततो ॥ एवं शोचा म्यहं त्वां च तौ कारो किं करिष्यति ॥७२॥ यस्य दि
व्यां गवत्प्राणी रत्नान्याभारि निच ॥ एवं शोचा म्यहं त्वां च माते जरा वा स एव संस्थिता
७३॥ यस्याहममयो हस्तौ कंकरा मयि मंडितौ ॥ यया शीर्षं धत्ता नित्यां पुष्पमांता सुरो
भना ॥७४॥ कंटोदकं ततं शीर्षं एतच्छोचा भि अं वि को ॥ क्षिता सिंहाने चैव सर्व रत्नानि भ
षितौ ॥७५॥ एवं शोचा म्यहं यातः भ्राता स न समभ्रते ॥ एवं सदृशा शिष्या न शोचा यित्वा
पुनः पुनः ॥७६॥ ततो मृक्क वा संयातो निचे शो पतितो भुवि ॥ रोदमाना च ते शिष्याः
व्यावताश्च ग्रहं प्रति ॥७७॥ स रना वदते ते सां रोहिताश्च कल्पितः ॥ दृष्ट शिष्या गता
तच प्राप्तिता भयमितया ॥७८॥ रोहिताश्च कथं भूत किमर्थं मागतो गृहे ॥७९॥ तं च वा

॥७१॥

तव लवैस्तस्या उद्याने शोतिषति ॥७२॥ मदना प्रच्छते तेषां किमर्थं तत्र तिषति ॥ कृत्या
च वा लवैरेतरोदमानास्तु ते व्रवीत ॥ अवेदुषे स सपराका लवने वदुरात्मना ॥७३॥
तत्कृत्वा तद्दये हस्ते मोहाय स्यांगतामहि ॥ भूमौ स्थिता क्षणमेकं तु पुनरास्वामि
ताः ततः ॥७४॥ हा वचपुत्रपुत्रेति स सत्वत्वात्कुतो गतः ॥ हा विनितमहाप्रज्ञाः
हा गुणान्महादधि ॥७५॥ हा सुरुपमहातेजामधरप्रियभाषितं ॥ हा जनप्रियत्वम
नेहा सशितविचक्षण ॥७६॥ हा प्राणव्यममेष्टुत्रनिराशा किं वयंगता ॥ एवं वि
लम्पमाना सा हृदितिकरुणोश्चरे ॥७७॥ आगता तत्र उद्याने पुत्रशोकेन विवृत्ता
रोहिता श्वंचयतत्रैव दृष्टामोहवसंगता ॥७८॥ भाषते हं बहुमाना त्वदिया किं न प
श्यति ॥ रुदते शोकसंतप्ता वाचा देहिवराननः ॥७९॥ न तिष्ठगम्यतां पुत्रश्रुति
सर्मस्य मंदिरौ ॥ पश्चिपां तु तोभानु अवलोक्य प्रवर्तते ॥८०॥ एतच्छ्रुत्वा कयुराहं व
हरिश्चंद्रोर्गोचरितं ॥ दुःखिता कानदितीरे पतपुत्रीके ॥८१॥ स्वामिकायेरासं

॥७२॥

हृष्टश्चिरं समागता ॥ ततः पश्यति शोयावस्ते हिताश्च स्तुतिषति ॥८२॥ दृष्ट्वा मत्पुत्रं
प्राप्तं पुत्रं सर्वं गुणान्वितं ॥ सविषादवित्तोपि श्राप्यभ्योभतलोचने ॥८३॥ तथेत्युक्ते म
तं दृष्ट्वा लोचने पुत्रं किं क्लेशं ॥ इत्येभ्यं देवसंयोगे अतरप्यं चोदते ॥८४॥ पुर्वकम्मानसारे
गप्राप्तोद्याने मपुत्रका ॥ स्वमुक्तात्सु गंगाया रोहिता श्वप्रवाहिता ॥८५॥ संबोधा मदना
तेन स्त्रात्वारत्वादेकेतया ॥ वीरस्य स्वयंगता स्वामिना तंच सर्पिता ॥८६॥ हृदितिमद
ना चैव आगता मंदिरैर्दिजे ॥ अग्निशमौ रादृष्टा सा विषादिवारुवततः ॥८७॥ शोषयित्वा
वीरं ते च मदना स्वामिता पुनः ॥ ततस्ते कदसस्य रीगंगायां यमुने तते ॥ तत्रैव गतया
सद्यमुषितां राजमंदिरौ ॥ चोरेपत्नेयमानैस्तु सर्वं नद्यां प्रवाहिता ॥८८॥ मुषर्गो रोष्यर
त्मानि हारमुक्ताफलानि च ॥ सिप्रजने नृते स्वारेः सत्रस्त्रातचमुंदरौ ॥८९॥ विल
नं च शिरेस्तृणां हारमेकप्रत्नविकं ॥ ततः समुर्जनकृत्वा चरिता सा गहसन्मुख
॥९०॥ तस्या शिष्यो स्थितं हारं चामतेन निरिषिनं ॥ तेनापि त्वरितं गत्वा विज्ञातं पा

॥ ७२ ॥

धिवस्वयं ॥ ७० ॥ तन्मादेवमयाचोरिहेमरत्नोपहारिणी ॥ तद्धृत्वात्संजुद्धो राजा व
द्यनमस्रवीत् ॥ ७१ ॥ राजउवाच ॥ गृहीत्वा शिष्यता गच्छ कालेन स न स्या पार्श्वतः ॥ उक्ते
व कालेनेन गृहीत्वा ब्रजवेगता ॥ ७२ ॥ शमशानोतिष्ठ मे यत्र चंद्रसेन महा व
त् ॥ ततो तां च गत्वा च चंद्रसेन सकाशतः ॥ ७३ ॥ मदना स्वपतिं रघू वीतयेति प्र
हर्षिणी ॥ धाना हंतता पुन्या च यन्मेभार्ता विधिष्यति ॥ ७४ ॥ उक्ते च चंद्रसेनेन
किं दोषं मनयातते ॥ पुनरुक्ते च तैस्तस्य मुषितं राजमंदिरं ॥ ७५ ॥ तद्धृत्वा च हरिश्च
द्रो न तं हे स्पृशो भवेत् ॥ वदते भीष्मा वाक्यं नयसीयममंदिरं ॥ ७६ ॥ एवमुक्तात्
तेनैवं धुसंगस्य पाणिनां ॥ संग्रहित्वा तु सा के शोरिष्णुं तदा पुनः ॥ ७७ ॥ हे हे उच्ये
दुःसारे ॥ लोहमोह समाकुले ॥ स्मरत्वा मिषदेवस्य मा वि कल्प करिस्तथा ॥ ७८ ॥ त
व पादो मया व्यादो नान्यं नाना पि ननु चित् ॥ इष्टदेवो न चान्योऽस्ति स्वमेव शरणं म
मः ॥ ७९ ॥ चोरीकानेव जानासी न चाहरत्न हरि रिति ॥ अनेन मम सत्सेन धर्मसा

॥ ७२ ॥

सिद्धिस्तु च ॥ ८० ॥ अथ किं वरं नोक्तिना शिरश्छेदं कुतः प्रभो ॥ मत्तारं तव हस्तेन पस्यामि परमां
गतिं ॥ ८१ ॥ ततः संग्रह्य शरैर्न किल छेदयेत्तेशिरः ॥ तक्षणा धर्मराजेण कोशं गृह्य भाषितं
॥ ८२ ॥ सिद्धसिद्धमहाभो राजमा मस्य रोपं दीयतां ॥ सति एषां महासत्या न भवेत्तत्र हरिणि
॥ ८३ ॥ एतस्मिन्मंतरे तत्र सर्वे देवाः सतामवा ॥ इंदुरेणवता रूले हे मे चक्रमत्वा सता ॥ ८४ ॥
शंखचक्रगदास्तौ केशवो गहकासन ॥ उमया सदितो हृद्रो आगतो वषवाहने ॥ ८५ ॥ देवा
कोटि त्रयोविंशत् पक्षाणां त्रिगुणानि च ॥ सिद्धविद्या धरादिनिगंधर्वा सी शो गता ॥ ८६ ॥
धिमानैश्च समासत्य सर्वे चैव समागता ॥ भो भो सहस्र हरिश्चंद्रो नास्ती नास्ती तवापर ॥
मुंच मुंच महासत्य त्वदन्यो नास्ति कुत्रचित् ॥ कित्वमिष्टसिद्धत्वं देवत्व किं त्वमिष्टसि ॥ ८७ ॥
वरं ब्रह्मिण्यामि पते मनसि वर्तते ॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ अहं पापदराचा दुष्ट दुष्ट महाधर्मो
॥ ८८ ॥ प्राणं मे व हवश्चास्ति आत्मानं चैव मे वितं ॥ मुतपत्निव विक्रेता श्रय्यायं तमपाकृतं ॥ ८९ ॥
एतत्कर्म प्रभावेण रोहिताश्च मुतो मृत ॥ एतद्धृत्वा मुधर्मणा ध्यानेन परमा स्थितः ॥ ९० ॥

॥ ७३ ॥

स्मरितं रोहिताश्वं च तक्षणादेव प्रमर्षितां ॥ ७३ ॥ चमोरी देवाकां मया प्रपंचकते ॥ २० ॥
 अहं च कादृसेनेन कीर्तोमौलेन संशयः ॥ अग्निशर्मा धिजो ब्रह्मास्थितः प्रष्टुं न रूपिणि
 २॥ देवतोस्तु समस्तेस्तु कोत्तरुलपायणो ॥ तस्मात्सख्यमहावाकां हरिश्चंद्राभा
 वितं ॥ २२ ॥ हरिश्चंद्र उवाच ॥ ईदृश्वनच इष्टा मिनाहं देवत्वमेव च ॥ इष्टा मिस्त्रिपुरि
 म्या अंतर्दिशा एण रामया ॥ २३ ॥ सर्वधर्मधना दुक्ता सर्वलोके परीवृता ॥ अजरामम
 रां चैव केशकिं वी विवर्जिता ॥ २४ ॥ एवमुक्ते तु वैरुक्ते ब्रह्माद्यैः सर्वदेवतो ॥ एतदा
 रं समासाद्य हरिश्चंद्रो नराधिप ॥ २५ ॥ आरूढ पुण्यकोटिब्यो विमाने सूर्यवच्चसे ॥ स
 ह्यत्नी सत्तो धर्वा शिरै सह ॥ २६ ॥ प्रिदपोश्च समापुक्ते अयोध्यायां समागता
 अभिषेकतत्तस्यैव पुनराज्या प्रतिष्ठिता ॥ एव विधा ॥ अश्वयत्नपश्चैव वरजरा
 मत्का विवर्जिता ॥ तेजस्वरूपं च तं च दित्पदे समात्रय ॥ २७ ॥ तादृशश्च जना सर्वे
 जरा मत्यु विवर्जिता ॥ एव विधा पुरिसर्वा संजातो स्वस्थगामिनि ॥ २८ ॥ अयोध्यास

॥ ७३ ॥

॥ ७४ ॥

संपुक्ता चामोर्ध्वजभूषिता ॥ सर्वतेयत्रा विष्णुं तिकामरूपा सुशोभना ॥ २० ॥ इंद्रे शास
 पुटीरस्य त्रिभुलोकेषु विश्रुता ॥ न स्वर्जो ब्रह्मलोके च मत्पुत्रो केन दृश्यते ॥ २१ ॥ सम
 स्तगुणसंपूर्णा हरिश्चंद्रपुत्री सुभा ॥ सर्वहृषा जनास्तत्र सर्वे चापि निरामया ॥ यत्र तिष्ठे
 महासत्य हरिश्चंद्रो नराधिप ॥ २२ ॥ एवं अगस्त्यनामोक्ते रामदेवस्य चाग्रज ॥ हरिश्चं
 समाख्या न संसं बोधनायेक ॥ २३ ॥ आहं हरिश्चंद्रकपाराम एतच्छ्रुत्वा प्रयत्नत ॥ नि
 षादिकर्तव्यं सत्यं धैर्यं न मुच्यते ॥ २४ ॥ त्वं हि सत्यसमापुक्को जित्वा शत्रुन संशय ॥ सी
 तामं प्राप्य मामनुभवेय पथि श्रितं ॥ २५ ॥ श्रुत्वा मिमं सारख्यानं हरिश्चंद्रस्य मानव
 स्वर्गलोकमावाप्नोति हरिश्चंद्रो समो भवेत् ॥ २६ ॥ इति श्री स्कंदपुराणे हरिश्चं
 द्रेषाख्यानकेयानके संपूर्णं समाप्तं ॥ अंभभयात् ॥ संवत् १८८८ शाके ७५३
 ज्येष्ठ शुक्ला ८ शुक्रवारे इदं पुस्तकं लिखितं ईश्वरी प्रसादमुक्ता ईदौरमध्ये

॥ ७४ ॥

